

LOUIS HÉMON

MÁRIA
CHAPDELAINOVÁ

PRÍBEH Z FRANCÚZSKEJ KANADY

Z FRANCÚZSKÉHO PRELOŽIL
Dr. FEDOR JESENSKÝ

1932

VYDAVATEĽSTVO ŽIVENÝ, TURČIANSKY SV. MARTIN

TLAČOU KNÍHTLAČIARSKEHO ÚČ. SPOLKU V TURČIANSKOM SV. MARTINE

I.

lte, missa est.

Dvere péríbonského kostola sa otvorily a mužskí začali vychádzať.

Ešte pred chvílikou sa zdal byť opusteným tento kostol, sediaci vedľa cesty na vysokom brehu, nad riekom Péríbonkou, ktorej zamrznutá a snehom pokrytá hladina celkom sa podobala rovine. Hustý sneh ležal i na ceste a na poliach, lebo aprílové slnko cez sivé mraky posielalo len niekoľko lúčov bez tepla a veľké jarné dažde ešte neprišly. Celá táto chladná belosť, nepatrnosť dreveného kostola a niekoľko tiež drevených domcov, rozložených pozdĺž cesty, tmavá línia lesa, ktorý bol tak blízko, že sa zdal ako hrozba, to všetko hovorilo o tvrdom živote v drsnom kraji. Ale chlapí a mladíci, keď prešli dvermi kostola, shromažďovali sa v skupinách na širokom schodišti a dobrosrdečné pozdravenia, vysmievavé výkriky, hádzané z jednej skupiny do druhej, neustále križovanie sa vážnych a veselých rečí svedčilo hned, že títo ľudia patria k plemenu ušúlanému z nepremožiteľnej radosti, a že im nič nemôže prekážať v smiechu.

Cléophas Pesant, syn kováča Thadéeho Pesanta, sa už pýšil letným odevom jasnej farby, odevom americ-

kým so širokými vypchatými plecami, len pre túto nedelu, ktorá bola ešte zimná, hlavu si odel zimne, mal čiapku z čierneho súkna so záklopkami na uši zo jačej kože namiesto klobúka z tvrdej slamy, ktorý by si bol rád vzal.

Vedľa neho Egide Simard a iní, ktorí ako on prišli zdaleka na saniach, zapínali si pri východe z kostola veľké kožené plášte, ktoré v páse stiahli červenou stuhou. Dedinskí mladíci, veľmi vznešení v svojich kožuchoch s vydrovými goliermi, shovárali sa úctive so starým Nazairom Larouchom, veľkým šedivým človekom so širokými kostnatými plecami, ktorý nezmenil svoj každodenný odev k vôli omši: krátke kabát z kávového plátna, podšívaný ovčou kožou, zaplátané nohavice a hrubé punčochy zo sivej vlny v mokasinoch zo zvláštnej kože.

„Tak teda, pán Larouche, ešte sa stále chodí s druhého brehu rieky?“

„Nie horšie, mládež. Nie horšie!“

Každý si vytiahol z vrecka fajku a svinsky mechúr, plný dohánového listia, krájaného rukou, a dal sa do fajčenia s výrazom spokojnosti po poldruha hodinovom odriekaní. Úplne vdychujúc prvé bafy, shovárali sa o čase, o prichádzajúcej jari, o stave ľadu na jazere Saint-Jean a na riekach, o svojich veciach a o novinkách farnosti, ako ľudia, ktorí sa vidia len raz do týždňa, lebo bývajú ďaleko od seba a cesty sú zlé.

„Jazero je ešte dobré“, povedal Cléophas Pesant, „ale rieky sú už nie isté. Tento týždeň sa ľad prelomil oproti priehrade pri ostrove, tam, kde teplé diery boli celú zimu.“

Druhí začali rozprávať o budúcej úrode, ešte prv, ako by sa bola zem ukázala.

Potom rozhovory stíchly a všetci sa obrátili k prvému stupňu schodišťa, odkiaľ sa Napoleon Laliberté, ako každý týždeň, pripravoval vykrikovať novinky farnosti.

Očakávajúc tichosť, ostal za chvíľku nehybný a nemý, majúc ruky hlboko vo vreckách veľkého plášta z rysej kože, mraštiac čelo a napolo zavierajúc živé oči pod vysokou kožušinovou čiapkou, hlboko stiahnutou, a keď nastala tichosť, začal vykrikovať novinky farnosti ako len vládal, hlasom kočiša, ktorý povzbudzuje svoje kone do brehu.

„Začnú sa práce na nábreží... Dostal som peniaze od vlády a všetci, ktorí sa chcú dať najať, nech ma vyhľadajú pred nešporami. Ak chcete, aby tieto peniaze ostaly vo farnosti namiesto aby sa vrátily do Quebecu, prídeť sa so mnou poshovárať, aby ste boli chytro najatí.“

Niektoří šli k nemu, iní, nestarajúci sa, uspokojili sa so smiehom. Jeden žiarlivý povedal polohlasne:

„A kto bude ‚foremanom‘ za tri piastre denne? Ten dobráčik Laliberté...“

Ale povedal to viac zo žartu, ako zo zlomyseľnosti, a i on sa napokon smial.

Majúc stále ruky vo vreckách veľkého plášta, narovnávajúc sa a rozfahujúc plecia, Napoleon Laliberté na najvyššom stupni schodišťa vykrikoval ďalej veľmi nahlas.

„Jeden merič z Robervalu príde do farnosti na budúci týždeň. Ak sú takí, ktorí si chcú dať vymerať

parcely prvej ako si vystavia ploty na leto, nech to povedia.“

Novinka zapadla v ľahostajnosti. Roľníci z Péribonky sa vôbec nestarali o to, aby si dali opraviť medze svojich zemí k vôle tomu, aby získali alebo stratili niekoľko štvorcových siah, vtedy, keď tým vytrvalejším z nich ostávaly na obrobenie dve tretiny koncesií na nadobudnutie nepočetných plôch hory alebo savany.

Pokračoval:

„Sú tu dvaja ľudia, ktorí majú peniaze na kupovanie kožušín. Ak máte kože medvedie, byvolie, z pižmových potkanov alebo z líšok, navštívte týchto ľudí tam v sklade pred stredou, alebo sa obráťte na François Paradisa z Mistassini, ktorý je s nimi. Majú hromadu peňazí a platia ‚v hotovosti‘ za všetky prvotriedne kože.“

Skončil svoje novinky a sostúpil so schodov. Malý človek nepatrnej postavy si stal na jeho miesto.

„Kto chce kúpiť pekné prasiatko z môjho plemena?“ spýtal sa, ukazujúc prstom na neforemnú hmotu, ktorá sa hádzala vo vreci pri jeho nohách.

Veľký výbuch smiechu mu bol odpoveďou.

„Známe sú prasce z veľkého chovu Hormidasa. Veľké ako myši a živé ako veveričky, aby preskakovaly cez plot.“

„Dvacatpäť centov!“ vykrikol jeden mladík z posmechu.

„Pädesiat centov!“

„Piaster!“

„Neblázni, Jean. Tvoja žena ti nikdy nedovolí zaplatiť piaster za túto sviňu.“

Jean stál na svojom.

„Jeden piaster. Neodstúpim.“

Hormidas Bérubé sa opovržlive zatváril a čakal, kto ešte koľko ponúkne, ale prišly už len zlé žarty a smiechy.

Medzitým začaly z kostola vychádzať ženské. Mladé alebo staré, pekné alebo mrzké, skoro všetky boli dobre oblečené v kožuchoch alebo pláštoch z hrubého súkna, lebo pre tento jediný sviatok ich života, akým bola nedelňa omša, sobliekly blúzy z hrubého súkna a sukne z domácej vlny. Cudzinec by bol zadivený, že ich postred tohto divého kraja našiel skoro elegantné, tak typicky francúzske medzi veľkými horami a snehom, a celkom iste tak dobre oblečené tieto sedliačky, ako väčšina mladých meštianok z francúzskeho vidieku.

Cléophas Pesant čakal na Louisu Tremblayovú, ktorá bola sama, a odišli spolu smerom k domom pozdĺž chodníka z dosák. Druhí sa uspokojili s tým, že cestou vymenili s mladými dievčatmi žartovné reči, tykajúc im ľahkým tykaním quebeckého kraja a aj preto, lebo skoro všetci rástli spolu.

Pite Gaudreau, majúc oči obrátené ku kostolným dverám, oznamoval:

„Maria Chapdelainová sa vrátila zo svojej vychádzky v Saint-Prime a tu je otec Chapdelaine, ktorý prišiel po ňu.“

V dedine bolo viac takých, ktorým Chapdelainovi boli skoro cudzincami.

„Samuel Chapdelaine, ktorý má zem na druhom brehu rieky, nad Honfleurom, v hore?“

„To je on.“

„A tá osoba, čo je s ním, je jeho dcéra, čo?
Maria...“

„Hej. Už od mesiaca bola preč v Saint-Prime, pri rodine svojej matky. U Bouchardov, príbuzných Wilfrida Boucharda zo Saint-Gédéona...“

Zvedavé pohľady sa obrátily hore na schodište. Jeden z mladíkov složil Marii Chapdelainovej svoj hold sedliackeho obdivu:

„Mocné, pekné dievča!“ povedal.

„Isteže. Mocné, pekné dievča a k tomu smeľé. To je nešťastie, že býva tak ďaleko odtiaľto, v hore. Ako potom môžu mladíci z dediny chodiť k nim na posiedky, na druhý breh rieky, tak vysoko, ako sú vodopády, na diaľku viac ako dvanásť mil a posledné mile skoro bez cesty?“

Dívali sa na ňu so zaliečavými úsmevmi, rozprávajúc stále o nej, o tomto peknom, skoro nedosažiteľnom dievčati, ale keď sostúpila s otcom s dreveného schodišťa a prešla vedľa nich, zachvátil ich stud a neobratne sa utiahli, ako keby medzi ňou a nimi bolo niečo viac ako prejsť rieku a dvanásť mil zlej cesty v horách.

Skupiny, ktoré sa utvorili pred kostolom, sa pomaly rozchádzaly. Niektorí, dozvediac sa všetky novinky, šli domov, iní pred odchodom šli na hodinku do jedného z dedinských shromaždišť: na faru alebo do skladu. Ti, ktorí prišli z „radov“, týchto dlhých pásov koncesií na kraji lesa, odväzovali jeden za druhým kone, v radoch usporiadane, a privážali si sane ku kostolnému schodišťu, aby si tam sadly ich ženy a deti.

Samuel Chapdelaine a Maria prešli len niekoľko krokov po ceste, keď ich zastavil mladý človek.

„Dobrý deň, pán Chapdelaine. Dobrý deň, slečna Maria. To je šťastná náhoda, že vás tu stretávam, lebo vaša zem je najvyššie pozdĺž rieky a ja sám neprichádzam sem často.“

Jeho smelé oči behaly s jedného na druhého. Keď ich odvrátil, zdalo sa, že to urobil len po uvážení a zo zdvorilosti, a skoro sa vrátily a ich jasný, prenikavý, plný úprimnej chtivosti pohľad odhaloval a spytoval sa znova.

„François Paradis!“ vykrikol otec Chapdelaine. „To je naozaj šťastná náhoda, lebo som ťa veru už dávno nevidel, François. A tvoj otec jednako umrel. Nechal si si zem?“

Mladý človek neodpovedal, díval sa zvedavo a s prostým úsmevom na Mariu, ako by čakal, že aj ona povie niečo.

„Maria, pamätaš sa dobre na François Paradisa z Mistassini? Vôbec sa nepremenil.“

„Vy ešte menej, pán Chapdelaine. Vaša dcéra, to je niečo iného, tá sa premenila, ale bol by som ju hneď poznal.“

Včerajší deň za pekného slnečného popoludňajšieho času strávili v Saint-Michel de Mistassini, ale stretnutie sa s týmto mládencom po siedmich rokoch a počuť vysloviť svoje meno vyvolalo v Marii v skutočnosti jasnejšiu a živšiu rozjomienku, ako jej včerajšie videnie: veľký drevený, krytý most, na červeno zafarbený a trochu podobný Noeho korábu ohromujúcej dĺžky, dva strmé brehy, ktoré sa skoro náhlo dvihaly

vo vysoké kopce, starý kláštor, utúlený medzi riekou a začiatkom stráne, belejúca sa, žblnkajúca voda, ktorá sa ponáhľala shora nadol veľkou rýchlosťou, ako po obrovskom schodišti.

„François Paradis!... Pravdaže, otec, pamätám sa na François Paradisa.“

François uspokojený hned a zaraz odpovedal na otázky.

„Nie, pán Chapdelaine, nenechal som si zem. Keď chudák otec umrel, predal som všetko a odvtedy som skoro stále pracoval v lese, poloval alebo som kupčil s divochmi od Veľkého Jazera po Mistassini alebo od Sennej rieky. Strávil som dva roky i na Labradore.

Jeho pohľad opäťovne zalietal zo Samuela Chapdelaina na Mariu, ktorá skromne odvrátila oči.

„Vráťte sa dnes hore?“ spýtal sa.

„Áno, hned po obede.“

„Som rád, že som vás videl, lebo budem museť prejsť popri vás, pozdĺž rieky, o dva alebo tri týždne, keď ľad síde. Som tu s Belgičanmi, ktorí prišli kúpať kožušiny od divochov; keď bude prvá jasná voda, začneme vystupovať, a keď budeme blízko vašej zeme nad vodopádmi, prídem jeden večer na posiedky.“

„To je správne, François, budeme ťa čakať.“

Jelše tvorily dlhé krovie pozdĺž rieky Pérignonky, ale ich obnažené vetve neskryvaly náhlu strminu brehu, ani hrubú rovinu zamrznutej vody, ani tmavú líniu hory, ktorá objímala druhý breh, nechávajúc medzi úplnou opustenosťou veľkých rovných stromov a holou opustenosťou stuhnutej vody len niekoľko úzkych

polí, často ešte posiatých chrastím, takých úzkych nazaj, že sa zdalo, že sa dusia pod pásou divého kraja.

Pre Mariu Chapdelainovú, ktorá sa na všetky tieto veci dívala roztržite, nebolo tam nič smutného ani hrozného. Od októbra do mája nikdy nepoznala inakších pohľadov ako bol tento, alebo poznala iné, ešte zošlejšie a ešte smutnejšie, vzdialenejšie od domov a obrábaných zemí. A preca, všetko to, čo ju dnešného rána obklopovalo, zdalo sa jej zrazu lahodným, osvetleným akousi útechou, čímsi cenným a dobrým, čo mohla teraz čakať. Prichádzala jar, azda... alebo to bolo blíženie sa nejakej inej príčiny radosti, ktorá prichádzala k nej beztoho, aby si dala uhádnuť svoje meno.

Samuel Chapdelaine a Maria šli na obed k svojej príbuznej, Azalme Larouchovej, u ktorej nocovali. S nimi bola tam len ich hostiteľka, ktorá bola už od niekoľkých rokov vdovou, a starý Nazaire Larouche, jej švagor. Azalma bola veľká chudá žena s nejasným detským profilom, ktorá rozprávala veľmi chytro a bez prestania, neustále pripravujúc jedlá v kuchyni. S času na čas zastala a sadla si naproti svojim hosťom, menej preto, aby si oddýchla, ako aby tomu, čo išla povedať, dodala zvláštnej dôležitosti, ale skoro hned o-korenenie nejakého jedla alebo rozloženie tanierov na stole vyžadovalo jej pozornosti a jej monolog pokračoval postred hluku riadu a hlinených paníc.

Hrachová polievka bola skoro hotová a podávaná. Obaja mužskí pri jedle rozprávali o svojich zemiach a o stave jarného ľadu.

„Musíte byť odvážliví, ak chcete prejsť dnes večer“, povedal Nazaire Larouche, „ale dobre to bude

a tak myslím, že budete skoro poslední. Pod vodopádom je mocný prúd a už tri dni pršalo.“

„Každý vraví, že ľad potrvá ešte dlho“, ozvala sa jeho švagríná. „Mohli by ste sa dnes večer tu dobre vyspať obaja a po večeri prídu mladíci z dediny na posiedky. To by bolo v poriadku, aby Maria mala tu trochu nejakého potešenia prvej, ako ju odvediete ta hore do lesa.“

„Mala dosť potešenia v Saint-Prime s besedami, spevom a hrami skoro každý večer. Ďakujeme vám, ale ja hneď po obede idem priaháť, aby sme zavčasu došli ta hore.“

Starý Nazaire Larouche hovoril o raňajšej kázni, ktorú pokladal za presvedčujúcu a peknú, potom po chvíľke mlčania sa zrazu spýtal:

„Piekli ste?“

Jeho švagríná, začudovaná sa dívala na neho za chvíľku, potom konečne pochopila, že takýmto spôsobom pýtal chlieb. O nejakú chvíľku sa zasa opýtal:

„Dobre vám sahá pumpa?“

To znamenalo, že nebolo na stole vody. Azalma vstala po ňu, a za jej chrbltom starý žartovne mihol očkom na Mariu Chapdelainovú.

„Rozprávam jej to v obrazoch,“ šepkal. „Je to zdvorilejšie.“

Doštené steny domu boli vylepené starými novinami, ozdobené kalendármi, ktoré rozdávali výrobcii hospodárskych strojov alebo kupci so semenom, ba i obrazmi svätých: jedna reprodukcia skoro bez perspektivy, ktorá v krikľavých farbách zobrazovala baziliku Svätej Anny z Beaupré, podobizeň pápeža Pia

X., jedna kamenotlač, na ktorej Panna Mária s bledým úsmevom ukazovala svoje krvácajúce a zlatým nimbom ožiarene srdce.

„To je krajšie ako u nás“, myslala si Maria.

Nazaire Larouche sa ďalej dal obsluhovať podobenstvami:

„Je vaša sviňa hodne chudá?“ spýtal sa, alebo: „Máte radi domáci cukor? Ja ho mám rád na zbláznenie...“

Azalma mu podala druhý kus slaniny alebo vytiahla z kasne chlieb s javorovým cukrom. Keď sa nahnevala na jeho nezvyklé spôsoby a vyzvala ho, aby sa obslúžil sám ako obyčajne, prestal s výhovorkami plnými dobrého humoru.

„To je správne. To je správne. Už to viac neurobím. Ale vy ste mali obyčaj hlučne sa smiať, Azalma. Treba počuť hlučný smiech, keď sa prijíma pri stole taký mladík, ako som ja.“

Maria sa usmiala a pomyslela si, že jej otec a on sa podobali trochu jeden druhému, obaja boli vysokí a širokí, šedivých vlasov, tváre koženej farby a v ich živých očiach tá istá večná mladosť, ktorá mužským quebeckého kraja často dáva ich večnú prostotu.

Odišli skoro hned po tom, ako sa najedli. Sneh, ktorý sa svrchu rozpustil od prvých dažďov a od nočných mrazov znova zamrzol, bol znamenite klzky a utekal pod kovaním saní. Vysoké belasé kopce, čo lemovaly obzor s druhej strany jazera Saint-Jean, mizly za nimi pomaly, keď vystupovali popri dlhej zákrute rieky.

Ked prechádzali popred kostol, Samuel Chapdelaine zamyslene povedal:

„To je krásne, tá omša. Často mi bolo veľmi lúto, že sme tak ďaleko od kostolov. Môž'byť preto, že nemôžeme chodiť na služby božie každú nedelu, nemáme toľko šťastia ako druhí.“

„To je nie naša chyba“, vzdychla Maria, „sme pridaleko.“

Jej otec znova pokýval hlavou s výrazom lútosti. Skvelý pohľad na obrady, latinské spevy, zapálené sviečky, vznešenosť omše ho každý raz naplňovaly veľkou vrúcnosťou. Trochu ďalej sa dal do spevu:

Pôjdem ju pozret jedného dňa,
Sadnúť si vedľa jej trónu,
Dostať moju korunu
A vládnut, keď príde rad na mňa ...

Mal mocný a dobrý hlas a spieval z plného hrdla s výrazom nadšenia, ale oči sa mu skoro zavrely a brada mu pomaly klesla na prsia. Voz ho zakaždým uspal a jeho kôň, zbadajúc pravidelné dýchanie svojho pána, spomalil chôdzu a napokon šiel krokom.

„Ved sa hýb, Charles-Eugène!“

Zrazu sa prebudil a natiahol ruku za bičom. Charles-Eugène odovzdane dal sa do cvalu. Niekoľko pokolení predtým jeden Chapdelaine mal dlhý spor so súsedom, ktorý sa takto volal. Hned tak pomenoval svojho starého, bojazlivého a trochu kuľhajúceho koňa, aby si takto zaistil uspokojenie každý deň, keď prechádzal popred dom svojho nepriateľa, veľmi nahlas kričať:

„Charles-Eugène, veľký darebák! Škaredé, zle vyčované zviera! Ved sa hýb, Charles-Eugène!“

Prešlo stoletie, ako sa spor skončil, a zabudli naň, ale Chapdelainovci stále nazývali svojho koňa Charles-Eugènom.

Znova sa ozval chorál, zvučný, plný mystickej vrúcnosti:

Do neba, do neba, do neba
Pôjdem na ňu jedného dňa pozret...

Potom zasa bol spánok mocnejší, hlas zanikol, a Maria vzala opraty, ktoré ruka otcova vypustila.

Zamrznutá cesta pokračovala pozdĺž zamrznutej rieky. Na druhom brehu boli rozložené domčeky, pateticky vzdialené jeden od druhého, každý bol obklopený pásom obrábanej zeme. Za touto zemou a s oboch strán bola hora, ktorá siahala až po úbočie, tmavozelené a cyprusové pozadie, na ktorom sa tu a tam vypínalo niekoľko pňov briez, bielych a holých, ako stĺpy zbořeného kostola.

Na druhej strane cesty rozloha obrábanej pôdy bola širšia a dlhšia, zdalo sa, že domy, ktoré boli bližšie k sebe, sú pokračovaním dediny na prednej stráži, ale za týmito holými poliami sa línia lesov stále zjavovala a sledovala ako tieň, nekonečný tmavý pás medzi chladnou belosťou zeme a sivým nebom.

„Charles-Eugène, pohni sa trochu!“

Otec Chapdelaine sa zobudil a natiahol ruku za bičom svojím obyčajným pohybom dobromyselnej hrozby, ale keď kôň po niekoľkých mocnejších zatiahnutiach spomalil zasa, zaspal znova, majúc otvorené ruky na kolenách a ukazujúc lesknúce sa dlane svojich rukavic z konskej kože a bradu opretú na hustú srsť plášťa.

Po dvoch miľach cesta vystupovala po strmej stráni a vstúpila do hustej hory. Domy, ktoré za dedinou boli roztratené po rovine, naraz zmizly a na obzore nebolo nič len priestor holých pňov, trčiacich z bielej zeme. I večne tmavá zeleň jedlí, kanadských jedli a cyrusov zredla. Niekoľko mladých živých stromov sa strácalo medzi nepočetnými vývratmi, ležiacimi na zemi a pokrytými snehom alebo stojacimi vymretými stromami, vysušenými a sčernetými. Pred dvaciatimi rokmi prešly tadiaľto veľke požiare a nové rastlinstvo ešte len pučilo medzi mŕtvymi pňami a zvápenateným chlastím. Vŕšky šly jeden za druhým a cesta bežala s jedného na druhý neustálom klesaním a stúpaním, ktoré bolo sotva hlbšie ako vlna vzbúreného mora.

Maria Chapdelainová si pritiahla kožuch okolo seba, skryla si ruky pod veľký oblek do voza zo sivej kozy a zavrela napolo oči. Nebolo sa tu na čo dívať. V dedinách sa mohly domy a nové humná postaviť od jedného roku do druhého, alebo sa vyprázdnisť a zapadnúť v rozvaliny, ale život lesa bolo niečo takého pomalého, že by bolo bývalo treba viac ako ľudskej trpelivosti dočkať a zachytiť nejakú zmenu.

Kôň ostal jedinou bytnosťou na ceste, ktorá bola pri plnom vedomí. Sane sa ľahko kŕzaly po tvrdom snehu, narážajúc na vetve, čo sa dvíhaly s oboch strán vychodených koľají. Charles-Eugène sledoval presne všetky zákruty, veľkým cvalom sostupoval s krátkych úbočí a pomalým krokom vystupoval na nasledujúce, ako skúsené zviera, ktoré zavezies svojich pánov ku prahu ich domu bez nútenia rozkazmi alebo farchou oprát.

Ešte niekoľko miľ, a les sa znova otvoril, aby sa

dal zjavíť rieke. Cesta sostupovala s posledného návršia roviny, aby sostúpila skoro až do úrovne ľadu. Asi na mielu na stúpajúcim brehu sa rozkladaly tri domy, ale boli ešte primitívnejšie ako domy v dedine a za nimi nebolo skoro vidno obrábanú zem, skoro nijaké stopy letnej práce, ako keby tam boli bývaly postavené len na dosvedčenie ľudskej prítomnosti.

Charles-Eugène sa zrazu obrátil napravo, napäť predné nohy, aby sa zastavil na brehu, a zastavil sa práve na kraji ľadu. Otec Chapdelaine otvoril oči.

„Pozrite, otec“, ozvala sa Maria, „tam sú povrazy.“

Vzal opraty do rúk, ale prvej ako pohol koňa, ostal chvíľku nehybný, skúmajúc hladinu zamrznutej rieky.

„Trochu vody sa dostalo na ľad“, povedal, „a sneh sa roztopil, ale musíme byť zmužili, aby sme cez to prešli. Hijó, Charles-Eugène!“

Kôň, prvej ako sa na ňu pustil, oňuchal bielu hladinu, potom vykročil priamo. Stále zimné kolaje zmizly, mladé jedle, zasadene v istých vzdialenosťach od seba, ktoré ukazovaly cestu, boli skoro všetky vyvrátené a ležaly v poloroztopenom snehu. Keď prechodili vedľa ostrova, ľad dva razy zaprašal, ale sa nepohol. Charles-Eugène šiel rovno k domu Charlesa Lindsaya, ktorý bolo vidno na druhom brehu. Jednako keď prišli sane do postred prúdu, pod veľký vodopád, musel spomaliť pre mláčku vody, čo sa tam rozprestierala a rozpúšťala ľad. Pomaly sa blížili k brehu, už mali prejsť len tricať stôp, keď ľad začal zrazu praťať znova a vlnil sa pod nohami koňa.

Otec Chapdelaine, teraz už celkom zobudený, vstal

so živými a rozhodnutými očami pod svojou kožušinovou čiapkou.

„Tahaj, Charles-Eugène! Tak tahaj!“ kričal drsným hlasom.

Starý kôň oprel do polotekutého snehu klince svojich podkov a veľkými skokmi sa dal ku brehu, pričom ho chomút veľmi udieral. V tom momente, keď došli na zem, pohol sa kus ľadu pod kovaním saní a ponoril sa, nechajúc na svojom mieste dieru jasnej vody.

Samuel Chapdelaine sa obrátil.

„My budeme poslední, ktorí prešli tohoto roku“, povedal.

A prvej, ako by sa pustil do kopca, dal koňovi vydýchnuť si.

Skoro potom nechali veľkú cestu, aby sa pustili po inej, ktorá sa vhĺbila do lesov. Nebolo to vlastne nič iného, ako primitívne šlapaje, ešte popretkávané koreňmi, ktoré opisovaly malé uhýbajúce sa zákruty, aby sa vyhly skaliskám alebo haluziam. Vystúpily na kopec, skrútily sa na rovine postred zhoreného lesa, nechávajúc zavše pohľad na stráň prikreho svahu, na hromady kameňa riavy, na oproti ležiacu stráň, ktorá sa stávala vyššou a sráznejšou nad vodopádom, potom sa vracaly do opustenosti vývratov a očernetých pňov.

Kamenné stráne, ktoré obišli, zdalo sa, že sa zavierajú za nimi, zhorené miesta ustúpily tmavému množstvu svrčín a jedlí, vrchy rieky Alec sa dva alebo tri razy zjavili v diaľke a onedlho cestovatelia razom zbadali kus obrábanej pôdy, stúpajúci dym, havkanie psa.

„Budú radi, keď ťa uvidia, Maria“, povedal otec Chapdelaine. „Všetkým bolo smutno bez teba.“

II.

Už prišla hodina večere, a Maria ešte vždy neskončila odpovedať na otázky, rozprávať o príhodách cesty, nevynechajúc ani jedinej, oznámiť novinky zo Saint-Prima a z Péribonky, a všetky iné novinky, ktoré mohla posbierať cestou.

Tit'Bé, sediac na stoličke oproti sestre, fajčil fajku za fajkou, beztoho, aby čo len na chvíľočku odvrátil oči, obávajúc sa, že by si tak dal uniknúť nejakému dôležitému odhaleniu, ktoré až dosiaľ zamlčala. Malá Alma-Rose stála vedľa nej, držiac ju okolo hrdla, i Télesphore počúval, opravujúc neustále špagátmi štverne svojho psa. Matka Chapdelainová rozkladala oheň vo veľkej železnej peci, chodila sem a ta, vytiahla z kasne taniere a náčinie, chlieb, krčah mlieka, nahýňala nad sklený pohár veľký krčah cukrového syrupu. Častejšie sa vyrušila, aby sa opýtala Marie alebo aby ju počúvala, a ostávala zamyslená za chvíľočku, päste na bedrách, vidiac v myšlienkach dediny, o ktorých počula rozprávať.

„...Teda, kostol je hotový, krásny kamenný kostol s maľbami zdnuky a zafarbenými lavicami... Aké to musí byť krásne! Johnny Bouchard si postavil minulého leta nové humno a malá Perronka, dcéra Abé-

larda Perrona zo Saint-Jerôma chodí do školy... Ved si treba len pomyslet, že som už osem rokov nebola v Saint-Prime! To je pekná osada, ktorá by sa mi bola dobre hodila, pekná, rovná zem, kam len oko dohliadne, nijakých zásek ani hôr, nič, len štvorhranné polia s dobrými rovnými plotmi, úrodná zem a železnica ani nie na dve hodiny cesty vozom... Možno, že je hriech tak hovoriť, ale celý môj život mi bolo lúto, že tvoj otec sa tak rád často presfahoval a tlačil sa vždy ďalej a ďalej do hory, miesto aby sa chytil zeme v jednej zo starých osád.“

Štvorhranným oblôčkom dívala sa s lútosou na niekoľko tých holých poličok, ktoré sa rozprestieraly za domom, humno z netesaného dreva so zle priliehajúcimi doskami a tam ďalej na priestranstvá zeme ešte posiatej chlastím na kraji hory, ktorá dávala iba nádej na odmenu senom alebo zbožím, keď bol človek dlho trpelivý.

„Ľala“, povedala Alma-Rose, „i pes sa prišiel pomaznať.“

Maria spustila oči na psa, ktorý si položil dlhú hlavu so smutnými očami do jej lona, a pohladila ho s priateľskými slovami.

„Bolo mu smutno za tebou, ako nám všetkým“, povedala ešte Alma-Rose. „Každé ráno šiel pozreť do tvojej posteľ, či si sa ešte nevrátila.“

Zavolala ho tiež:

„Pod, psičko, pod, nech sa i ja pomaznem s tebou.“

Poslušný pes chodil od jednej k druhej, zavierajúc pri každom pohľadení napolo oči. Maria poze-

rala okolo seba, hľadajúc nejakú, pravdu povediac, nepravdepodobnú zmenu, ktorá by sa bola stala v jej neprítomnosti.

Veľká pec s troma rúrami zaujímalu stred domu; vychádzala z nej plechová rúra, ktorá šla niekoľko stôp svisle, opisovala pravý uhol a pokračovala ďalej vodorovne až von, aby sa nič nestriatio z drahocenného tepla. V jednom kúte bola veľká drevená kasňa, celkom blízko stôl a s druhej strany vylievadlo a pumpa. Zo steny naproti vychádzala prie hrada, ktorá, zdá sa, chcela predeliť túto čiastku domu na dve izby, lenže končila sa prvej, ako došla k peci a druhá prie hrada sa k nej nepojila, tak že obe oddelenia jedinej miestnosti, každé s troch strán ohraničené, podobaly sa divadelnej dekorácii, jednej z tých obyčajných dekorácií, o ktorých sa má myšľeť, že predstavujú dva rozdielne byty, medzitým čo pohľad diváka preniká zároveň oba.

Otec a matka Chapdelainovci mali posteľ v jednom z týchto oddelení, Maria a Alma-Rose v druhom. V kúte jedny schody viedly priamo popod padacie dvere na povalu, kde cez leto spávali chlapci. Keď prišla zima, sniesli si posteľ dolu a spali pri teple pece s ostatnými.

Na stene visely obrázkové kalendáre kupcov z Robervalu alebo z Chicoutimi : obraz Ježiška-dieťaťa v náručí svojej matky, Ježiška s veľkými belasými očami v ružovej tvári, vystierajúceho buclaté rúčky. Druhý obraz predstavoval akúsi neznámu svätú, ktorá s výrazom nadšenia hľadela do neba ; bola tam prvá strana vianočného čísla jedných quebeckých novín, plná hviezd

veľkých ako mesiace, a anjelov, ktorí lietali s rozprestretými krídlami.

„Bola si dobrá, kým som bola preč, Alma-Rose?“

Odpovedala za ňu matka Chapdelainová:

„Alma-Rose nebola veľmi zlá, ale Télesphore mi robil mnoho trápenia. Nie že by vyčíňal zlé kúsky, ale aké veci povraví! Mohlo by sa povedať, že to dieťa nemá všetkých päť spolu.“

Télesphore sa zaoberal štverňami na psa a robil sa, že nepočúva.

Blúdenia mladého Télesphora tvorily jediné dráma, ktoré tento dom poznal. Matka Chapdelainová, aby ich vysvetlila samej sebe a aby jemu dala vniknúť do jeho večných hriechov, sostrojila si akýsi složitý polyteizmus, celý nadprirodzený svet, v ktorom ho dobrí a zlí duchovia jedno za druhým nutkali k hriechu a k pokániu. Skončilo sa to tým, že dieťa sa napokon pokladalo za prosté zavreté pole, kde démoni, ktorí boli iste zlí a dobrí anjeli, ale trochu jednoduchí, bez konca bojovali nerovný boj.

Pred prázdnou fľašou zavárania mrmlal si so zamračenou tvárou:

„To ma pokúšal démon maškrtnosti.“

Vráťať sa z jedného darebáctva s potrhanými a špinavými šatami, nečakajúc na výčitky, vysvetľoval:

„To mi urobil démon neposlušnosti. Iste to bol on.“

A skoro hned potvrdzoval svoje pohoršenie a dobré úmysly.

„Ale už sa nesmie vrátiť, mamka! Už sa nesmie vrátiť ten zlý démon. Vezmem otcovu pušku a zastreli ho...“

„Démoni sa nestrieľajú puškou“, povedala matka Chapdelainová. „Keď cítiš, že pokušenie prichodí, vezmi ruženec a modli sa.“

Télesphore sa neodvážil odpovedať, ale pokýval hlavou s výrazom pochybnosti. Puška sa mu zdala zábavnejšou a súčasne istejšou a on sníval o hrdinskej bitke, o dlhom vraždení, z ktorého vyjde dokonalý a čistý, navždy osloboodený od úkladov Zla.

Samuel Chapdelaine vstúpil do domu a podávala sa večera. Nastalo prežehnávanie okolo stola, nemé pery šepkaly „Benedicite“, Télesphore a Alma-Rose odriekali svoje nahlas, potom nové prežehnávanie, hluk príťahovaných stoličiek a lavíc a narážanie lyžíc o taniere. Marii sa zdalo, že prvý raz v živote, po jej neprítomnosti, pozoruje tieto pohyby a zvuky; že boly rozdielne od zvukov a pohybov inde, a tým, že boly vykonávané v tomto opustenom dome v horách, haličy sa do lahodnosti a zvláštnej sviatočnosti.

Dokončili večeru, keď počuli zvonku hluk krokov. Pes zodvihol uši, ale nezabrechal.

„Ide besedník“, povedala matka Chapdelainová.
„To nás ide navštíviť Eutrope Gagnon.“

Prorokovať bolo ľahko, lebo Eutrope Gagnon bol ich jediným súsedom. Predošlého roku si i s bratom vzali jednu koncesiu na dve milie odtiaľto. Tento posledný odišiel na zimu do lodeníc, nechajúc ho samého v chate, ktorú si sami vystavili z hrubých kmeňov. Zjavil sa na prahu s lampášom v ruke.

„Každý nech je pozdravený“, začal, sfahujúc si s hlavy vlnenú čiapku. „Noc je jasná a na snehu je ešte kôra, a tak, keďže sa dobre chodí, pomyslel som

si, že pôjdem na posiedky a pozret, či ste sa vrátili.“

Hoci prišiel k vôle Marii, ako to každý vedel, obracal sa len na otca Chapdelaina, trošku z bojazlivosti a trošku z úcty k sedliackej obradnosti. Sadol si na stoličku, ktorú mu potisli.

„Čas je prijemný; je celkom správne, keď neprší. Vidno, že prichádzajú jarné dažde.“

Tak sa začal jeden z tých sedliackych rozhovorov, ktoré sú ako nekonečné spevy, plné opakovania, každý schvaľuje slová, ktoré práve odznely, a dokladá k nim iné slová, ktoré ich opakujú. A ich predmetom je celkom prirodzene večné kanadské bedákanie: žaloba bez vzbury na tlačiace bremeno dlhej zimy.

„Statok je v stajni od konca septembra a v humne skoro nič neostáva“, povedala matka Chapdelainová. „Ak len jar nepríde skoro, neviem, čo budeme robiť.“

„Ešte aspoň tri týždne potrvá, kým ich budeme môcť pustiť von.“

„Kôň, tri kravy, sviňa a ovce, nepočítajúc sliepky, to zožerie hodne“, povedal Tit'Bé s výrazom veľkej múdrosti.

Fajčil a shováral sa teraz s chlapmi, ktorým v svojich štrnásťich rokoch vyrovnal sa širokými plecami a znalosťami z poľného hospodárstva. Pred ôsmimi rokmi začal opatrovať statok a každý deň na svojich malých saniach privážal do domu potrebné množstvo dreva. Trochu pozdejšie sa naučil nahlas kričať: „Hejsa, hejsa!“ na kravy s chudými stehnami a „Čihí, hijó!“ a „Hot!“ na kone pri práci, držať vidly na seno a stavat kôlové ploty. Už od dvoch rokov narábal se-

kerou a kosou vedľa svojho otca, viedol veľké drevené sane po tvrdom snehu, sial a žal bez rady tak, že nik mu neupieral právo prejaviť slobodne svoj náhľad a neustále fajčiť tuhý listový dohán. Bol ešte ako holobriadok, s neurčitými črtami, so zbožnými očami, a cudzinec by sa bol pravdepodobne začudoval, keby ho bol počul rozprávať s vypočítanou pomalošou, ako starý človek plný skúsenosti, a keby ho bol videl neustále napchávať si drevenú fajku. Ale v quebeckom kraji sú mladíci pokladaní za chlapov od tých čias, ako sa zúčastňujú v robote chlapov a privčasné užívanie dohánu môžu vždy uvádzat ako dôvod, že je to obrana proti hroznému hmyzu, neznesiteľnému v lete: komárom, moskytom a čiernym muchám.

„Aké to musí byť rozkošné žiť v takom kraji, kde skoro niet zimy a kde zem živí ľudí a statok. Tu človek živí statok a zem svojou prácou. Keby sme nemali Esdrasa a Da'Bé v hore, ktorí dobre zarábajú, čo by sme si počali?“

„Ale ved' je tu zem dobrá“, ozval sa Eutrope Gagnon.

„Zem je dobrá, ale treba sa biť s horou, aby ju človek mal. A aby mohol vyžiť, treba na všetkom gazdovať a starať sa od rána do večera. A všetko musí robiť sám, lebo druhé domy sú tak ďaleko.“

Matka Chapdelainová umílkla a vzdychla. Myslela vždy s ľútosou na staré osady, kde bola pôda vyklčovaná a obrábaná oddávna a kde sú domy blízko jeden pri druhom, ako na akýsi stratený raj.

Jej muž stisol päste a pokýval hlavou so zafatým výrazom.

„Len počkaj niekoľko mesiacov... Keď sa chlapci vrátia z hôr, dáme sa do práce, oni dvaja, Tit'Bé a ja, a dorobíme zem. Štyrom chlapom súčim k sekere, ktorí sa neboja roboty, to ide chytro, i keď je to v tvrdom lese. Za dva roky budeme mať zrna a pašienky, že bude z čoho krímiť statok. Vravím ti, že budeme dorábať zem...“

Dorábať zem! To je obvyklý výraz v kraji, ktorý obsahuje všetku tú hroznú prácu medzi chudobou divého lesa a konečnou úrodnosťou obrobených a zasiatych polí. Samuel Chapdelaine hovoril o tom so zápalom nadšenia a so zatvrdilosťou v očiach.

To bola jeho náruživosť; náruživosť človeka, ktorý je stvorený skôr na dorábanie ako na obrábanie pôdy. Od svojej mladosti už päť ráz si vzal koncesiu, postavil dom, stajňu a humno, vysekal v hustej hore vzmáhajúce sa gázdovstvo a päť ráz ho predal, aby mohol začať znova ďalej na sever, stratiac zrazu odvahu, celý záujem a celé nadšenie, náhle bola skončená prvá tvrdá práca, hneď ako prišli početní súsedia a kraj sa začal zaľudňovať a otvárať. Niektorí ľudia ho chápali, iní ho pokladali za odvážlivého, ale za menej mûdreho, a opakovali, že keby sa bol niekde ustálil, on i jeho rodina by sa mali teraz dobre.

Dobre... Ó, hrozný Bože z Písma, ktorého všetci z quebeckého kraja zbožňujú bez vypočítavosti a pochybnosti, Ty, ktorý si odsúdil ľudí, aby si zarábali svoj chlieb v potu tvári, daj na chvíľku zmiznúť prísnej vráske so svojho obočia, keď počuješ hovoriť, že niektorí z týchto ľudí sa oslobodili a že sa konečne majú dobre.

Dobre... Treba tvrdo robiť od svitu do noci, chrbtom a údmi, aby bolo možno pochopiť, čo to znamená, a ľudia na roli pracujúci to vedia najlepšie. To znamená odložené bremeno: tlačiace bremeno práce a obavy. To znamená dovolenie na odpočinok, ktorý i keď sa nevyužije, je pôvabom každej chvíľky. Pre starých ľudí to znamená trochu pýchy, ktorú všetci schvalujú, pozdné odhalenie neznámych pôžitkov, hodinu lenivosti, prechádzku do diaľky, paškrtnosť alebo kúpu bez nepokojného výpočtu, sto príjemnosti ľahkého života.

Srdce ľudské je tak zhotovené, že väčšina z tých, ktorí zaplatili výkupné a takto dosiahli slobodu — dobre sa mať — pri nadobúdaní pretvorili sa v povahu, nespôsobnú využiť to a pokračujú v svojom tvrdom živote až do smrti. A tým druhým, chudobným alebo nešťastným, ktorí sa nemohli vykúpiť a ostávajú otrokmi, ukáže sa dobrota nedosažiteľná so všetkými svojimi pôvabmi.

Možno, že Chapdelainovci mysleli na to, každý svojím spôsobom. Otec s nepremožiteľným optimizmom človeka, ktorý sa cíti silný a myslí o sebe, že je mûdry. Mať s odovzdanou lútostou a tí ostatní, mladí, prázdnajším spôsobom a bez horkosti pre dlhý život, isteže šťastný, ktorý videli pred sebou.

Maria niekoľko ráz pozrela potajomky na Eutropa Gagnona a potom hned chytro odvrátila oči, lebo za každým prekvapila jeho oči upreté na ňu, plné poníženého zbožňovania. Už od roka bez protivenstva privykla na jeho časté návštevy a prijímať každú nedelu večer v kruhu rodinných osôb jeho brnavú po-

stavu, ktorá dýchala dobrou vôľou a trpelivosťou. Ale tátó krátka jednomesačná neprítomnosť, zdá sa, všetko zmenila, a, vracajúc sa domov, prinášala si ta nejasný dojem, že začína nové obdobie jej života, v ktorom on nebude mať nijakej účasti.

Ked obvyklé predmety rozhovoru boli vyčerpané, hrali sa v karty na veselú sedmičku a Čierneho Petra, potom Eutrope pozrel na svoje veľké strieborné hodinky a videl, že je čas odísť. Ked si zapálil lampáš a sa rozlúčil, zastavil sa na chvíľku na prahu, aby preskúmal pohľadom noc.

„Prší“, povedal.

Jeho hostitelia prišli až ku dverám a jeden za druhým pozerali. Začínal pršať dážď, jarný dážď s veľkými ťažkými kvapkami, pod ktorými počínať sneh kypreť a topiť sa.

„Veje južný vietor“, ozval sa otec Chapdelaine.
„Možno povedať, že zima je takmer skončená.“

Každý svojím spôsobom prejavil pocit obľahčenia a radosti, ale Maria ostala najdlhšie na prahu, počúvajúc sladké šušťanie dažďa, skúmajúc nejasnú klzkosť tmavého neba nad ešte tmavšou hmotou hory, vychujúc jemný vánok, ktorý prichádzal s juhu.

„Jar je nie ďaleko... Jar je nie ďaleko...“

Cítila, že od začiatku sveta nebolo nikdy takej jari, ako bude táto.

III.

O tri dni pozdejšie, keď otvárala ráno dvere, počula Maria zvuk, ktorý ju nehybnú, počúvajúc prikoval na chvíľku na miesto. Bol to vzdialený a neustály hukot, hrmenie veľkých vodopádov, ktoré boli zamrznuté a nemé cez celú zimu.

„Lady sa spúšťajú“, povedala, keď vstúpila. „Počuf vodopády.“

Tu začali všetci rozprávať znova o jari, ktorá prichádza, a o prácach, ktoré teraz už boli možné. Máj prinášal premenu teplých dažďov a pekných slnečných dní, ktoré pomaly víťazili nad nahromadeným ľadom dlhej zimy. Ukázaly sa nízke pne a korene, hoci tôňa jedlí a cyprusov chránila dlhú agoniu snehových tabúl. Cesty sa premenili na kaluže, tam, kde sa ukázal brnavý moch, bol celý nasiaknutý vodou a podobný hube. V iných krajoch bola už jar, horúčkove sa tvorila nová miazga, vyrážaly púčky a skoro i listy, ale kanadská zem, ktorá je tak ďaleko na severu, sa s úsilím ešte len zbavovala svojho ťažkého zimného plášta, prvej ako by myslela na nový život. Matka Chapdelainová alebo Maria desať ráz cez deň otvorily oblok, aby si pochutnávaly na vlahe povetria, aby počúvaly zur-

čanie tekúcej vody, v ktorej mizol posledný sneh so stráň, a ten iný veľký hlas, ktorý oznamoval, že rieka Péribonka sa osloboďala a veselo unášala k Veľkému jazeru balvany ľadu, ktoré prišly od severa.

Večer si otec Chapdelaine sadol na prah, zafajčil si a zamyslene povedal:

„Skoro pôjde tadiaľto François Paradis. Povedal, že nás možno príde pozref.“

„Áno“, odpovedala veľmi ticho Maria a požehnávala tieň, ktorý jej halil tvár.

Prišiel o desať dní pozdejšie, hodne neskôr ako sa spustila noc. Ženské ostaly v dome samotné s Tit' Bé a deťmi, lebo otec šiel po semeno na siatie do Honfleuru, odkiaľ sa mal vrátiť len na druhý deň. Télesphore a Alma-Rose už ležali, Tit'Bé fajčil poslednú fajku pred spoločnou modlitbou, keď pes niekoľko ráz zaštekal a začal oňuchávať zavreté dvere. Skoro súčasne sa ozvaly dva ľahké údery. Návštevník čakal, kým ho pozvú ďalej a zjavil sa na prahu.

Ospravedlňoval sa, že prišiel tak pozde, ale bez bojazlivosti.

„Utáborili sme sa pri vodopádoch“, povedal, „kam sme po zemi vyniesli čln. Bolo treba postaviť stán a usalašiť Belgičanov na noc. Keď som odišiel, vedel som dobre, že je už nie čas na posiedky a že cesty cez hory bude zle prechodiť. Ale jednako som prišiel, a keď som videl svetlo...“

Jeho veľké indiánske topánky mizly pod blatom, medzi rečou trochu vydychoval ako človek, ktorý bežal, ale jasné oči mal pokojné a plné istoty.

„Len Tit’Bé sa premenil“, doložil. „Keď ste odšli z Mistassini, bol toľkýto...“

Jeho pohyb ukázal veľkosť dieťaťa. Matka Chadelainová sa dívala na neho s výrazom plným záujmu; bola dvojnásobne šťastná, že dostała návštevu a že môže hovoriť o minulosti.

„Ani ty si sa nepremenil za tých sedem rokov, vôbec nie. Ale Maria... isteže, musíš nájsť nejakú premenu!“

Pozoroval Mariu s akýmsi prekvapením.

„To jest... ja som ju už videl nedávno v Péribonke.“

Jeho hlas a jeho vid vyjadrovaly, že stretnutie sa s ňou pred dvoma týždňami zmazalo všetko, čo bolo kedysi. Ale keďže sa hovorilo o nej, začal ju znova pozorovať.

Bezpochyby mysel, že jej mocná a zdravá mladosť, jej husté krásne vlasy, jej počerné hrdlo sedliačky, počestná prostota jej očí a jej priame pohyby, všetky tieto veci že už boly v malom dievčatku, ktorým bola pred siedmimi rokmi, a preto pokýval dva alebo tri razy hlavou, ako by chcel povedať, že sa naozaj nepremenila. Lenže súčasne začal mysel na to, že sa on musel premeniť, lebo pohľad na ňu mu svieral srdce.

Maria, trošku v rozpakoch, sa usmiala a po čase zdvihla nebojazlive oči a tiež pozrela na neho.

Isteže bol pekný mladík. Pekný svojou viditeľnou silou a pekný tvárou pre svoje jasné črty a smelé oči... Trošku začudovaná povedala si, že si ho inakšie predstavovala, kostnatejším, shovorčivejším a s väčšou istotou, namiesto toho, pravdu povediac, nerozprával

skoro nič a vo všetkom ukazoval veľkú prostotu. Bezpochyby to bol výraz jeho tvári a výraz jeho otvorennej odvahy, ktorý robil tento dojem.

Matka Chapdelainová sa zasa začala sptytať.

„Tak, Fran ois, ty si predal zem, keď ti otec umrel?“

„Áno. Všetko som predal. Nikdy som nebola na poln  robotu, to viete. Pracovať v lodeniciach, polova , zarobiť s času na čas trochu peňazí ako vodca alebo obchodovať s divochmi, to bolo moje potešenie, ale ryt  stále na jednom kúsku zeme, s roka na rok, a ostal tam, to by som za cel  m j  život nemohol urobiť, zdalo by sa mi, že som ako zviera priviazan  ku kolu.“

„To je pravda, s u tak to l udia. Na príklad Samuel, a ty, a ešte mnogo iných. Mohlo by sa povedať, že hora pozná čary, ktorými vás  l aka...“

Pokývala hlavou, d ivaj c sa na neho so zadivene ou zvedavosfou.

„Da  si  odom cez cel  zimu mrzn f, da  sa kom rmi v lete zo rat,  if v st ane na snehu alebo v t abori ti plnom dier, ktorými f uka vietor, to všetko m ate radšej ako cel  život pracovať pokojne na peknej zemi, tam, kde s u obchody a domy. Pozrite, kr asny kus rovnej zeme v starej farnosti, kde v p ode nieno ani jedného pána, ani jedného  vozu, dobr  tepl  dom, celkom vy cal novan  zdnuky, tu n y statok v chlieve alebo stajni — môže byť pre zdravých l ud , vyzbrojených nástrojmi, niečo radostnej eho a mil ieho?“

Fran ois Paradis sa d ival na podlahu bez odpovedi, možno sa trochu hanbil za svoje nerozumne  ch tky.

„To je pekný život pre tých, ktorí majú radi zem“, povedal napokon, „ale ja by som nebol šťastný.“

To bolo večné nedorozumenie dvoch plemien: priekopníkov a osadníkov, sedliakov, ktorí prišli z Francúzska a ktorí na novej pôde pokračovali v svojom ideále poriadku a nehybného pokoja, a tých druhých sedliakov, v ktorých priestraný divý kraj vzbudil vzdialený atavizmus tuláctva a dobrodružstva.

Počúvajúc pätnásť rokov svoju matku chválil idlické šťastie obrábatelov zeme v starých farnostiah, Maria celkom prirodzene prišla na to, že si predstavovala, že sdiela jej náhľad; teraz si už nebola taká istá v tom. Ale v každom prípade vedela, že ani jeden z bohatých mladíkov zo Saint-Prima nevyrovnal sa Françoisovi Paradisovi s jeho blatom obrnenými topánkami a ošúchanou vlnenou vestou.

Odpovedajúc na iné otázky, rozprával o svojich cestách na severnom brehu zálivu alebo na hornom toku rieky, rozprával o nich prosto a trochu s váhavosťou, nevediac dobre, čo by mal povedať a čo zamlčať, lebo rozprával ľudom, ktorí žili na miestach skoro podobných tamtým a skoro podobným životom.

„Tamhore sú zimy ešte tvrdšie a ešte dlhšie, ako tu. Na priahanie do saní majú tam len psov, pekných, mocných psov, ale zlých a často len napoly skrotených, a kŕmia ich len raz za deň, večer, zamrznutými rybami... Áno, sú tam dediny, ale skoro nič obrábanej zeme, ľudia sa živia poľovaním a rybárstvom... Nie, nikdy som nemal neshody s divochmi, vždy som s nimi dobre vyšiel. Tých z Mistassini a od tejto rieky poznám skoro všetkých, lebo pred smrťou otca cho-

dili k nám. Viete, v zime, keď nepracoval v lodeniach, často poľoval, a jednej zimy, keď bol na hornom toku Sennej rieky sám, strom, ktorý si zotínał, aby si nakládol ohňa, pri padaní sa obrátil a na druhý deň ho náhodou našli divosi, ohlušeného a už napoly zamrznutého, hoci čas bol mierny. Bol v ich revíre a oni ho ľahko mohli, robiac sa, že ho nevidia, nechať tam umrieť. Ale oni ho naložili na svoje sane a odviezli k sebe do stánu a opatrili ho. Poznali ste môjho otca, bol to človek drsný, ktorý si často prihol, ale bol spravedlivý a mal dobrú pamäť na služby, ktoré mu vykonali. A tak, keď odchodził od tých divochov tam, povedal im, aby ho prišli navštíviť na jar, keď sostúpia k Pointe-Bleue s kožušinami. „François Paradis z Mistassini, povedal im, nezabudnite... François Paradis.“ A keď sa na jar, sostupujúc po rieke, začali, ubytoval ich ako sa patrí, a keď odchádzali, každý si z nich odnášal novú sekuru, pekné vlnené prikrývadlo a dohánu na tri mesiace. Potom sa zastavovali u nás každej jari a otec si vždy mohol vybrať z ich najkrajších kožuší lacnejšie, ako agenti spoločnosti. Keď umrel, bolo to so mnou práve tak, lebo som bol jeho syn a i meno som mal také: François Paradis. Keby som bol mal viac peňazi, mohol som pri nich zarobiť veľké majetky... veľké majetky.“

Zdalo sa, že je trochu zmätený, keď toľko rozprával, a zodvihol sa na odchod.

„O niekoľko týždňov sostúpime zpäť a budem sa snažiť, aby som sa zastavil na dlhšie“, povedal ešte. „Je to potešenie, znova sa uvidieť.“

Keď bol na prahu, jeho jasné oči hľadaly oči Marie,

ako keby bol chcel odnieť so sebou nejaké posolstvo do „veľkých zelených hôr“, do ktorých šiel, ale neodniesol nič. Ona sa v svojej prostote obávala, že sa ukázala už priveľmi odvážlivou a zanovite mala oči sklopené, ako mladé bohaté dievčatá, ktoré sa s tvárami neľudskej čistoty vracajú z kláštorov Chicoutimi.

O chvíľku pozdejšie obe ženské a Tit'Bé si kľakli, aby sa pomodlili každovečernú modlitbu. Matka Chapdelainová sa modlila nahlas, veľmi chytro, a oba ostatné hlasy jej odpovedaly spolu v akomsi nejasnom šepotaní. Modlili sa päť Otčenášov, päť Zdravas, skutky apoštolské, potom dlhé litánie, podobné ľahavému spevu.

„Sväta Mária, matka Božia, modli sa za nás teraz i v hodine našej smrti... Nepoškvrnené srdce Ježišovo, maj slútovanie s nami...“

Oblok ostal otvorený a vnikalo ním vzdialené hučanie vodopádov. Prvé jarné komáre, pritiahnuté svetlom, sa tak dostaly dnu a rozširovaly po dome svoju ostrú hudbu. Tit'Bé, keď ich zbadal, šiel zavrieť oblok, potom sa vrátil kľaknúť si vedľa ostatných.

„Sväty Jozef, pros za nás... Svätý Izidor, pros za nás...“

Ked po skončení modlitby sa matka Chapdelainová sobliekala, vzdychla si s výrazom spokojnosti:

„Aké je to radostné, keď on príde na návštevu, kým tu s roka na rok nevidno skoro nikoho okrem Eutropa Gagnona. To je to, keď človek býva tak ďaleko v horách... Za mojich čias, keď som bola mladé dievča v Saint-Gédéone, skoro každú sobotu večer a v nedele bol dom plný besedníkov: Adélard Saint-

Onge, ktorý mi dlho dvoril, Wilfrid Tremblay, kupec, ktorý mal také pekné spôsoby a stále sa usiloval rozprávať ako Francúzi, a druhí... nepočítajúc tvojho otca, ktorý chodil k nám skoro každý týždeň za tri roky, kým som sa rozhodla..."

Tri roky... Maria si pomyslela, že za celý svoj život mladého dievčaťa videla Françoisa Paradisa len dva razy, a hanbila sa za svoje pohnutie.

IV.

S júnom, po niekoľkých chladných dňoch, prišla zrazu opravdová jar. Nemilosrdné slnko hrialo zem a hory, zmizly posledné tably snehu i v tieni hustých stromov, rieka Péribonka sa pomaly kízala pozdĺž veryských skalnatých brehov a zatopila jelšové krovie a korene kanadských jedlí, úctyhodné blato naplnilo cesty. Kanadská zem sa zbavovala posledného zimného odevu s akousi náhlivou drsnosťou, akoby z obavy pred druhou, ktorá už prichodí.

Esdras a Da'Bé Chapdelaine sa vrátili z lodeníc, kde pracovali celú zimu. Esdras bol zo všetkých najstarší, bol veľký mládenec, mohutného tela, počernej tvári, čiernych vlasov, ktorému jeho nízke čelo a nafúkaná brada dodávaly neronovskú masku, panovačnú, trochu nemilosrdnú, ale hovoril jemne, kladúc váhu na slová a ukazujúc vo všetkom veľkú trpelivosť. Z tyrana nemal nič iného, len tvár, ako by chlad dlhých zím a dobrá, rozumná povaha jeho plemena vstúpily do neho, aby mu spravily prosté, nežné srdce, ktoré vyvracalo jeho hrozivý vid.

Da'Bé bol tiež veľký, ale bol štíhlejší, živý a veselý, a ponášal sa na svojho otca.

Manželia Chapdelainovci dali prvým svojim de-

tom, Esdrasovi a Marii, pekné, vznešené a zvučné mená, ale po tomto boli bezpochyby unavení toľkou svätočnosťou, lebo nasledujúce dve nikdy nepočuly vyslovie svojich opravdových mien, nazývali ich vždy Da'Bé a Tit'Bé, detskými a nežnými zdrobnelinami. Ale tito poslední boli zasa pokrstení s obradnosťou: Télesphore a Alma-Rose...

„Ked' sa chlapci vrátia, pôjdeme dorábať zem“, povedal otec.

A naozaj dali sa do toho bez meškania, s pomocou Edwiga Légaré, ich najatého robotníka.

V quebeckom kraji sa pravopis mien a ich používanie staly neistými vecmi. Obyvateľstvo, ktoré bolo roztratené po širokom polodivom kraji, z väčšej čiastky nevzdelané, ktoré nemalo iných radcov ako farárov, navyklo sa všímať si mien len podľa ich zvuku, nestrajúc sa o to, ako sú napísané a aký je ich rod. Prirodzene, že sa výslovnosť menila od úst k ústam, od rodiny k rodine, a keď nejaká slávnostná okolnosť ich donúti hľadať pomoc v písmе, každý bude slabikovať svoje krstné meno svojím spôsobom beztoho, aby na chvíľku dopustil, že pre každé z týchto mien môže byť prísne pravidlo. Vypomáhanie si z cudzích rečí ešte len zvýšilo neistotu čo sa týka pravopisu alebo rodu. Piše sa Denise alebo Denije, alebo Deneije; Conrad alebo Courade; mužskí sa volajú Herménégilde, Aglaé, Edvige...

Edwige Légaré pracoval u Chapdelainovcov každé leto od jedenástich rokov ako robotník. To znamená, že za mzdu dvacať piastrov na mesiac od štvrtnej rána do deviatej večer zapriahal sa do akejkoľvek roboty

a prinášal do toho akýsi divý zápal, ktorý sa nikdy nevyčerpával, lebo to bol jeden z tých ľudí, ktorí sú podľa svojho složenia neschopní robiť niečo beztoho, aby do toho nevložili maximum svojej sily a energie, ktorá je v nich v kríčovitej zaujatosti, stále sa obnovujúcej. Bol krátky, široký, mal oči belasej farby neobyčajnej jasnosti – čo je zriedkavá vec v quebeckom kraji – ktoré boly súčasne ostré a prosté v tvári hlinenej farby, zakončenej vlasmi temer podobného odťienka a večne posekanej švíkmi. Lebo on sa z nevy-svetliteľnej koketnosti holil dva alebo tri razy do týždňa a vždy večer pred kúskom zrkadla, zaveseného nad pumpou, pri smiešnom svetle malej lampy, prechodiac britvou po svojej tvrdej brade, vzdychajúc od námahy a obavy. Oblečený do košeľe a nohavíc z domáceho súkna, zemitej farby, obutý do veľkých zaprášených topánok, bol v skutočnosti celý zemitej farby a jeho tvár vyjadrovala len veľkú hrubosť.

Otec Chapdelaine, jeho traja synovia a najatý robotník začali teda dorábať zem.

Hora sa celkom zblízka tlačila na stavby, ktoré si sami postavili pred niekoľkými rokmi: malý štvorhranný dom, humno so zle priliehajúcimi doskami, stajňa z neotesaných brvien, medzi ktoré natisli handár a zeme.

Medzi niektorými už dorobenými, holými poliami a liniou veľkých stromov rozprestieral sa veľký kus pôdy, ktorej sa sekera len bojazlive dotkla. Niekoľko zelených pňov bolo rozrezaných a použitých na trámy, suché, popílené a rozštiepané polená zásobovaly cez celú zimu veľkú železnú pec. Ale zem bola ešte pokrytá zmätkom suchých pňov, popretkávaná koreň-

mi, vývratmi, prveľmi zhnitými na horenie, a inými vyschnutými stromy, ktoré ešte stály medzi jelšovým krovím.

Päť chlapov sa vydalo jedného rána k tomuto kúsku zeme a hned bez slova sa dali do roboty, lebo úloha každého z nich bola vopred určená.

Otec Chapdelaine a Da'Bé sa postavili jeden oproti druhému s oboch strán jedného stojaceho stromu a začali do taktu rozháňať sa sekerami, ktorých poriská boly z čerešňového dreva. Každý z nich urobil najprv hlboký zárez do dreva, trpelive udierajúc za chvíľku na to isté miesto, potom sekera zrazu vystúpila a napadla peň šikmo a stopu vyššie, pričom pri každom údere odletúvaly triesky ako dlaň široké a odseknuté v smere vlákna. Keď sa už oba zárezy skoro spojily, jeden z nich prestal a druhý ľal pomalšie, nechávajúc zakaždým sekero na chvíľku v záreze. Úzka vrstva dreva, ktorá akýmsi zázrakom udržovala ešte strom hore, napokon popustila, kmeň sa nachýlil a oba rubači ustúpili na krok a dívali sa ako padá, vykriknuc nahlas, aby sa každý uchýlil do bezpečia.

Tu prišli Edwige Légaré a Esdras, a ak strom neboli prísažký pre ich spojené ruky, chytili ho každý za jeden koniec, skrížili ruky pod okrúhlym pňom, potom sa vypriamili, napínajúc s úsilím chrbát a ramená, ktoré práskaly v kľboch, a odniesli ho na jednu z blízkych hromád, krátkymi a kolísavými krokmi, prekračujúc s námahou ostatné stromy, ktoré ešte ležaly na zemi. Keď mysleli, že bremeno je ľažké, priviedol Tit'Bé koňa Charles-Eugèna s mocnou reťazou; reťaz okrútili okolo pňa a pripievnili. Kôň sa oprel a s úsilím, ktoré

mu naplo svaly na bokoch, vliekol peň po zemi, zachtávajúci sa o suché chrastie a lámajúci mladé jelše.

Na obed vyšla Maria na prah a veľkým výkrikom oznánila, že obed je hotový. Chlapi sa pomaly dvíhali pomedzi chrastie, utierajúc si opakom ruky kvapky potu, čo im tiekly do očí, a pustili sa cestou k domu.

Hrachová polievka sa už parila na tanieroch. Piatí chlapi si pomaly sadali, ako by boli trochu ohromení tvrdou prácou, ale tak, ako sa im vracal dych, budil sa ich veľký hlad a skoro začali jest hltavo. Dve ženské ich obsluhovaly, prinášajúc na veľkých miskách slaninu a varené zemiaky a nalievajúc teply čaj do šálok. Keď mäso zmizlo, naplnili si obedujúci tanieriky cukrovým syrúpom, do ktorého si máčali veľké kusy striedky, potom, skoro nasýtení, lebo jedli chytro a bez slova, odtisli taniere a vyvalili sa na stoličky so spokojnými vzdychmi, vsunúc ruky do vrecák, aby si vytiahli fajky a svinské mechúre, napchané dohánom.

Edwige Légaré si šiel sadnúť na prah a opakoval dva alebo tri razy: „Dobre som sa najedol... Dobre som sa najedol...“ s výrazom sudcu, ktorý vynáša nestranný rozsudok; potom sa oprel o krídlo dvier, nechávajúc dym z fajky a pohľad malých bledých očí blúdiť v povetri s tým istým bezstarostným tuláctvom... Otec Chapdelaine sa pomaly spúšťal na svojej stoličke a napokon zaspal; ostatní fajčili a shovárali sa o svojej práci.

„Ak je niečo“, ozvala sa matka Chapdelainová, „čo by ma mohlo potešiť, že bývame tak ďaleko v horách, tak je to pohľad na mojich chlapov, ako dorábajú pekný kus zeme... Pekný kus zeme, ktorý bol

plný dreva, triesok a koreňov, a keď sa naň pozre o dva týždne pozdejšie, je holý ako dlaň, hotový pre pluh. Som si istá, že nemôže byť nič krajšieho a milšieho na svete, ako toto.“

Ostatní súhlasne prikyvovali hlavami a mlčali za nejaký čas, kochajúc sa týmto obrazom. Onedlho, keď sa otec Chapdelaine, osviežený spánkom a hotový do práce, zobudil, vstali a vyšli z domu.

Priestor, na ktorom pracovali ráno, ostával ešte posiaty suchými pňami a zatarasený jelšovým krovím. Dali sa do rúbania a vytrhávania jelší, berúc hromady vetví do rúk a rozsekávajúc ich sekeraou alebo kopúc pôdu okolo koreňov a jedným ťahom vytrhujúc celý ker. Keď jelše zmizly, ostávaly pne.

Légaré a Esdras sa pustili do najmenších, nemajúc na pomoc nič iného ako sekery a mocné drevené sochory. Sekerou odťali korene, ktoré sa plazily po vrchu zeme, potom vryli sochor pod spodok pňa a celou silou tlačili, opierajúc sa prsami o drevený kôl. Ak toto úsilie nestačilo pretrhnúť stá sväzkov, ktoré pútaly strom k zemi, Légaré, vzdychajúc od námahy, tlačil ďalej celou svojou silou, aby ho trochu zodvihol, a Esdras chytil zasa sekuru a zlostne sekal do rovnej zeme, pretínajúc jeden za druhým posledné korene.

Trochu ďalej narábali traja chlapi prístrojom na vytrhávanie pňov, do ktorého bol zapriahnutý kôň Charles-Eugène. Kostru vo forme odseknutej pyramidy priviezli nad suchý peň a spustili ju, peň priviazali reťazami, ktoré šly kladkou, a na druhom konci ťahal prudko kôň, hádzuc celú svoju váhu napred, pričom zpod klincov kopýt odletúvaly hrudky zeme. Bol

to krátky zúfalý nábeh, búrlivý elán, ktorý zastavuje odpor často už po niekoľkých stopách, ako päť nemilosrdnej ruky. Tu sa znova dvihaly veľké oceľové ostria sekier a hádžuc blesky v slnku, dopadaly s hluchým zvukom na mocné korene, kým kôň s vyjavenými očami za chvíliku oddychoval, prvej ako dostal krátky rozkaz, ktorý ho vrhne znova napred. A po tomto bolo ešte treba odvliecť a vláčiť po zemi ku hromadám veľké vytrhnuté pne, vyvinujúc veľké úsilie v páse a v napnutých rukách, majúc pritom ruky zamazané zemou, napnuté žily, ktoré sa zdaly ako by zlostne bojovaly s mohutným pňom a veľkými pokrivenými koreňmi.

Slnce sa klonilo k obzoru, zmizlo. Nebo sa zafarbilo jemným odtienkom nad tmavou líniou hory a hodina večere priviedla k domu päť mužských zemistej farby.

Obsluhujúc ich, opytovala sa matka Chapdelainová na stá podrobnosti dennej práce, a keď myšlienka na vyrovnaný kút zeme, skvele vyčistený, pripravený konečne na obrábanie, prenikla jej myslou, prejavila akési tajomné vzrušenie.

Majúc päste na bedrách a opovrhujúc sadnúť si za stôl, oslavovala krásu sveta, tak ako ju ona chápala: nie krásu neludskú, umele vyvýšenú obdivom mestských obyvateľov, vysoké, neúrodné pohoria a nebezpečné morá, ale nežnú a opravdovú krásu vidieka bohatej pôdy, rovného vidieka, ktorého farebnosťou je len poriadok dlhých rovnobežných brázd a sviežosť tekúcich vôd, vidieka, ktorý sa nahý ponúka bozkom slnka s oddanosťou manželky.

Dala sa do ospevovania hrdinských činov štyroch

Chapdelainovcov a Edwiga Légaré, ich boja proti barbarskej prírode a ich dnešného víťazstva. Rozdeľovala chvály a vyhlásila svoju oprávnenú pýchu, kým päť chlapov mlčalivo fajčilo zo svojich drevených alebo hlinených fajok, nehybných ako obrazy po dlhej námahe, obrazy hlinenej farby, s očami vpadnutými od ustatosti.

„Pne sú tvrdé“, ozval sa napokon otec Chapdelaine, „korene nezhnily v zemi tak, ako by som si to bol mysel. Počítam, že nebudem s čistením hotoví pred troma týždňami.“

Obrátil sa so sptyujúcim pohľadom na Légarého; ten vážne prikývol.

„Tri týždne... Hej, do paroma! Ja tiež tak počítam.“

Znova zamíkli, trpeliví a rozhodnutí ako ľudia, ktorí sa pustili do dlhej vojny.

Kanadská jar videla ešte len niekoľko týždňov života, keď prišlo už kalendárové leto a zdalo sa, že božstvo, ktoré upravuje miestne počasie, jedným úderom božského prstu uviedlo do behu prirodzený beh ročných čiastok, aby sa v ich kolobehu pripojily k šťastným krajom. Lebo zrazu prišla teplota, horúčava, teplota skoro taká nemiera, ako bola v zime zima. Vrcholky kanadských jedlích a cyrusov, na ktoré vietor zabudol, sa ustálily vo večnej nehybnosti, nad ich tmavou líniou sa rozprestieralo nebo, ktorému neprítomnosť oblakov dodávala tiež nehybný vid, a od svitu do noci slnce nemilosrdne pražilo na zem.

Päť chlapov pokračovalo v práci, a čistina, ktorú vyrúbali, so dňa na deň sa vždy väčšimi za nimi roz-

prestierala, holá, posiata hlbokými dierami, ktoré ukazovaly dobrú zem.

Jedného rána šla Maria zaniesť im vodu.

Otec Chapdelaine a Tit'Bé vytíňali jelše, Da'Bé a Esdras hádzali porúbané stromy na hromadu. Edwige Légaré sa sám pustil do jedného pňa, jednou rukou opierajúc sa o kmeň, druhou zachytil koreň tak, ako sa v boji zachytáva noha obrovského protivníka, a bojoval proti spojenému odporu lesa a zeme ako nepriateľ plný nenávisti, ktorého odpor dráždi. Peň zrazu povolil, vyvalil sa na zem; tu si prešiel rukou po čele a sadol si, pokrytý potom, otupený od úsilia, na koreň. Keď prišla k nemu Maria s vedrom do poly plným vody, lebo druhí sa už napili, bol ešte nehybný, zadýchčaný a s vydeseným výrazom opakoval:

„Strácam vedomie... Ach! Strácam vedomie.“

Ale keď ju videl prichádzať, prestal a zareval:

„Čerstvej vody! Do čerta! Dajte mi čerstvej vody!“

Chytil vedro, vypil polovicu a ostatok si vylial na hlavu a za hrdlo a takto poliaty sa znova hodil na premožený peň a začal ho válať k hromade tak, ako sa odnáša korisť.

Maria ostala tam za chvíľku, dívajúc sa na námahu chlapov a na výsledok tejto námahy, ktorý so dňa na deň väčšmi bil do očí, a potom sa pustila cestou k domu, oháňajúc prázdnym vedrom, šťastná, že sa cíti živou a mocnou pod žiariacim slnkom, nejasne mysliac na šťastné veci, ktoré boli v ceste a nemohly sa už veľmi opozdiť, ak sa bude modliť dosť vrúcne a trpelive.

Už bola ďaleko, keď ešte počula hľasy chlapov, ktoré šly za ňou, odrážajúc sa nad zemou, stvrdenutou

od horúčosti. Esdras, majúc už ruky späť pod padnutým cyprusom, vravel nežným hlasom:

„Pokojne... odrazu!“

Légaré sa pustil za pasy s novým vzdorujúcim protivníkom a pritlumeným hlasom klial:

„Do čerta! Ja ťa pohnem, ja ťa rozdrvím...“

Jeho fučanie bolo počuť tiež skoro tak dobre, ako slová. Oddýchol si chvíľku, potom sa zasa púšfal do boja, napnúc si ramená a zohýňajúc sa v bokoch.

A zasa sa dvíhal jeho hlas v kliatbach a ponosách:
„Vravím ti, že ťa dostanem... Ach, sakramente!
Ako je teplo... Na umretie...“

Jeho ponosa sa zmenila vo veľký krik.

„Ježiši! Človek umre pri dorábaní zeme!“

Odpovedal mu hlas otca Chapdelaina, trochu pridusený, ale veselý:

„Chytro, Edvige, chytro! Hrachová polievka bude skoro hotová.“

Naozaj onedlho vyšla Maria znova na prah a priľžiac si ruky s oboch strán k ústam, aby sa jej hlas ďalej niesol, veľkým spevavým krikom oznamovala večeru.

Podvečer sa zodvihol vietor a rozkošná sviežosť sostúpila na zem ako odpustenie. Ale bledé nebo ostávalo stále bez oblakov.

„Ak pekný čas potrvá“, povedala matka Chapdelainová, „čučoriedky budú už zrelé na sviatok svätej Anny.“

V.

Pekný čas trval a už od prvých júlových dní začaly čučoriedky zret.

Na spáleništiach, na úbočiach skalnatých kopcov, všade, kde redšie stromy dovolily prenikať slnku, bola pôda až doteraz jednostajne ružová, bola to živá ružová farba kvetov, ktoré pokrývaly skupiny hrabov. Prvé čučoriedky, tiež ružové, sa začaly miešať s týmito kvetmi, ale vlivom neustálej pále dostávaly pomaly bledobelasý odtienok, potom boli kráľovsky belasé, napokon belasolilavé, a keď júl priniesol sviatok svätej Anny, ich stonky zaňažené bobuľkami tvorili široké belasé škvŕny postred ružových kvetov hrabov, ktoré začínaly zret.

V lesoch quebeckého kraja je množstvo hôrneho ovocia; atoky, granátové jabĺčka, černice slobodne pučily po stopách veľkých požiarov. Ale čučoriedky sú zo všetkých najúrodnejšie a najchutnejšie. Od júla do septembra tvorí ich sbierané ozajstný priemysel pre početné rodiny, ktoré sprevádzané deťmi každej veľkosti strávia celý deň v lese, opálajúc cínovými vedrami, ktoré sú ráno prázdne, ale večer plné a ľažké. Druhí sbierajú čučoriedky len pre seba samých, aby si ich zavarili alebo aby si z nich urobili povestné

ovocné koláče, ktoré sú národnou pochútkou francúzskej Kanady.

Na začiatku júla šla Maria dva alebo tri razy s Télesphorom a Almou-Rosou sbierať čučoriedky, ale hodina ich úplnej zrelosti ešte neprišla a korisť, ktorú doniesli, sotva stačila na niekoľko koláčov smiešnych rozmerov.

„Na sviatok svätej Anny“, povedala matka Chapdelainová, ako obyčajne na útechu, „pôjdeme ich všetci sbierať, i chlapi, a tí, ktorí nedonesú plný kotlík, nebudú z nich jest.“

Ale sobotný večer, ktorý bol v predvečer sviatku svätej Anny, bol pre Chapdelainovcov pamätným a k tomu takým, akého ich dom v horách ešte nepoznal.

Ked' sa chlapi vrátili z roboty, Eutrope Gagnon bol už tu. Vravel, že už večeral, a kým druhí jedli, ostal sedet pri dverách, knišuc sa na dvoch nohách stoličky vo vánku čerstvého povetria. Ked' sa zapálily fajky, rozhovor sa, prirodzene krútil okolo poľných robôt a starostí so statkom.

„S piatimi ľuďmi“, povedal Eutrope, „sa dá za krátky čas dorobiť mnoho zeme. Ale ked' človek robi sám, ako ja, bez koňa, ktorý by mu ťahal ťažké kusy, nejde to vôbec napred a človek sa iba natrápi. Ale jednako to len ide napred, jednako.“

Matka Chapdelainová, ktorá ho mala rada a ktorú myšlienka na jeho samotárske úsilie, vynaložené na dobrú vec, napĺňovala vrelou sympatiou, vyslovila niekoľko povzbudzujúcich slov.

„To je pravda, že ked' je človek sám, nejde to tak chytro, ale jeden človek sa vyživí bez veľkých vý-

davkov a potom sa na žatvu a ku kosbe vráti váš brat Egide zo splavovania najmenej s dvesto alebo tristo piastry, a ak na budúcu zimu ostanete tu obaja, ani nie za dva roky budete mať pekný kus zeme.“

Prikývol hlavou a jeho pohľad sa mimovoľne zdvíhol na Mariu, naznačujúc, že za dva roky, ak všetko pôjde dobre, bude azda môcť myšľať...

„Splavovanie pokračuje dobre?“ opýtal sa Esdras.
„Máš novinky odtiaľ zdola?“

„Mám nové zvesti od Ferdinanda Laroucha, jedného z chlapcov Thadéeho Laroucha z Honfleuru, ktorý sa minulý mesiac vrátil z Tuque. Hovoril, že je všetko v poriadku, ľudia netrpeli mnoho biedy.“

Lodenice, splavovanie, to sú dve podstatné odvetvia veľkého drevárskeho priemyslu, ktorý je pre ľudí z quebeckého kraja ešte dôležitejší ako obrábanie zeme. Od októbra do apríla pracujú sekery bez odchodu a mocné kone odvážajú po snehu kláty až ku brehom zamrznutých riek. Potom, keď jar príde, spustia sa siahovice jedna za druhou do novej vody a začne sa ich dlhá odvážlivá plavba po bystrinách. A pri každom záhybe rieky, pri každom vodopáde, všade, kde sa nepočetné kláty nahromadia a zatarasia si cestu, treba pomoci mocných a obratných ľudí, privyknutých na nebezpečnú námahu, aby skákali po poloponorených brvnách, odstraňovali prekážky, celý deň pomáhali so sekermi a hákmi šťastnému pochodu sotupujúcich kusov hôr.

„Biedy“, vykrikol Légaré s opovržením. „Dnešná mládež nevie, čo je to trpeť bieu. Keď strávili tri mesiace v hore, ponáhľajú sa dolu a kúpiť si žlté to-

pánky, tvrdé klobúky a cigarety, aby mohli navštíviť dievčatá. Ba i v lodeniciach teraz ich kŕmia podobne ako v hoteloch mäsom a zemiakmi cez celú zimu. Pred triciatimi rokmi..."

Zamlčal sa na chvíľu a len pokývnutím hlavy vyjadril dôkladnú zmenu, ktorú priniesly roky.

„Pred triciatimi rokmi, keď vymeriavalí železniciu z Quebeku, bol som tam celý polámaný, a vrávím vám, že to bola bieda. Mal som len šesťnásť rokov, ale rúbal som s ostatnými, aby sme „vyčistili“ líniu, stále dvacätpäť miľ pred železnicou, a za štrnásť mesiacov som nevidel jedného domu. Ani v lete sme nemali stánov, nič, len útulky z jedľových vetví, ktoré sme si sami spravili a od rána do večera sme len rúbali, sekali, rúbali, zožieraní muchami, a v jeden a ten istý deň sme premokli od dažďa a upražili sa od slnka.“

„V pondelok ráno sa otvorilo vrece najlepšej múky a narobilo sa plné vedro halušiek. Ostatok týždňa sa chodilo do vedra naberať tri razy denne na jedenie. Ale nikdy sa nestalo, že by v stredu boly bývaly ešte nejaké halušky, lebo sa všetky slepily, nebolo tam nič, len hromada cesta. Nožíkom sme si odkrojili kus z tohto cesta, vložili do žalúdka a potom rúbali a zasa len rúbali...“

Ked sme prišli do Chicoutimi, kde sa živnosť dovážala po vode, boli sme horší ako divosi, skoro úplne holí, kožu sme mali skoro úplne podriapanú haluzami, a poznal som takých, ktorí sa dali do plaču, keď im povedali, že sa môžu vrátiť domov, lebo si mysleli, že najdú všetkých mŕtvych, tak sa im to zdalo byť dlho. To, to bola bieda.“

„To je pravda“, povedal otec Chapdelaine, „pamätam sa na tie časy. Vtedy nebolo ani domu nad jazerom: nič, len divosi a niekoľko polovníkov, čo tadiaľ vystupovali, v lete na člnku a v zime na saniach, ktoré sahali psi, skoro ako dnes na Labradore.“

Mladí ľudia so zvedavosťou počúvali tieto rozprávky z dávnych čias.

„A dnes“, ozval sa Esdras, „sme tu pätnásť mil nad jazerom a keď ide parník z Robervalu, možno sa za dvanásť hodín dostat k železnici.“

Premýšlali chvílu o tomto, bez hovorenia: o nelútostnom živote niekdajšom, o krátkom trvaní cesty, ktorá ich dnes len delí od zázraku železnice, a úprimne sa divili.

Zrazu pes hluchý zabrechal a zvonku bolo počuť kroky.

„Ešte návšteva!“ vykrikla matka Chapdelainová hlasom radostného začudovania.

Vzrušená Maria, prihládzajúc si vlasy beztoho, aby si to uvedomovala, vstala tiež, ale dvere otvoril Ephrem Surprenant, obyvateľ z Honfleuru.

„Ideme na posiedky“, vykrikol zo všetkých sil ako človek, ktorý oznamuje veľkú novinu.

Za ním vošiel neznámy, ktorý sa úctive pozdral a usmieval.

„To je môj bratanec Lorenzo“, oznamoval hned Ephrem Surprenant, „syn môjho brata Elzára, ktorý umrel minulej jesene. Nepoznáte ho, je to už dávno, ako odišiel do Spojených Štátov.“

Ponáhľali sa ponúknut stoličku mládencovi, ktorý prišiel zo Spojených Štátov, a jeho strýc pokladal si

za povinnosť s istotou ustaliť jeho rodokmen s oboch strán a poskytnúť potrebné podrobnosti o jeho veku, zamestnaní a živote, podľa kanadskej obyčaje.

„Hej, chlapec môjho brata Elzéara, ktorý si vzal malú Bourglouisku z Kiskisingu. Vy ste ju museli poznať, pani Chapdelainová?“

Matka Chapdelainová z hĺbky svojej pamäti vyrabala hned rozpomienky na viacej Surprenantovcov a taktiež na Bouglouisovcov a odrieckala ich soznam s ich krstnými menami, ich rozličnými, jedno za druhým nasledujúcimi sídlami a s úplným menoslovom manželství.

„Tak je... Pravdaže je tak. Tak teda tento tu je Lorenzo. Pracuje už niekoľko rokov v Spojených Štátoch vo fabrikách.“

Každý zновa s prostou zvedavosťou skúmal Lorenza Surprenaanta. Mal širokú tvár jemných črt, pokojné a sladké oči, biele ruky; hlavu trochu na stranu, bez ironie a rozpakov sa zdvorile usmieval pod pohľadmi na neho sústredenými.

„Prišiel“, pokračoval jeho strýc, „usporiadal si veci, ktoré ostaly po Elzéarovej smrti a aby sa pokúsil predať zem.“

„Nemá v úmysle nechať si zem a osadiť sa?“ spýtal sa otec Chapdelaine.

Lorenzo Surprenant zdôraznil svoj úsmev a pokýval hlavou.

„Nie. To ma neláka stať sa osadníkom, celkom nie. Tam, kde som, zarábam dobre, páči sa mi, privykol som na prácu...“

Tu sa zastavil, ale dal vidieť, že po živote, ktorý

prežil, a po jeho cestách jestvovanie na kúsku zeme medzi chudobnou dedinou a lesmi by mu bolo neznesiteľné.

„V časoch, keď som bola dievčaťom“, ozvala sa matka Chapdelainová, „skoro každý šiel do Spojených Štátov. Obrábanie zeme sa nevyplácalo tak, ako dnes, ceny boli nízke, bolo počuť rozprávať o veľkých mzdách, ktoré sa zarábaly tam dolu vo fabrikách a každý rok bolo rodín a rodín, ktoré skoro zadarmo predávaly svoje zeme a odchádzaly z Kanady. Boli takí, ktorí zarobili veľké peniaze, to je isté, hlavne rodiny, v ktorých bolo mnoho dievčat, ale dnes sa veci už zmenily a dnes už nevidno toľko odchádzajúcich.“

„Tak vy idete predať zem?“

„Hej. Shováral som sa o tom s troma Francúzmi, ktorí prišli minulého mesiaca z Mistooku; dúfam, že sa mi to podarí.“

„A tam, kde ste, je hodne Kanadánov? Hovorí sa tam francúzsky?“

„Tam, kde som bol najprv, v štáte Maine, bolo viac Kanadánov ako Američanov alebo Irčanov, všetci hovorili francúzsky, ale v mieste, kde som teraz, ktoré je v štáte Massachusetts, je ich menej. Jednako sa najde niekoľko rodín, chodí sa večer na posiedky...“

„Samuel myslal jeden čas, že pôjde na západ“, povedala matka Chapdelainová, „ale ja som nikdy nechcela. Medzi ľudmi, ktorí hovoria len anglicky, bola by som bývala cez celý život nešťastná. Vždy som vravela: ‚Samuel, Kanadánom je najlepšie medzi Kanadánmi.‘“

Ked' kanadskí Francúzi hovoria o sebe, nazývajú sa „Kanadanmi“ a dosť. Všetkým ostatným plemenám, ktorí až po nich zaľudnatili krajinu až po Tichý oceán, ked' rozprávali o nich, nechali ich pôvodné názvy: Angličania, Irčania, Poliaci alebo Rusi, beztoho, aby len na chvíľu dopúšťali, že ich synovia, narodení v kraji, by si mohli tiež nárokovať názov „Kanadanov“. To je názov, ktorý si celkom prirodzene a bez urážlivého úmyslu vyhradzujú pre svoje hrdinské prvenstvo.

„A je to veľké mesto, kde ste?“

„Devädesiatisíc obyvateľov“, povedal Lorenzo s výrazom skromnosti.

„Devädesiatisíc! Väčšie ako Quebec!“

„Áno. A železnicou je to nie ďalej ako hodina od Bostonu. Je to naozaj veľké mesto.“

A začal im rozprávať o veľkých amerických mestách, o ich lesku, o hojnom a ľahkom živote, preniknutom neslýchanými rafinovanosťami, aký tam žijú remeselníci s veľkými mzdami.

Počúvali ho v tichosti. V štvorci otvorených dvier posledné zore oblohy rozplývaly sa v bledších odtienoch, ktorým nejasná hmota hory tvorila nesmierny čierny podstavec. Komáre prichádzaly v takých početných zástupoch, že ich bzučanie tvorilo hluk, mohutný hlboký zvuk, ktorý napĺňoval čistinu ako hukot.

„Télesphore“, rozkázal otec Chapdelaine, „nože nás trochu vyúď... Vezmi si starý kotál.“

Télesphore vzal vedro, ktorého dno sa začalo už rozchodiť, natlačil doň zeme, potom ho naplnil suchým chrastím a vetvičkami, ktoré zapálil. Ked' oheň v jasnom plameni vystúpil, vrátil sa s náručím trávy a listia, kto-

rými zakryl plameň. Stĺp ostrého dymu vyrazil a vietor ho tlačil do domu, zaháňajúc nepočetných omámených komárov. So vzdychom obľahčenia bolo konečne možno tešiť sa trochu oddychu, prerušíť boj.

Posledný komár sa posadil na tvár malej Almy-Rosy. Vážne prednášala zaklínacie slová:

„Mucha, diabolská mucha, môj nos je nie verejným miestom!“

Potom, chytrou jedným úderom rozdrvila zvieratko.

Dym vnikal dvermi šikmým stĺpom. Ked už bol raz v dome, chránený pred nárazmi vetra, krúžil a rozľahoval sa v pevných mračnách, steny sa staly nejasné a vzdialené, skupina sediaca medzi dvermi a pecou sa scvrkla na kruh počerných tvári, zavesených nad bielym dymom.

„Každý nech je pozdravený!“ ozval sa jasný hlas.

A Fran ois Paradis sa vymanil z mračna a zjavil sa na prahu.

Maria už od niekoľko týždňov očakávala jeho prichod. Pred polhodinou zvuk krokov tam von jej vohnal krv do sl uch a preca prítomnosť toho, koho akala, sa jej dotýkala ako vzrušujúce prekvapenie.

„Tak podaj svoju stoličku, Da B !“ vyk ikla matka Chapdelainov .

  Styria n v stevníci s troch rozli n ych strán sa si li u nej. Nebolo jej viac treba, aby bola naplnen  radostným vzrušením. Toto budú naozaj pam tn  p siedky.

„Hála! Stále vravi , že sme straten  v hore a že nikoho nevidíme“, ozval sa v tazosl vne jej muž. „Po  taj: jedenást dospelých l ud .“

Všetky stoličky v dome boli zaujaté; Esdras, Tit' Bé a Eutrope Gagnon zaujali lavicu, otec Chapdelaine sedel na prevrátenej stoličke, Télesphore a Alma-Rose s prahu dávali pozor na vedro, z ktorého dym stále stúpal.

„Na príklad“, vykrikol Ephrem Surprenant, „je tu mnoho chlapcov a len jedno dievča!“

Počítali chlapcov: traja synovia Chapdelainovcov, Eutrope Gagnon, Lorenzo Surprenant a François Paradis. Čo sa týka dievča... Všetky pohľady sústrednili na Mariu, ktorá sa slabo usmiala a v rozpakoch sklopila oči.

„Mal si dobrú cestu, François? Vystúpil pozdĺž rieky s cudzincami, ktorí šli kupovať kožušiny od divochov“, vysvetľoval otec Chapdelaine.

A formálne predstavil ostatným návštevníkom François Paradisa, syna François Paradisa zo Saint-Michel-de-Mistassini.

Eutrope Gagnon ho poznal podľa mena, Ephrem Surprenant poznal jeho otca: veľkého človeka, väčšieho ako je on, a nesrovnatelné mocného. Ostávalo už len vysvetliť prítomnosť Lorenza Surprenanta, ktorý prišiel zo Spojených Štátov, a všetko bolo v poriadku.

„Dobrú cestu?“ odpovedal François. „Nie, nie veľmi. Jedného Belgičana zachvátila horúčka a skoro umrel. Okrem toho sme prišli, keď už sezóna bola pri-pokročilá, viacej rodín divochov už sostúpilo k Saint-Anne-de-Chicoutimi a nebolo možno s nimi sa sísť a napokon, keď sme prechádzali cez bystrinu, prevrhli jeden čln a mali sme starosť vyloviť kožušiny, okrem toho, že jeden z kupcov, ten, ktorý mal horúčku,

sa skoro utopil. Nie, cez celý čas nás prenasledovalo nešťastie. Ale jednako sme len sišli a preca je to kus vykonanej práce.“

Pohybom vyjadril, že vykonal svoju prácu, dostał mzdu a že prípadné zisky alebo straty sa ho málo dotýkaly.

„Preca je to kus vykonanej práce“, opakoval pomaly. „Belgičania sa ponáhľali, aby zajtra v nedeľu boli už zpät v Péribonke, ale ešte ostal jeden tunajší človek s nimi a tak som ich nechal sostúpiť samých, aby som prišiel k vám na posiedky. To je radosť, zasa videt domy!“

Jeho pohľad s uspokojením blúdil po chudobnom vnútornom zariadení, naplnenom dymom, a po ľuďoch, ktorí ho obklopovali. Medzi týmito všetkými tvárami, opálenými povetrim a slncom, jeho tvár bola najopálenejšia. Šaty mal na mnohých miestach roztrhané, krídlo roztrhanej vlnenej vesty mu viselo cez plece, mokasiny nahradzaly jarné topánky. Zdalo sa, že so sebou priniesol kus divej prírody „zponad riek“, kde sa Indiáni a vysoká zver zavŕtali ako do istého útulku. A Maria, ktorej vlastný život znemožňoval chápať krásu tejto prírody, lebo bola tak blízko nej, cítila, že sa akési čary daly do práce a posielaly jej do nozdier omamnosť svojich nápojov.

Esdras vyhľadal karty, karty s ružovým chrbotom, zodraté na rohoch, v ktorých stratená srdcová dáma bola nahradená obdialníkom živočerveného kartonu, na ktorom bol hodne jasný nápis „Srdcová dáma“.

Hrali sa na Veselých sedem. Dvaja Surprenantovci mali vzájomne za partnerov matku Chapdelainovú a

Mariu. Po každej hre, tá dvojica, ktorá prehrala, odišla od stola a urobila miesto druhým dvom hráčom. Bola už úplná noc, otvoreným oblokom vniklo niekoľko múch a lietaly domom s dráždiacou hudbou a štípaním.

„Télesphore!“ vykrikol Esdras. „Rozfúkaj dym, muchy sa vracajú.“

O niekoľko minút nepriehľadný dym znova naplnil dom, skoro sa v ňom zadusili, ale prijali ho s radosťou. Posiedky pokojným priebehom pokračovaly. Hodina hry, niekoľko vymenených rečí s návštevníkmi, ktorí prinášajú novinky zo šíreho sveta, už to sa nazýva radosťou v quebeckom kraji.

Medzi hrou rozprával Lorenzo Surprenant Marii o svojom živote a o svojich cestách, alebo sa jej spýtoval na jej život. Vôbec nemysel na to, aby sa tváril namyslene alebo povýšene, a ona sa preca cítila v rozpakoch, že vedela tak málo povedať a odpovedala len s akýmsi ostychom.

Ostatní sa shovárali medzi sebou alebo pozorovali hráčov. Matka Chapdelainová spomínala nepočetné posiedky, na ktorých bola v Saint-Gédéone, v tých časoch, keď bola ešte dievčaťom, a so zrejmou radosťou pozerala s jedného na druhého po troch cudzích mladých ľuďoch, shromaždených pod jej strechou. Ale Maria si sadla k stolu, miešala karty, potom sa vrátila k nejakej práznej stoličke pri otvorených dverách beztoho, aby čo len raz pozrela okolo seba. Lorenzo Surprenant bol skoro stále pri nej a rozprával jej. Cítila i pohľady Eutropa Gagnona, ako často prechodia po nej s obvyklým výrazom trpelivého stráž-

nika, a vedela, že s druhej strany dvier je François Paradis nahnutý napred, majúc lakte na kolenách, nemý, s peknou tvárou, očervenenu od slnka, a s neohrozenými očami.

„Maria je dnes večer nie veľmi svieža“, povedala matka Chapdelainová, ako by ju ospravedlňovala.
„Viete, ona je vobec nie zvyklá na posiedky...“

Keby bola vedela!...

Štyristo mil odtiaľto, nad riekami, tí „divosi“, ktorí zahnali na útek misionárov a kupcov, kľačali okolo ohňa zo suchého cyprusu pred svojimi stánmi a po-hľadmi blúdili po svete, ktorý pre nich bol tak ako v prvé dni plný tajomných, záhadných sôl: bol tu obor Wendigo, ktorý zakazuje poľovať na svojom území; škodlivé a liečivé nápoje, ktoré starí skúsení ľudia vedeli pripraviť z listov a koreňov; celá škála čár a kúzel. A hľa, tu na hranici bieleho sveta, deň cesty od železnice, v drevenom dome plnom ostrého dymu tiež krúžilo mocné kúzlo v dyme a nedostižne prelestným predstavovalo očiam troch mládencov pekné, prosté mladé dievča, ktoré sa dívalo na zem.

Noc pokročila, návštevníci odchádzali. Najprv dvaja Surprenantovci, potom Eutrope Gagnon, a už len François Paradis ostával stáť, ako by váhal.

„Budeš tu dnes spať, François?“ spýtal sa otec Chapdelaine.

Jeho žena nečakala odpovedi.

„To sa samo sebou rozumie!“ odpovedala. „A zajtra pôjdeme všetci sbierať čučoriedky. Je sviatok svätej Anny.“

Ked o chvíľu pozdejšie François vystúpil po re-

briku s chlapci, Maria znova cítila vzrušené pohnutie. Zdalo sa jej, že takto sa jej priblížil a vstúpil do okruhu oprávnených citov.

Na druhý deň bol belasý deň, jeden z tých dní, keď žiariace nebo hŕadzé trochu svojej jasnej farby na zem. Mladé seno, zbožie v klasoch boli nekonečne jemné, dojemne zelené a zdalo sa, že i tmavá hora presiaakla trochu azurovou farbou.

Ráno sostúpil François Paradis s rebríka zmenený, v čistých šatách, ktoré mu požičali Da'Bé a Esdras, a keď sa oriadil a oholil, pochválila ho matka Chapdelainová.

Keď sa naraňajkovali, odrieckali spolu pátričky, keď prišla hodina omše, a potom sa dlhý, výborný nedelň slobodný čas rozprestieral pred nimi. Ale program dňa bol už ustálený. Hned po obede, ktorý bol zavčasu podávaný, prišiel Eutrope Gagnon a hned všetci odišli, ozbrojení nepočetným množstvom vedier, misiek, cínových nádob.

Čučoriedky boli už dobre zrelé. Na spáleniskách lilavosť ich bobuliek a zeleň listia utápaly teraz vyhaslú ružovosť posledných kvetov hrabov. Deti sa hned s veľkým radostným krikom daly do sbieranania, ale dospelí sa rozišli po hore, hladajúc veľké kusy, postred ktorých si možno kľaknúť a naplniť vedro za hodinu. Hluk krokov v húštinách a v kroviskách jelší, výkriky Télesphora a Almy-Rosy, ktorí volali jeden na druhého, všetky tieto zvuky sa pomaly vzdialovaly a okolo každého obratého miesta ostal len bzukot múch spitých od slnka a šum vetra vo vetvách mladých briez a osík.

„Tu je taký krásny kúsok“, zvolal jeden hlas.

Maria sa so znepokojeným srdcom zodvihla a pripojila sa k Françoisovi Paradisovi, ktorý kľačal za jelšami. Jeden vedľa druhého sbierali čučoriedky, za čas pilne, potom sa vhlbili do lesa, sediac obkročmo na vývratoch, hľadajúc pohľadom lilavé škvurny zrelých čučoriedok okolo seba.

„Toho roku ich vôbec niet“, povedal François.
„Jarné mrazy ich vykynožily.“

On prinášal k sbieraniu skúsenosť kanadského poľovníka.

„V priehlbínach a medzi jelšami ostal sneh dlhšie a ochránil ich pred prvými mrazmi.“

Hľadali a niekoľko ráz sa im pošfastilo najst: široké kusy krov, obfažených šfavnatými bobulkami, ktoré šikovne sobrali do svojich vedier. Vedrá boly za hodinu plné. Vtedy vstali a sadli si na vývrat oddýchnuť si.

Nepočetné komáre krúžily v páliacom povetri popoludnia. Každú chvíľu ich bolo treba po hybom ruky odháňať. Opisovaly šialený oblúk a hneď sa vracaly, nemilosrdné, nesvedomité, starajúc sa jedine o to, aby našli kúsoček kožky na pichnutie. Do ich škreklavej hudby sa miešalo bzučanie hrozných čiernych múch, a to všetko naplňovalo horu ako veľký nekonečný krik. Zelených stromov bolo málo: mladé brezy, niekoľko osík, húštiny jelší hýbaly listím postred stĺporadia holých a očernetých kmenov.

François Paradis sa poobzeral okolo seba, ako by sa chcel orientovať.

„Ostatní nemôžu byť ďaleko“, povedal.

„Nie“, odpovedala tichým hlasom Maria.

Ale ani jeden, ani druhý nezavolali.

Veverička sa spúšťala po pni vyhynutej brezy a dívala sa na nich chvíľku svojimi živými očami, kým sa odvážila na zem. Postred opilého hluku mých prechádzaly plné kobylky so suchým práskaním, vánok vetra im priniesol cez jelše vzdialené hučanie vodopádov.

François Paradis sa potajomky díval na Mariu, potom znova odvrátil oči, tuho si stískajúc ruky. Aká bola rozkošná na pohľad! Sediac takto vedľa nej, vidiac jej mocnú hrud, jej statočnú a trpelivú tvár, úprimnú prostotu jej málo pohybov a jej chovania, zrazu veľmi po nej zatúžil a súčasne sa divne roznežnil, lebo skoro celý svoj život prežil len s druhými chlapmi, tvrdo, vo veľkých divých lesoch alebo na snehových rovinách.

Cítil, že ona je jedna z tých ženských, ktoré ked sa odovzdajú, odovzdajú všetko bez počítania: lásku tela a srdca, silu ramien v každodenných lopotách, úplnú oddanosť myслe bez vytáčok. A to všetko sa mu zdalo také cenné, že sa bál o to prosiť.

„Budúceho týždňa pôjdem do Grand'Mère“, poviedal polohlasne, „robíť pri splavovaní dreva. Ale nedotknem sa pohára, Maria, ani raz.“

Trochu váhal a potom, oči upreté na zem, sa zrazu opýtal:

„Možno... niekto vám niečo rozprával proti mne?“

„Nie.“

„Je pravda, že som mal obyčaj dobre si vypiť, ked som sa vrátil z lodeníc a zo splavovania, ale to je už skončené. Pozrite, ked mladík strávi šesť me-

siacov v lese v tvrdej robote, tre biedu a nikdy nemá radosti, keď príde do Tuque alebo Jonquières, majúc celú zimnú mzdu vo vrecku, skoro vždy sa mu krúti hlava, vyhadzuje peniaze a rozohreje sa zavše... Ale tomu je už koniec.

A je pravda, že som i klial trochu. Keď človek žije celý čas s neotesanými ľuďmi v lese alebo na rieke, zvykne si na to. Boly časy, keď som neklial zle a pán farár Tremblay mi dohováral raz, lebo som sa pred ním vyslovil, že sa nebojím diabla. Ale tomu je už koniec, Maria. Celé leto budem pracovať za dva a pol piastra denne a budem si odkladať peniaze. Iste. A som si istý, že na jeseň si najdem prácu ako foreman v lodenici s veľkým platom. Na budúcu jar budem mať viac ako päťsto lesklých piastrov odložených a vrátim sa.“

Ešte zaváhal, a otázku, ktorú vyslovil, zmenil na rtoch.

„Budete ešte tu... na budúcu jar?“

„Áno.“

A po tejto prostej otázke a ešte prostejšej odpovedi sa odmlčali a dlho ostali takto, nemí a slávnostní, lebo si vymenili prísahy.

VI.

V júli dozrievaly sená a keď prišla polovica augusta, bolo treba už len čakať na suché časy, aby ho mohli pokosiť a uložiť do humna. Ale po niekoľkých týždňoch stáleho pekného času prišly zasa časté zmeny vetra, ktoré sú vo väčšej čiastke quebeckej provincie obyčajné.

Chlapi každé ráno skúmali oblohu a radili sa.

„Vietor sa krúti na juho-východ. Do čerta! Bude ešte pršať, to je jasné“, vravieval Edwige Légaré so zamračenou tvárou.

Alebo otec Chapdelaine dlho skúmal biele oblaky, ktoré sa zjavily jeden za druhým nad tmavými stromy, veselo prešly ponad čistinku a zmizly za vrcholkami na druhej strane.

„Ak severák do zajtra vydrží, budeme môcť začať“, vyhlásil.

Ale na druhý deň sa vietor zasa zmenil a zdalo sa, že veselé oblaky z včerajšieho dňa sa vracajú v podobe dlhých nejasných a roztrhaných mračien, podobných troskám premoženej armády.

Matka Chapdelainová prorokovala istý nezdar.

„Vravím vám, že nebudeme mať pekný čas na

kosbu. Zdá sa, že dolu pod jazerom sa pravotia jedni s druhými ľudia z tej istej farnosti. Dobrý Boh to nemá rád, to je isté.”

Ale Božstvo sa ukázalo napokon shovievavým a severo-západný vietor fúkal tri dni za sebou, tuho a neprestajne, zaistujúc tak čas bez dažďa. Kosy boli naostrené už dávno predtým a v tretí deň ráno päť chlapov pustilo sa do roboty. Légaré, Esdras a otec Chapdelaine kosili; Da’Bé a Tit’Bé ich s hrabľami krok za krokom nasledovali a skosenú trávu ukladali hned do hromád. Pod večer všetci piati chytili hrable a robili vysoké a dobre utlačené kopy, predvídajúc možnú zmenu vetra. Ale čas ostal pekný. Päť dní pokračovali v práci, švihajúc každý deň kosami sprava na ľavo širokým veľkým pohybom, ktorý sa zdá takým ľahkým u vycvičeného kosca, ale je jednak vecou, ktorá sa najťažšie naučí a ktorá je najtvrdšou zo všetkých polných prác.

Muchy a komáre sa tisícami vynorovaly z požatej trávy a drázdily ich štípaním, prudké slnko im páliло hrdlo a kvapky potu im pálily oči. Ustatosť ich stále zohnutého chrbta bola taká, že večer sa vystierali len s výrazom utrpenia na tvárich. Ale lopotili od svitu do noci, nestrácajúc ani chvíľky, skracujúc si jedenie, vdační a uznanliví za priaznivý čas.

Maria alebo Télesphore im tri alebo štyri razy cez deň doniesli vedro vody, ktorú si schovali pod vetve, aby im ostala chladná. A keď im horúčosť, práca a prach trávy priveľmi vysušil hrdlo, šli jeden za druhým piť vodu veľkými dúškami a liať si ju na dlane alebo na hlavu.

Za päť dní bola tráva požatá a keďže suchota stále trvala, začali na šiesty deň ráno rozoberať a rozhadzovať kopy, ktoré chceli pred večerom uložiť v humne. Kosy skončili svoju úlohu a teraz bol rad na vidlách. Tieto roznosili kopy, rozprestrelý trávu na slnko, potom na sklonku popoludnia, keď už bola suchá, poshrabúvali ju zasa do kôp, takých veľkých, aby ju jeden chlap mohol zodvihnuť a naraz podať na vysoký voz, ktorý už bol skoro plný.

Zapriahnutý medzi dvoje ojí, Charles-Eugène ťahal hrdinsky. Voz sa strácal v humne, zastavil sa pri záčine a zasa sa vidly zaborily do tuho stlačeného sena, ktoré v spresovaných chumáčoch s úsilím rúk a ľadví odkladaly na stranu.

Ku koncu týždňa všetko seno bolo v humne, suché a peknej farby, a chlapi sa povytahovali a dlho vzdychali, ako keby boli vyšli z nejakej bitky.

„Teraz môže pršať“, povedal otec Chapdelaine. „Nám je to už jedno.“

Ale zdalo sa, že obdobie sucha nepočítalo práve s ich potrebami, lebo vietor ďalej fúkal od severozápadu a jednotvárne slnečné dni neprestávaly.

U Chapdelainov ženské sa nezúčastnily v polných robotách. Otec a traja veľkí synovia, všetci mocní a zruční do roboty, stačili, a len preto zamestnávali ďalej Légarého a platili mu mzdu, lebo robiť pre nich začal ešte pred jedenástimi rokmi, keď deti boli ešte celkom malé, a teraz si ho nechávali zpolovice preto, lebo sa báli zbaviť sa služieb takého hrozného pracovníka. Kým trvala kosba, Maria a jej matka maly na starosti len svoje obyčajné práce: riadenie domu,

pripravovanie jedál, vypranie a plátanie bielizne, oradenie troch kráv a starosť o hydinu a raz do týždňa pečenie chleba, ktoré sa často pretiahlo až hlboko do noci.

Večer, keď sa malo piecť, poslali Télesphora hľadať chlebovnice, ktoré boli neprestajne rozhádzané po všetkých kútoch domu a kôlne, lebo každý deň slúžily na odmeranie ovsa koňovi alebo kukurice sliepkam, nepočítajúc na dvacäf rozličných iných použití, ktoré sa pre ne každú chvíľu našly. Keď boli všetky shromaždené a vyčistené, cesto už kyslo a ženské sa ponáhľaly odbaviť si ostatnú robotu, aby si skrátily bdenie.

Télesphore zapálil v peci najprv niekoľko vetví cyprusu, ktorého plameň zaváňal smolou, potom veľké polená z červenej jedle, čo dávala stále a rovnomerné teplo. Keď bola pec horúca, Maria nakladla do nej chlebovnice plné cesta, a teraz neostávalo nič viac, ako dávať pozor na oheň a zamieňať chlebovnice, kým sa chlieb neupečie.

Pec bola primalá, postavená ešte pred piatimi rokmi, a odvtedy neprestávala rodina každý týždeň hovoriť, že naliehave treba postaviť novú pec, čo sa nazaj malo začať bez ďalšieho otáľania, ale pre akúsi vždy sa obnovujúcu nešťastnú náhodu pri každej ceste zabudli kúpiť potrebný cement, tak že bolo treba dva alebo tri razy piecť, aby sa deväť hrdiel v dome na týždeň nasýtilo. Maria sa zakaždým podvolila k prvému pečeniu a práve tak zakaždým, keď bolo druhé pečenie pripravené a noc už bola pokročilá, matka Chapdelainová milosrdne povedala :

„Môžeš si ľahnúť, Maria, dám pozor na druhé pečenie.“

Maria neodpovedala nič, vedela veľmi dobre, že si jej matka hned ľahne oblečená na posteľ, aby si za chvíľu oddýchla, a že sa zobudí len ráno. Uspokojila sa tým, že oživila kadidlo, ktoré každý večer urobila v starom, deravom vedre, pripravila druhé pečenie a sadla si na prah, majúc bradu opretú o ruky a zachovajúc cez nočné hodiny svoju nevyčerpateľnú trpelivosť.

Na dvadsať krokov od domu pec, krytá doštenu strieškou, tvorila malú škvru. Dvierka sa nezatváraly priliehave a prechádzal cez ne lúč červeného svetla; čierna línia lesa sa v noci trochu priblížila. Maria sa ani nepohla, tešiac sa z oddychu a sviežosti, a cítiac, že tisíce nejasných snov poletuje okolo nej ako let vrán.

Kedysi toto nočné čakanie bolo len polosnením a ona neustala trpelive túžiť za tým, aby jej skončenie pečenia umožnilo spať. Odkedy prešiel okolo François Paradis, dlhé každotýždenné bdenie bolo jej radostným a sladkým, lebo mohla myslieť na neho a seba, beztoho, aby niečo prerušilo beh šťastných vecí, ktoré si predstavovala. Boly nekonečne prosté tieto veci, a nesiahaly ďaleko. On sa na jar vráti, tento návrat, radosť, že ho zasa uvidí, slová, ktoré jej povie, keď zasa budú spolu sami, prvé pohyby lásky, ktoré ich budú spájať, už to bolo Marii ľažko si predstaviť jasne, ako sa to všetko môže stať.

Preca sa pokúsila. Najprv si dva alebo tri razy opakovala jeho celé meno, obradne, tak ako ho druhí

vyslovovali: François Paradis zo Saint-Michel-de-Mistassini ... François Paradis ... A zrazu dôverne: François.

Stalo sa. Stojí teraz pred ňou so svojou vysokou postavou a svojou silou, tvárou opálenou slnkom a lúčmi, odrážanými od snehu, a so svojimi smelými očami. Vrátil sa, šťastný, že ju zasa vidí, a šťastný aj tým, že dodržal sluby, že žil celý rok ako rozumný chlapec bez kliatia a pitia. Ešte niet čučoriedok na sbieranie, lebo je jar, ale oni si najdú nejakú dobrú zámenu, aby mohli odísť spolu do hory. On kráča vedľa nej beztoho, aby sa jej dotkol alebo aby jej slovo povedal, pomedzi hraby, ktoré sa počinajú pokrývať ružovými kvetmi. A už toto súsedstvo stačilo, aby im vohnalo trochu horúčky do slúch a aby im pošteklilo srdce.

Teraz si sadli na vývrat a on hovorí:
„Bolo vám smutno za mnou, Maria?“

Celkom iste sa toto najprv opýta, ale ona nemôže ísť ďalej v svojom sne, lebo keď dôjde až sem, akési sklúčenie ju zastaví. Och, môj Bože! Ako keby ona bola mala čas smútia za ním, kým nastane táto chvíľa. Ešte ostáva zbytok leta a jeseň, a celá nekonečná zima! Maria vzdychla, ale nekonečná trpelivosť jej plemena sa skoro vracia a ona počína myšľ na seba samú a na to, čo tieto všetky veci preňu značia.

Kým bola v Saint-Prime, jedna z jej sesterníc, ktorá sa mala v krátkom čase vydať, rozprávala jej niekoľko ráz o svojom vydaji. Jeden dedinský mladík a ešte druhý, z Normandinu, jej odrazu dvorili,

prichádzajúc obidvaja spolu cez celú dlhú zimu k nim v nedeľu na posiedky.

„Oboch som mala veľmi rada“, priznala sa Marii. „A zdá sa mi, že Zotiqua som mala radšej, ale on odišiel na splavovanie dreva na rieku Saint-Maurice, a nevráti sa vraj pred letom; vtedy ma pýtal Roméo o ruku a ja som povedala áno. I toho mám rada.“

Maria nepovedala nič, ale snívala o tom, že musia byť aj inakšie vydaje, ako je tento, a teraz si je o tom celkom istá. Priateľstvo, ktoré Francois Paradis cíti k nej a ona k nemu, je na príklad niečo jediného, vznešeného a takrečeno niečo nevyhnuteľného, lebo je nemožno ani si len pomyslieť, že by sa bolo mohlo inak stať, a to bude navždy okrášľovať a ohrievat' jej matný každodenný život. Má vždy nejasné tušenie, že musí jestvovať niečo takého: niečo podobného vzrušeniu spievaných omší, opojeniu krásnym slnečným a vetrným dňom, veľkému uspokojeniu, ktoré prináša šťastný nález alebo istý sľub bohatej žatvy.

V pokoji noci hukot vodopádov sa blíži a mohutnie, severo-západný vietor zachvieva trochu vrcholkami kanadských jedlí a jedlí, s veľkým sviežim šeľestom, ktorý sa lahodne počúva, niekoľko ráz, a to vždy z ďalej a ďalej zahúka sova. Zima, ktorá predchádza svitaniu, je ešte ďaleko, a Maria sa cíti dokonale šťastnou, že môže zostať sedieť na prahu a pozorovať lúč červeného svetla, ktoré sa chveje, mizne a znova žiari dolu v peci.

Zdá sa jej, že jej niekto dlho šepkal, že svet a život sú šedivé veci. Je to zvyklosť každodennej práce,

pretrhávaná neúplnými a pomíjajúcimi radosťami, roky, ktoré sa miňajú jednotvárne, stretnutie sa s mladým človekom, ktorý sa úplne podobá druhým, ktorého trpelivé a veselé srdce napokon znežnie, manželstvo, a potom dlhý rad rokov v druhom dome, ktoré sa skoro podobajú predchádzajúcim. Tak sa žije, hovorí hlas. Nie je to veľmi hrozné a v každom prípade sa tomu treba podriadiť, ale je to jednotvárne, matné a chladné ako jesenné pole.

To všetko je nie pravda. Maria kýva hlavou v tme s úsmevom vytrženia, ktorý si neuvedomuje, a myslí si, že je to nie pravda. Keď myslí na François Paradaisa, na jeho prítomnosť, na to, čím budú jeden druhému, ona a on, niečo ju vo vnútri zamrazi a súčasne rozpáli. Celá jej silná mladosť, jej trpelivosť a jej prostota došly k tomuto: k prýšteniu nádeje a túhy, k tejto predtuche zázračného uspokojenia, ktoré prichádza.

Dolu v peci lúč červeného svetla sa mihá a slabne.

„Chlieb už musí byť upečený!“ vráví si.

Ale nemôže sa rozhodnúť vstať hned, obávajúc sa, že si tak rozplaší šťastný sen, ktorý práve len čo sa začal.

VII.

Prišiel september a suchota, ktorá bola vítaná v čase kosby, trvala a stala sa katastrofálnou. Ak veriť Chadelainovcom, nebolo nikdy takejto suchoty ako táto, a každý deň si vsugerovali nejaký nový dôvod, ktorý vysvetľoval božskú prísnosť.

Ovos a pšenica zožltly prvej ako vyrástly, neustále slnko pálico trávu a otavu ľatelinu od rána do večera, vyhľadnuté kravy bučaly, majúc hlavu opretú o ohradu. Bolo treba na ne stále dávať pozor, lebo i biedne zbožie, ktoré bolo ešte na koreni, nemilosrdne pokúšalo ich hlad, a neuplynulo ani dňa beztoho, aby niektorá z nich nevyvalila niekoľko kolov, pokúšajúc sa nasýtiť sa zrnom.

Potom jedného večera sa vietor zrazu obrátil, akoby vyčerpaný takou zriedkavou vytrvalosťou, a spadol dážď. Pršal nepravidelne celý týždeň, a keď prestal a severo-západný vietor začal fúkať, prišla jesen.

Jeseň... Zdalo sa, že ešte len včera bola jar. Zbožie nebolo ešte zrelé, hoci bolo žlté od suchoty, iba seno bolo v humne, všetka ostatná úroda len dokončievala vyfahovať si šťavu z pôdy, vyhriatej prikrát-

kym letom, a už tu bola jeseň, oznamujúca návrat neľútostnej zimy, mrazov, skorý sneh...

Zamieňajúc daždivé dni, prišly ešte pekné, jasné dni, teplé okolo obeda, keď bolo možno myslieť, že sa nič nezmenilo: nezožatá úroda ešte na korení, večný rámc lesov kanadských jedlí a jedlí a stále tie isté lilavé a sivé západy, ružové a lilavé, to isté bledé nebo nad tmavou krajinkou... Len tráva sa začala ukazovať ráno biela od inovati a skoro hned zatým prišly prvé suché mrazy, ktoré spálily a očernily listy zemiakovej nati.

Potom sa zjavil prvý ľad na jednom napájadle, roztopil sa v poludňajšej teplote a vrátil sa o niekoľko dní pozdejšie, potom v ten istý týždeň prišiel i tretí. Neustále premeny vetra neustále zamieňaly vlhké daždivé dni s mrazivými ránami. Ale každý raz, čo začal fúkať severo-západný vietor, bol chladnejší, vždy trochu bližší ľadovým zimným vetrom. Jeseň je všade melancholická, ale na kanadskej pôde je melancholickejšia a dojímavejšia ako inde a podobá sa smrti človeka, ktorého bohovia priskoro povolali k sebe, nedajúc mu spravodlivej čiastky zo života.

Pri nastávajúcej zime, prvých mrazoch a snehovej hrozbe preca váhali a so dňa na deň odkladali žatvu, aby dovolili biednemu zbožiu nabrať ešte trochu sily zo štaví zeme a nežného slnka. Ale jednako bolo treba žať, lebo prichádzal október. Zožali ovos a pšenicu a uložili do humna pri jasnom nebi bez lesku, v čase, keď listy briez a osík začaly žltnúť.

Úroda bola postredná, ale sená boly pekné, tak že vcelku tento rok nezasluhuoval ani radosti, ani ná-

reku. A jednako Chapdelainovci ešte dlho neprestali žalovať sa v svojich večerných rozhovoroch na bezpríkladnú suchotu v auguste a na bezpríkladné mrazy v septembri, ktoré sklamaly ich nádeje. Proti skúposti prikrátkeho leta a ostatným drsnostiam neľútostného podnebia nemali nijakej vzbury, ba ani horkosti. Len v duchu porovnávali stále uplynulý rok s nejakým iným zázračným rokom, z ktorého ich predstava urobila pravidlo, a toto im neustále vkladalo do úst ten večný nárek sedliakov, taký odôvodnený na pochľad, ale ktorý sa vracia každý rok, každý rok:
„Keby to bol býval obyčajný rok!“

VIII.

Jedného októbrového rána, keď Maria vstávala, videla padat s neba prvý sneh v nepočetných pomaly padajúcich vločkách. Zem bola biela, stromy zaprášené, a zdalo sa, že jeseň sa už skončila, v čase, keď inde sa ešte len začína.

Ale Edwige Légaré s prorockým výrazom povedal:

„Po prvom snehu prejde ešte mesiac, kým príde zima. Vždy som počul starých tak hovoriť a sám tiež tak myslím.“

Mal pravdu, lebo o dva dni dážď roztopil sneh a brnavá zem sa znova ukázala. Ale upozornenie jednako nebolo daromné a prípravy sa začaly: každročné prípravy proti veľkým mrazom a konečnému snehu.

Esdras a Da'Bé pečlive obložili dom zemou a pieskom, utvoriac násyp pri spodku stien, ostatní mužskí sa ozbrojili kladivami a klinci a obchádzali dom tiež, napravujúc a zapchávajúc diery a opravujúc cez rok sa vyskytnuvšie škody, ako najlepšie vedeli. Zdnuky ženské pchaly handry do škár, naliepaly na vnútorné tabule so severo-západnej strany staré noviny, pri-

nesené z dediny a pečlive schované, prechádzaly rukami po všetkých kútoch, hľadajúc, kadiaľ fúka vietor.

Kedť toto bolo spravené, zostávalo im ešte priviežť zásoby dreva na zimu. S druhej strany ohrady polí, pri hranici lesa pňov bolo ešte hojne. Esdras a Légaré vzali si sekery a za tri dni rúbali, potom uložili drevo na hromadu, čakajúc, kým napadne nový sneh a dovolí im naložiť ich na veľké drevené sane.

Cez celý október sa mrazivé dni zamieňaly s daždivými, kým hora ostávala zázračne krásna. Na päťsto krokov od domu Chapdelainovcov vysoký breh rieky Péribonky strmo sostupoval k bystrej vode a balvanom kameňov pred vodopádmi a na druhej strane rieky protivný breh vystupoval ako kamenný amfiteáter v úbočie, s úbočia na kopec, ale ako amfiteáter, ktorý sa tiahol na sever bez konca. Z listov briez, osík, jelší a divých čerešní, ktoré boli rozosiate po stráni, október narobil žlté a červené škvurny tisícich odtienkov. Kávovosť mochu, nezmeniteľná zeleň kanadských jedlí a cyrusov neboly za niekoľko týždňov ničím inším ako úzadím, a slúžily len na to, aby daly vyniknúť dojimavým škvrnám tohto ostatného rastlinstva, ktoré sa znovuzrodí každú jar a umiera každú jeseň. Skvelosť tejto agonie sa rozprestierala po úbočiach kopcov ako nekonečný pás, ktorý sledoval tok rieky, odchádzajúc stále taký pekný, taký bohatý na živé a nežné farby, taký dojimavý k vzdialeným krajom severa, kde ani jedno ľudské oko na ňom nespočinulo.

Ale tu skoro prichádza od severa prudký chladný vietor, ktorý je podobný konečnému odsúdeniu,

nemilosrdnému koncu lehoty a súčasne úbohé žlté, brnavé a červené listy, prisurovo odtrhnuté, pokryly zem, sneh ich zahalil a obielená zem nepoznala inej okrasu, ako nehybnú zeleň tmavých stromov, čo vynikaly, podobné ženám, naplneným horkou múdrostou, ktoré by si vymenily svoje právo na krásu za život večný.

V novembri odišli Esdras, Da'Bé a Edwige Légaré do lodeníc. Otec Chapdelaine a Tit'Bé zapriahli Charles-Eugèna do veľkých drevených saní a namáhave svážali zosťaté pne, ktoré znova shromaždili vedľa domu ; keď to bolo urobené, oba chlapi vzali pílu a pílili, pílili, pílili od rána do večera ; potom prišiel rad na sekery a pokálali kláty. Ostávalo už len uložiť nakálané drevo v siahoviciach do kôlne, ktorá bola pri dome, chránená pred veľkými snehmi, do veľkých hromád, kde sa smolnaté cypruse, čo shoria hned veľkým teplým plameňom, miešaly s kanadskou jedľou a divou čerešňou, ktoré horia pravidelne a dávajú stály oheň, a brezou s jadrom tuhým a hladkým ako mramor, ktoré horí len pomaly a ešte na svitaní dlhej zimnej noci ukazuje žeravé, červené uhlíky.

Čas, keď sa shromažduje drevo, je i časom „jatiek“. Po obrane proti zime prichádza obrana proti hladu. Pôlty slaniny sa nashromaždia v komore, na tránoch kôlne sa kniše polovica peknej, tučnej jalovice — druhú polovicu predali obyvateľom Honfleuru — ktorú mala zima zachovať čerstvou až do jari. V jednom kúte domu uložili vrecia múky a Tit'Bé vzal kus mosadzného drótu a začal z neho robiť slučky na zajace.

Akási ľahostajnosť nasledovala po veľkom náhlení

sa v lete, lebo leto je hrozne krátke a záleží na tom, aby nebola stratená ani hodina z cenných týždňov, v ktorých možno obrábať zem, a zima je dlhá a poskytuje až primnoho času na vykonanie práce.

Dom sa stal strediskom sveta a v skutočnosti jedinou parcelou na svete, kde bolo možno žiť, a veľká železná pec sa skôr ako kedykoľvek predtým stala strediskom domu. Každú chvíľku šiel niektorý člen rodiny pod schodište pre dve alebo tri polená, cyprusové ráno, z kanadskej jedle cez deň, brezové na večer a kládol ich na pahrebu ešte žeravú. Keď sa zdalo, že teplota klesá, ozvala sa matka Chapdelainová nepokojným hlasom :

„Deti, nedajte vyhasnúť ohňu!“

A Maria, Tit'Bé alebo Télesphore otvárali dvierka, šibli ta okom a bez meškania odchádzali k hromade dreva.

Ráno, hodne prvej ako sa rozvidnilo, skočil Tit'Bé s posteľ a šiel pozret, či veľké kusy brezy splnily svoju povinnosť a horely celú noc. Ak na nešťastie oheň vyhasol, nakladol ho zasa pomocou brezovej kôry a cyprusových vetví, do prvých plameňov položil veľké polená a bežiac vrátil sa zahrabať sa pod prikryvadlo z brnavej vlny a čakať, kým dobré teplo znova naplní dom.

Tam von súsedná hora, ba i polia, získané z hory, boli teraz už len cudzím svetom, nepriateľským, ktorý so zvedavostou pozorovali cez malé štvorhranné obloky. Zavše bol tento svet lákavej, zmrznutej a akoby nehybnej krásy, ktorú tvorilo belasé nebo a žiariace slnko, pod ktorým sa blyšťal sneh. Ale rovnaká či-

stota belasého i bieleho boly rovnako kruté a dávaly tušiť vražedlnú zimu.

Iné dni sa čas zmiernil a padal hustý sneh, zakrývajúci všetko, i zem, i krovie, ktoré pomaly zahľoval, i tmavú líniu lesa, ktorá zmizla za závojom hustých vločiek. Potom na druhý deň bolo nebo zasa jasné, ale fúkal hrozný severo-západný vietor. Zodvihnutý sneh ako prach prechádzal cez pohoreniská a čistinky, hnaný nárazmi vetra, a shromažďoval sa za všetkými prekážkami, ktoré sa stavaly proti vetru. Na juho-východ od domu nechával ohromný kužeľ alebo tvoril medzi domom a stajňou závej päť stôp vysoký, do ktorého sa bolo treba pustiť lopatami, aby sa spravia cesta, kým na strane, odkiaľ prichádzal vietor, bola zem zoškriabaná, obnažená jeho neustálymi nárazmi.

V takéto dni chlapi vôbec nevychádzali, vyšli len opäť statok a behom sa vracali, majúc kožu vyštípanú od vlhkého chladu snehových krištálov, ktoré sa len v teple domu roztápaly. Otec Chapdelaine si odtrhol cencúle, ktoré sa mu utvorily na fúzoch, pomaly si zobliekal plášť, podšíty ovčou kožou, a usalašil sa pri peci so vzdychom oblahčenia.

„Nezamrzla pumpa?“ opýtal sa. „Jesto dosť dreva v dome?“

Presvedčil sa, či slabá drevená pevnosť má nadostač vody, dreva a živnosti a oddal sa zimnému pohodliu, fajčiac nepočetné fajky, kym ženské pripravovaly večeru. V doštených stenách trešťaly klince od zimy pukaním, podobným výstrelem z pušky. Pec, napchatá drevom divej čerešne, hučala, von fúkal a zavýjal vietor, ako rev obliehajúcej hordy.

„V lese musí byť zle“, myslela si Maria.

Zbadala sa, že hovorila veľmi nahlas.

„V lese je nie tak zle, ako tu“, odpovedal jej otec. „Tam, kde sú stromy hodne husté, necítisť vetrov. Vravím ti, že ani Esdras ani Da'Bé netrpia.“

„Nie?“

Ale to nebol ani Esdras, ani Da'Bé, na koho pred chvíľkou myslela.

IX.

Odtedy, ako prišla zima, u Chapdelainov často rozprávali o sviatkoch, a hľa, už sa sviatky blízily.

„Pýtam sa samej seba, či nás niekto navštívi na Nový rok”, ozvala sa jedného večera matka Chapdelainová.

Prešla radom všetkých príbuzných alebo priateľov, ktorí by mohli prísť.

„Azalma Larouchová nebýva ďaleko, ale je lenivá. Tí zo Saint-Prima nebudú chcieť ísť na cestu. Možno, že Wilfrid alebo Ferdinand zo Saint-Gédéona prídu, ak je na jazere dobrý ľad...”

Vzdych odhalil, že ešte myslí na vzrušenie starých farností v čase sviatkov, na rodinné obedy, na neočakávané návštevy príbuzných, ktorí na saniach prídu z druhej dediny, poukrúcaní v prikryvadlách a kožušinách, ľahani koňom s bielou srstou od mrazu.

Maria myslela na druhú vec.

„Ak sú cesty také zlé, ako minulého roku”, povedala, „nebudeme môcť ísť na polnočnú omšu. A tak rada by som teraz šla a otec mi to slúbil.”

Dívala sa okienkom na sivé nebo a zarmútilla sa ešte väčšmi. Ísť na polnočnú omšu je veľkou túžbou

všetkých kanadských sedliakov, i tých, ktorí bývajú ďaleko od dedín. Všetko to, čo prekáža tomu, aby šli : zima, noc v lese, zlé cesty a veľké vzdialenosťi, zvyšuje sviatočnosť a tajomnosť. Výročie narodenia Kristovho je im niečo viacej ako dátum alebo obrazy; je novým vykúpením, príčinou veľkej radosti, a drevený kostol sa naplní prostým vzrušením a nadprirodzeným ovzduším zázraku. A tak väčšmi ako keďkoľvek predtým sa Marii žiadalo ísť na polnočnú omšu, vedľ bola toľko týždňov vzdialenosť od domov a kostolov. Zdalo sa jej, že by si mala pýtať viacej milostí, ktoré by iste dostala, keby mohla o ne prosiť pred oltárom, postred spevov.

Ale v polovici decembra padal hustý sneh, jemný a suchý ako prach, a tri dni pred Vianocami sa zodvihol severo-západný vietor a zavial cesty.

Na druhý deň po vichri zapriahol otec Chapdelaine Charles-Eugèna do veľkých saní a odišiel s Tit'Bé, vezmúc so sebou lopaty, aby sa pokúsili vyšliapať cestu alebo vyznačiť druhú. Na obed sa obidvaja vrátili vyčerpaní, bieli od snehu, vraviac, že prejde niekoľko dní, kým bude možno prejsť.

Bolo treba sa odovzdať osudu. Maria vzdychla a myslela si, že iným spôsobom pritiahnne na seba božskú priaznenosť.

„Je to pravda, mama“, opýtala sa podvečer, „že človek dostane milosť, o ktorú prosí, keď sa pomodlí tisíc Zdravas v deň pred Vianocami?“

„To je pravda“, odpovedala mať s vážnou tvárou. „Je to veľmi zriedkavý prípad, ak ten, kto o niečo prosí a do polnoci Štedrého večera odrieka svojich

tisíc Zdravasov ako sa patrí, nedostane toho, o čo prosil."

Na deň Štedrého večera bol čas chladný, ale tichý. Dvaja mužskí vyšli zavčasu, aby sa pokúsili prekopať cestu, bez veľkej nádeje, ale už dávno pred ich odchodom, pravdu povediac dávno predtým, ako sa rozvidnilo, začala Maria odriekať svoje Zdravasy. Zobudila sa zavčasu, vzala zpod hlavnice ruženec a hned sa dala do veľmi rýchleho odriekania modlitby, vracajúc sa od posledných slov k prvým bez akejkoľvek zastávky a počítajúc počet modlitieb na zrnkách ruženca.

Všetci ostatní ešte spali, len pes, keď videl, že sa hýbe, opustil svoje miesto pri peci a prišiel si slávnostný sadnúť k jej posteli, položiac si hlavu na prikryvadlo. Pohľad Marie prechodil po dlhom bielom šuľfáku, opretom o brnavú vlnu, po jeho vlhkých očiach, v ktorých bolo možno čítať dojemnú prostotu zvierat, po ušiach, svisnutých na hladkej srsti, medzitým čo jej pery mrmlaly bez konca sväte slová: „Zdravas, Mária, milosti plná...”

Onedlho soskočil Tit'Bé s posteľe priložiť dreva do pece. Maria, akosi zahanbená, sa obrátila a skryla svoj ruženec pod prikryvadlo, stále pokračujúc v modlenní. Pec zahučala, pes sa vrátil na svoje obyčajné miesto a ešte za polhodinu bolo v dome všetko nehybné okrem prstov Marie, ktoré počítaly na zrnkách, a jej úst, ktoré sa modlily s horlivosťou robotníčky pri práci.

Potom bolo treba vstať, lebo prichádzal deň, pripraviť kašu a halušky, kým chlapi išli do stajne opa-

tríť statok, obslúžiť ich, keď sa vrátili, umyť riad, oria-
diť dom. I keď bola celá zaujatá týmito prácam, Maria
neprestávala každú chvíľu dvihať k nebesiam pomník
svojich Zdravasov, ale už nemohla používať ruženca
a ľažko jej bolo správne počítať. Jednako, keď ráno
pokročilo, mohla si sadnúť k obloku, lebo nijaká súrna
robota ju nenáhlila, a mohla pokračovať v svojom diele
s väčšou sústavnosťou.

Obed! Už tristo Zdravasov. Jej obavy sa roz-
plynuly, lebo sa cítila skoro istou teraz, že bude na
čas hotová. Prišlo jej na um, že postenie bude o pri-
činu viacej na dosiahnutie božskej shovievavosti a mohlo
by odôvodnenie zmeniť jej nádej v istotu. Jedla preto
málo, zriekajúc sa vecí, ktoré mala najradšej.

Po obede musela pliesť vlnený oblek, ktorý chcela
darovať otcovi na Nový rok, a hoci pokračovala ne-
ustále mrmlať svoju jedinú modlitbu, zdalo sa, že práca
jej prstov ju trochu rozptyluje a hatí, potom to zasa
boly prípravy na večeru, ktoré boli dlhé, ešte prišiel
Tit'Bé dať si opraviť rukavice a cez celý tento čas
pokračovaly Zdravasy len pomaly, trhane, ako pro-
cesia, ktorú zastavujú hriešne prekážky.

Ale keď prišiel večer, všetka denná práca bola
skončená a ona sa mohla vrátiť na svoju stoličku pri
obloku, ďaleko od slabého svetla lampy, v sviatočnom
tieni oproti poliam, pokrytým ľadovou belosťou, vzala
znova svoj ruženec a so vzrušením sa dala do mod-
litby. Bola šťastná, že jej ostávalo ešte toľko Zdra-
vasov, lebo ľažkosť a námaha dodávaly len viacej zá-
sluh jej podnikaniu a ona sama si žiadala, aby sa
mohla ešte väčšmi ponížiť a dodať viacej sily svojej

modlitbe tým, že zaujala nepohodlnú alebo namáhavú polohu, alebo nejakým utrpením.

Otec a Tit'Bé fajčili, majúc nohy obrátené k peci, matka šila nové šnúrky do trochu zvláštnych starých mokasinov. Von vyšiel mesiac, kúpajúc svojím chladným svetlom chlad bielej zeme a obloha bola dojeme čistá a hlboká, pokrytá hviezdami, ktoré sa všetky podobaly niekdajšej zázračnej hviezde.

„Požehnaná si medzi ženami...“

Usilujúc sa opakovať krátku modlitbu čo najrýchlejšie, zostala napokon omráčená a niekoľko ráz zastala so zmätenou myslou, nemôžuc nájsť slov, ktoré tak dobre poznala. To trvalo len chvíľočku: zavrela oči, vzdychla si, a veta, ktorá jej hned prišla na um a ktorú jej ústa vyslovily, vychádzala z mechanického kruhu a odtrhla sa, nadobúdala celý svoj jasný a slávnostný smysel.

„...Požehnaná si medzi ženami...“

Napokon únava zachvátila jej pery a ona vyslovovala sväté slová len pomaly a s väčšou námahou. Ale zrnká ruženca sa bez konca ďalej kŕzaly medzi jej prsty a každé preklžnutie sa posielalo obef jedného Zdravasu k hľbokej oblohe, kde Mária milosti plná sa iste nakláňala na svojom tróne, počúvajúc hudbu modlitieb, ktoré stúpaly hore, pripamätujuúc si blaženú noc.

„...Pán s tebou...“

Stĺpy plota tvorily čierne pásy na bielej zemi, kúpanej slabým svetlom; kmene briez, ktoré vyčnievaly nad hranicu čiernej hory, boli ako kostry žijúcich bytností, do ktorých vnikla zima zeme a zasia-

hla ich smrťou. Ale zasnežená noc bola skôr slávnostná ako hrozná.

„Pri takýchto cestách nebudeme sami, ktorí budú museť ostať dnes večer doma“, povedala matka Chadelainová. „A veď niet nič krajšieho ako polnočná omša u Svätého srdca Máriinho, s Yvonnou Boilly pri harmoniu a Pacifiquom Simardom, ktorý tak pekne spieva po latinsky.“

Vystrihala sa povedať niečo, čo by sa mohlo podobať žalobe alebo výčitke v takú noc ako je táto, ale proti jej vôle jej slová a hlas jednako sa žalovaly na ich vzdialenosť a na ich samotu.

Muž uhádol jej lútosť a sán, dotknutý zápalom svätého večera, začal obviňovať samého seba.

„Veru je to pravda, Laura, že by si bola bývala šťastnejšia s iným mužom ako so mnou, ktorý by bol ostal na dobrej zemi, nedaleko od dedín.“

„Nie, Samuel, čo Boh robí, dobre robí. Ponosujem sa... To sa rozumie, že sa ponosujem. Kto sa neponosuje? Ale my dvaja sme nikdy neboli nešťastní, v živote sme netrpeli priveľmi, naši synovia sú dobrí chlapci, statoční, ktorí nám donesú skoro všetko, čo zarobia, a Maria je tiež dobré dievča...“

Obaja sa roznežneli, pripomínajúc si minulosť a mysliac na sviece, ktoré už boly zapálené, a na spevy, ktoré sa skoro ozvú, oslavujúc všade narodenie Spasiteľa. Pre nich bol život vždy jedným a prostým: tvrdá, nevyhnutná práca, dobrý súlad medzi manželmi, podrobenie sa zákonom prírody a cirkvi. Všetky tieto veci sa slialy v jedinom životnom behu, obrady služieb božích a podrobnosti každodenného života

boly navzájom spletené tak, že by neboli mohli oddeliť náboženské vzrušenie, ktoré ich ovládalo, od ich nevyslovenej nehy.

Malá Alma-Rose počula, že rozdávajú chvály, i prišla si pre svoj diel.

„Ja som tiež bola dobré dievča, otec.“

„To sa rozumie... to sa rozumie... Bol by veľký hriech budit' pohoršenie v deň, keď sa Ježiško narodil.“

Pre deti bol Kristus z Nazaretu stále „Ježiškom“, kučeravým diefatkom so svätých obrazov, a v skutočnosti bol ním i pre rodičov, pre nich najčastejšie toto meno tiež to znamenalo. Nie bolestný a evanjelicky hlboký Kristus, ale niekto známejší a menej veľký: novorodzeňa v náručí svojej matky, alebo ešte skôr malé dieťa, ktoré možno milovať bez veľkého námáhania rozumom, ba i bez myslenia na jeho budúcu obet.

„Chceš sa kolísat?“

„Áno.“

Vzal dievčatko na kolená a začal sa kolísat napred a nazad.

„A bude sa aj spievať?“

„Áno.“

„To je správne, spievaj so mnou:

Ježiško rozkošný,
v stajni narodený,
aký je premilý
v svojom ponížení...“

Začal spievať polohlasne, aby neprehlušil druhý prenikavý hlások, ale skoro ho zachvátilo nadšenie

a spieval ako len vládal, majúc oči upreté do diaľky. Télesphore si prišiel k nemu sadnúť a díval sa na neho zbožne. Pre deti, vychované v opustenom dome, ktoré nemaly iných spoločníkov ako svojich rodičov, Samuel Chapdelaine stelesňoval všetku múdrost' a moc sveta, a keďže bol k nim jemný a trpelivý, vždy ochotný vziať si ich na kolená a spievat' im nábožné spevy alebo nepočetné naivné piesne minulosti, ktorým ich učil jednu za druhou, maly ho rady so zvláštnou náklonnosťou.

... Všetky zámky sveta
nie sú také krásne,
ako v tejto stajni
Ježiškove jasle.

„Ešte? To je dobre.“

Teraz spievala aj matka Chapdelainová a Tit'Bé. Maria nemohla zabrániť, aby na chvíľku neprerušila modlitbu, nepozrela a nepočúvala, ale slová nábožnej piesne zdvojnásobnily jej pilnosť a pustila sa zasa do svojej práce s horlivejšou vierou.

„Zdravas, Mária, milosti plná...“

„A teraz? Druhú pieseň a ktorú?“

Bez čakania na odpoved spustil:

Prišly k nám tri veľké lode
naplnené senom, naplnené pšenicou,
podme sa pre-prejsť popri vode,
podme sa hrať na ostrov...

„Nie, nie túto... O čistej studničke? Ach, tá je pekná! Budeme všetci spolu spievať.“

Pozrel na Mariu, ale vidiac, ako sa jej ruženec bez konca klže medzi prstmi, nechcel ju vyrušiť.

Prechádzal som sa raz
pri čistej studničke,
okúpal som sa ja
v tej jasnej vodičke ...

Už dávno ta milujem,
nikdy ta nezabudnem.

Melodia a slová boli rovnako dojímavé, refrén bol plný naivného smútku, tak že táto pieseň dojala aj iných, nielen prosté srdcia.

... Najvyšší konárik,
spieval na ňom slávik.
Prečo by nespieval,
veselé srdce mal.

Už dávno ta milujem,
nikdy ta nezabudnem.

Zrnká ruženca sa už neklzaly medzi natiahnutými prstmi. Maria nespievala s ostatnými, ale počúvala a žaloba melancholickej lásky zdaľa sa dojímavou a nežnou jej srdcu, trochu znavenému modlitbou.

... Tvoje srdce sa bude smiať
a moje zaplače,
že tá moja milá
mojou už nebude,
že ma zanechala
pre moje zlé slová,
pre červené ruže.

Už dávno ta milujem,
nikdy ta nezabudnem ...

Maria sa cez oblok dívala na biele polia, obkolesené slávnostrnou horou; náboženský zápal, stúpanie jej mladistvej lásky, dojímavý zvuk rodinných hla-

sov spojilo sa v jej srdci v jedno pohnutie. Pravdu povediac, v tento večer bol svet plný lásky, lásky obyčajnej a lásky svätej, obe boly prosté a silné, obe sa zdaly ako prirodzené a potrebné veci. Boly úplne smiešané jedna s druhou tak, že modlitby, ktoré sa dovolávaly božskej dobroty pre drahé bytnosti, boly len postriedkami prejavu lásky ľudskej a naivné výlevy lásky sa spievaly vážne a slávnostne s výrazom nadšenia nadľudského vzývania.

... Hej, bodaj tá ruža
ešte na kre bola,
aj s krom by ju hodil
daleko do mora.

Už dávno ta milujem,
nikdy ta nezabudnem.

„Zdravas, Mária, milosti plná...“

Keď dospievali pieseň, Maria sa s obnovenou horlivosťou zasa pustila do svojich modlitieb a znova sa Zdravasy sypaly jeden za druhým.

Malú Almu-Rosu, ktorá zaspala na otcových kolennách, zobliekli a uložili do posteľe, Télesphore ju nasledoval, skoro prišiel rad i na Tit'Bé, ktorý sa vytiahol a naplnil pec zelenou brezou. Otec Chapdelaine urobil poslednú cestu do stajne a vrátil sa behom, vraviac, že zasa väčšmi mrzne. Onedlho si ľahli všetci, okrem Marie.

„Nezabudneš zahasiť lampu?“

„Nie, otec.“

Zahasila ju hned, chcejúc byť radšej v tme, a sadla si k obloku a odriekala svoje posledné Zdravasy. Keď skončila, prepadla ju obava a strach, že sa môž' byť

pomýlila v ich počte, lebo nemohla stále počítať na zrnkách ruženca; z opatrnosti ich pridala ešte pädesiat a vtedy zastala, otopená, ustatá, ale šťastná a plná dôvery, ako keby bola dostala nejaký slávnostný slub.

Von bol svet svetlom úplne zaplavený, pokrytý tou chladnou skvelosťou, ktorú rozprestiera noc po zasneženom kraji, keď je nebo jasné a mesiac žiari. Vnútro domu bolo tmavé a zdalo sa, že sa to pole a les osvetili na príchod svätej hodiny.

„Tisíc Zdravasov som odriekala“, pomyslela si Maria, „ale som ešte neprosila o milosť... aspoň nie slovami.“

Zdalo sa jej, že je to hádam nie potrebné, že netreba prosby, vyslovenej ústami, aby božstvo pochopilo, hlavne Mária... ktorá bola žena z tejto zeme. Ale v poslednej chvíľke jej prosté srdce zachvátily obavy a ona sa usilovala vysloviť slovami to, o čo chcela prosiť.

François Paradis... Isteže sa jej prosba vzťahovala na Françoisa Paradisa. Uhádla si to, Mária, milosti plná? Aby netrpel v lese... Aby dodržal sľuby a nechal kliatie a pitie... Nech sa vráti na jar...

Nech sa vráti na jar... Tu zastala, lebo sa jej zdá, že keď sa on vráti, dodržiac sľuby, zbytok ich šťastia, ktoré príde, bude niečím, čo si budú môcť vyplniť skoro sami... skoro sami... Ak je to len nie rúhanie sa, takto myslief...

Nech sa vráti na jar... Mysliac na tento návrat, na neho, na jeho slnkom opálenú tvár, ktorá sa nakloní k jej tvári, Maria zabúda na ostatné a beztoho, aby to videla, díva sa dlho na zem, pokrytú snehom,

ktorá sa v mesačnom svetle podobala veľkej table z nejakej zázračnej hmoty, trochu z perly, trochu zo slonoviny, na čierne ploty a na blízku hranicu hrozných lesov.

X.

Nový rok nepriniesol návštevy. Pod večer matka Chapdelainová, trochu sklamaná, skrývala svoju melancholiu pod maskou prepiatej veselosti.

„I keď nepríde nik“, povedala, „to je nie príčina trápiť sa. Budeme robiť fahance.“

Deti vykrikly od radosti a s náruživým záujmom sledovaly očami prípravy. Cukrový syrup pomiešali s drobným cukrom a postavili variť; keď varenie do-statočne pokročilo, doniesol Télesphore zvonku veľkú cínovú misu, naplnenú pekným bielym snehom. Všetci sa shromaždili okolo stola, a matka Chapdelainová kvapkala vriaci syrup na sneh, kde tuhol v cukrových, rozkošne chladných kôpkach.

Každý bol rad-radom obslužený, dospelí žartovne napodobňovali paškrtnosť malých, ale delenie bolo skoro mûdre zastavené, aby sa fahancom, ktorých vý-roba práve sa začína, dostalo dobrého prijatia. Lebo bolo treba varenie skončiť a keď bola masa hotová, roztiahnuť ju naširoko, kým nestvrdla. Mocné, široké ruky matky Chapdelainovej za päť minút obrábaly štavnatú fahanicu, ktorú bez ustania nafahovaly a skla-daly. Pomaly sa stával ich pohyb menším a menším,

konečne naostatok bolo cesto vytiahnuté na hrúbku prsta a rozstrihané nožnicami s veľkým úsilím, lebo už bolo tvrdé. Čahance boly hotové.

Deti už hrázly prvé kusy, keď ktosi zaklopal na dvere.

„To je Eutrope Gagnon“, povedal otec. „Hned som si myšľel, že by to bolo veľmi zvláštne, keby neprišiel dnes večer k nám na posiedky.“

Bol to naozaj Eutrope Gagnon. Vstúpil, prial všetkým dobrý večer, položil si vlnenú čiapku na stôl... Maria sa na neho dívala, červená v lícach. Obyčaj prikazuje mládencom na Nový rok objímať dievčatá a Maria vedela veľmi dobre, že Eutrope Gagnon, hoci je i nesmely, využije tohoto zvyku. Ostala stáť pri stole nehybná a čakala bez mrzutosti, ale mysliac na ten druhý bozk, ktorý by bola rada dostala.

Ale mladý človek si vzal stoličku, ktorú mu ponúkli, a sadol si, klopiac oči k zemi.

„Ty si našou jedinou návštevou dnes“, povedal otec Chapdelaine. „Ale myslím, že ani ty si nikoho viac nevidel... Bol som si istý, že prídeš na posiedky.“

„To sa rozumie... Nemohol som dať prejsť Novému roku beztoho, aby som neprišiel. Ale, okrem toho, mám i novinky, ktoré som vám chcel oznámiť.“

„Ach!“

Pod sputujúcimi pohľadmi, obrátenými na neho, ďalej klopl oči k zemi.

„Vidiac tvoju tvár, počítam, že sú to zlé zvesti.“

„Hej.“

Matka Chapdelainová napolo vstala s pohybom obavy.

„Týka sa to chlapcov?“

„Nie, pani Chapdelainová. Esdras a Da'Bé sa majú dobre, keď tak dobrý Boh chce. Novinky, o ktorých vravím, neprichodia s tej strany, netýkajú sa ani vášho príbuzného, ale jedného mladíka, ktorého poznáte.“

Váhal chvíľku, potom ticho vyslovil meno:

„François Paradis.“

Pozdvihol zrak na chvíľku na Mariu, aby ho hned aj odvrátil, ale ona jednako nespozorovala tento po-hľad plný čestnej účasti. Zaľahlo veľké ticho nielen v dome, ale na celom svete, všetky žijúce bytnosti a všetky veci ostaly nemé a s obavou čakaly túto novinku, ktorá mala hroznú dôležitosť, lebo sa dotýkala jediného človeka na svete, ktorý skutočne prichádzal do úvahy.

„Hľa, takto sa to stalo... Hádam ste vedeli, že bol „foremanom“ v jednej lodenici hore nad Tuque, na rieke Vermillon. Keď prišiel postriedok decembra, povedal naraz pánovi, že pôjde na sviatky k jazeru Saint-Jean, sem... Rozumie sa, že pán bol proti tomu. Keď si ľudia berú desať- a pätnásťdňové prázdniny postred zimy, tak to na jedno vyjde rozbiť hned lodenice. Nechcel na to pristať, a to mu i povedal, ale poznali ste Françoisa, ten neboli privyknutý na rozkazovanie, keď si vzal niečo do hlavy. Povedal, že má v úmysle ísť na sviatky k Veľkému Jazeru, a že pôjde. Vtedy ho pán, zo strachu, že ho stratí, nechal, vidiac, že je to človek schopný na mimoriadne veci a pozná hory...“

Rozprával so zvláštnou ľahkosťou, pomaly, ale bez hľadania slov, ako keby si bol všetko pripravil vopred.

Maria v svojej obave si pomyslela zrazu: „François chcel prísť sem na sviatky... mňa vidieť.“ A letmá radosť sa dotkla jej srdca, ako lastovička sa dotýka vody.

„Lodenica nebola ďaleko v lese, len dva dni cesty od Transkontinentálky, ktorá sostupuje na Tuque. Ale náhodou sa stalo na trati nešťastie a vlaky nechodily. Toto všetko som sa dozvedel od Johnny Niquetta zo Saint-Henri, ktorý pred dvoma dňami prišiel z Tuque.“

„Tak?“

„Keď sa François Paradis dozvedel, že nebude môcť íst' železnicou, zasmial sa a povedal, že keď má íst', pôjde celú cestu pešo a že dôjde k Veľkému Jazeru, idúc pozdĺž riek, najprv pozdĺž rieky Croche, potom popri Quatchouane, ktorá sa vlieva pri Robervale.“

„To je pravda“, povedal otec Chapdelaine. „To sa dá tak urobiť. Šiel som tadiaľ.“

„Ale nie v takýto čas, pán Chapdelaine, celkom iste nie v takýto čas. Každý tam dolu povedal Françoisi, že so zdravým smyslom nemožno robiť túto cestu v plnej zime, v čase sviatkov, v mrazoch, aké boly, keď je môž'byt' štyri stopy snehu v lese, a sám. Ale on sa im len vysmial a povedal im, že je privyknutý na lesy, že sa nebojí trocha útrap, lebo bol rozhodnutý íst nad jazero na sviatky a tadiaľ, kadiaľ prechádzajú divosi, prejde i on. Lenže – vy to dobre poznáte, pán Chapdelaine – keď divosi tadiaľ prechádzajú, ide ich vždy viacej spolu a so psami. François odišiel sám na rakete* s prikrývadlami a so zásobami na sánočkách...“

* Predmet, ktorý sa pripievá na nohy, vykonáva tú istú službu ako lyže.

Nik nepovedal ani slova, aby ho náhlil alebo prerušil; počúvali ho, ako sa počúva ten, kto rozpráva nejakú príhodu, keď sa blíži rozuzlenie, viditeľné, ale neznáme, podobné človeku, ktorý prichádza so zakrytou tvárou.

„Pamäťate sa dobre, aký bol čas v tom týždni pred Vianocami. Napadlo mnoho snehu a potom začal fúkať severo-západný vietor. Náhodou sa stalo, že fujavica zastihla Françoisa Paradisa na veľkých pohoreniskách, kde drobný sneh príšerne prášil a tvoril záveje. Na takýchto miestach ani schopný človek nemá veľké šťastie, keď je veľká zima a trvá vichrica. A ak sa pamäťate, severo-západný vietor fúkal za tri dni, surový, že vám až tvár šláhal...“

„Áno... Teda čo?“

Monolog, ktorý si pripravil, pravdepodobne ďalej nesiahal, alebo váhal vysloviť nevyhnutné slová, lebo len po chvíľke mlčania ticho povedal:

„Poblúdil...“

Ludia, ktorí strávili celý svoj život pri hraniciach kanadských lesov, vedia, čo to znamená. Odvážliví mládenci, ktorých nepohoda zastihne v hore a poblúdia, sú stratení — nikdy sa nevrátia. Zavše nejaká výprava najde a donesie ich telá na jar, keď sa roztopia snehy... V quebeckom kraji a hlavne vo vzdialených severných krajinách toto slovo samo dostalo akýsi zlovestný a zvláštny význam, v ktorom sa dvíha nebezpečenstvo stratit orientáciu čo len na jediný deň v týchto lesoch bez hraníc.

„Poblúdil... Fujavica ho zastihla na pohoreniskách a zastavil sa na deň; vieme to preto, lebo divosi našli

úkryt z čečiny, ktorý si zhotovil, a videli aj jeho šlapaje. Dal sa znova na cestu, lebo nemal už živnosti, a myslím, že sa musel ponáhlať, aby došiel. Ale čas bol ešte stále zlý, sneh padal, fúkal drsný severo-západný vietor a pravdepodobne nemohol najšťani slnka, ani nemohol zistieť, kadiaľ ísť, lebo divosi povedali, že šlapaje sa vzdialovaly od rieky Croche, vedľa ktorej šiel, a šly priamo na sever."

Nik ešte sa neozval, ani dvaja chlapí, ktorí počúvali, pokývajúc niekoľko ráz hlavami, chápajúc všetky podrobnosti tejto tragickej príhody; ani matka Chapdelainová, ktorá mala ruky složené na kolenách, akoby k opozdenej modlitbe; ani Maria.

„Keď sa to dozvedeli, chlapí z Quatchouana sa vydali na cestu hned, náhle sa trochu vyčasilo. Ale sneh zakryl všetky šlapaje a oni sa vrátili pred troma dňami, vraviac, že nič nevideli. Poblúdil . . .”

Všetci vstali so vzdychaním. Príhoda bola skončená a pravdu povediac, už ani nebolo čo vraveť. Osud Françoisa Paradisa bol tak žalostne istý, ako keby bol býval pochovaný na cintoríne v Saint-Michel-de-Mistassini, so spevmi, s požehnaním kňazov.

Tažká tichosť zaľahla na domec. Otec Chapdelaine sa naklonil napred, opierajúc sa o kolená, bijúc mechanicky jednu sovretú pásť o druhú s vážnym výrazom v tvári.

„To ukazuje, že sme len malými deťmi v rukách dobrého Pána Boha”, povedal. „François bol jedným z najlepších chlapov z tohto kraja, ktorí vedeli žiť v horách a najšťať cestu. Cudzinci si ho najímalí ako vodcu a on ich vždy priviedol domov bez nehody.

A tu poblúdil. Sme len malými deťmi... Sú takí, ktorí sa cítia mocnými a myslia si, že sa môžu zaobiť bez pomoci dobrého Boha, keď sú u seba doma alebo na svojom poli, ale v lese..."

Pokýval hlavou a opakoval ešte vážnym hlasom:
„Sme len malými deťmi.“

„Bol to dobrý človek“, povedal Eutrope Gagnon, „opravdový dobrý človek, mocný a hrdinský a bez zlomyseľnosti.“

„To sa rozumie. Nechcem povedať, že dobrý Boh mal príčinu dať mu umrieť, jeho skôr ako niekoho druhého. Bol to dobrý chlapec, pracovník a mal som ho veľmi rád... Ale to vám ukazuje...“

„Nikto nikdy nič proti nemu nemal“, ozval sa zasa Eutrope s akousi šľachetnou hlavatosťou. „Bol to zriedkavý človek do roboty, ničoho sa nebál a k tomu všetkému aj ochotný. Všetci, ktorí ho poznali, boli mu priatelia. Bol to nevyrovnatelný človek.“

Zdvihol oči na Mariu a s dôrazom opakoval:
„Bol to dobrý, nevyrovnatelný človek.“

„Keď sme boli v Mistassini“, ozvala sa matka Chadelainová, „minulo od tých čias už sedem rokov, bolo to ešte len mláďa, ale mocný a veľmi šikovný, už vtedy bol taký veľký, ako je teraz... chcem povedať, aký bol... minulého leta, keď bol tu. Čažko bolo ho nemilovať.“

Hľadeli priamo pred seba, keď hovorili a preča sa zdalo, že všetko, čo vravia, je určené Marii, ako keby jej tajomstvo lásky bolo bývalo naivne viditeľné. Ale ona nehovorila nič, a ani sa nepohla, majúc oči

uprené na tablu maličkého obloka, ktorú mráz urobil nepriehľadnou ako stenu.

Eutrope Gagnon skoro odišiel, Chapdelainovci, keď ostali sami, dlho nehovorili. Napokon sa ozval otec váhavým hlasom:

„François Paradis nemal skoro nijakej rodiny, a keďže sme ho všetci mali radi, mohla by sa dať za neho slúžiť jedna alebo dve omše... Čo, Laura?“

„Isteže. Tri veľké omše so spevom a keď sa chlapci vrátia z hory v dobrom zdraví, ak sa tak zapáči Bohu, tri druhé za pokoj jeho duše, biedny chlapec! A každú nedelu budeme odriekať jeden ruženec za neho.“

„Bol ako všetci ostatní“, ozval sa zasa otec Chapdelaine, „nebol dokonalý, to sa rozumie, ale bez zlomyselnosti a čistého života. Dobrý Boh a Svätá Panna budú mať nad ním slutovanie.“

A zasa bolo ticho. Maria dobre cítila, že to hovoria k vôli nej, lebo uhádli jej žiaľ a hľadeli ho zmierniť, ale nemohla hovoriť, ani chváliť mŕtveho, ani sa žalovať. Akási ruka jej vklízla do hrdla, škrtyiac ju, hned ako sa jej rozuzlenie tragickejho prípadu stalo jasným, a teraz táto ruka vnikla až do pŕs a tvrdo jej stískala srdce. Pichanie a pálčivá bolesť prídu možno pozdejšie, ale v tejto chvíli bola tu len nemilosrdná päť s piatimi zavretými prsty na jej srdci.

Boly vyslovené aj iné slová, ktoré vôbec nepočula, potom prišiel obyčajný večerný ruch, prípravy ku spánku, a otec Chapdelaine posledný raz vysiel pozret do stajne a veľmi chytro sa vrátil do domu s červenou kožou od zimy, zavierajúc chytro za sebou dvere, ktorými vnikal stíp studenej pary.

„Pod, Maria.“

Matka ju volala veľmi nežne, kladúc jej ruku na plece. Vstala a šla si kľaknúť s ostatnými modliť sa. Za desať minút sa zamieňaly pridusené a jednotvárne hlasy, šepkajúce sväté slová. Keď prišli na koniec ruženca, zašeplala matka Chapdelainová :

„Ešte päť Otčenášov a päť Zdravasov pre pokoj tých, ktorých stihlo nešťastie v horách...“

A znova sa ozvaly hlasys, ešte pridusenejšie ako predtým, a zavše sa zatriasly, ako keby lkaly.

Keď zamíkly a keď po poslednom pokrižovaní všetci vstali, Maria sa hned odvrátila a vrátila sa k obloku. Mráz sice narobil z tabúľ plochy matného, nepriehľadného skla, ktoré zahaľovaly svet tam von, ale Maria ich i tak nevidela, lebo jej počaly stúpať slzy do očí a oslepovaly ju. Ostala tam chvíľku, nehybná, s ovisnutými ramenami, v póze dojemného odovzdania sa, potom sa jej bolesť zrazu stala svieravejšou a ohlušila ju ; mechanicky otvorila dvere a vyšla na drevené schody podstenia.

Svet stuhnutý v svojom bielom spánku, keď naň pozrela s prahu, zdal sa byť plný veľkej jasnosti, ale náhle bola Maria von z útulku stien, mráz dolahol na ňu ako ostrý nôž a vzdialený obrys hory sa srazu priblížil ako tmavá fasáda, za ktorou sto tragickejch, ukrytych tajností volalo a žalovalo sa ako hlasys.

Vrátila sa so vzdychom, zavrela dvere a trasúca sa sadla si vedľa pece. Ohlušenie od úderu začalo sa rozplývať ; bolesť sa zostrila a ruka, ktorá jej svierala srdce, vynášla si rozličné pichania a škrabania, dvacat úskočných a krutých trápení.

„Ako musel trpeť tam dolu v snehu“, myslala si, cítiac ešte na svojej tvári rýchle uštipnutie ľadového povetria. Počúvala rozprávať o ľuďoch, ktorých postihol ten istý osud, že je to neciteľná a sladká smrť a že práve naopak celkom podobná spánku, ale ona tomu nikdy neuverila. A utrpenia, ktoré azda François musel podstúpiť, kým sa oddal bielej zemi, prebehúvaly pred ňou v jej mysli ako zlovestný sprievod.

Nijako netreba vidieť samé miesto, ona dosť dobre poznala hrôzu veľkých lesov v zime, sneh nahromadený až po prvé vetve jedlíc, jelšové krovie pochované skoro úplne, brezy a osiky, holé ako kostry a trasúce sa pod ľadovým vetrom, bledé nebo, ktoré prezerá cez húštiny tmavo-zeleného ihličia. François Paradis šiel pomedzi husté kmene, s údmi stuhnutými od zimy, s kožou odrenou nemilosrdným severo-západným vetrom, trápený už hladom, potkýňajúc sa od ustatosti. Jeho nohy nemajú viacej sily dvíhať sa dosť vysoko a rakety sa mu často zamotajú do snehu a nútia ho padnúť na kolená.

Bezpochyby hned ako prestala vichrica poznal svoj omyl, vidiac, že kráča k pustému severu, a hned sa pustil správnou cestou ako skúsený chlapec, ktorému les bol vždy domovom. Ale zásoba živnosti je skoro úplne vyčerpaná, nemilosrdná zima ho stále trápi; skláňa hlavu, zatína zuby a bije sa s vraždiacou zimou, volajúc pritom na pomoc svoju silu a svoju veľkú odvahu. Myslí na cestu, ktorou má ísť, a na vzdialenosť, počíta možnosti vyviaznuť z toho a v zábleskoch myseľ myslí aj na dobre zavretý a teply dom, v ktorom všetci budú radi, keď ho zasa uvidia, na

Mariu, ktorá sa dozvie, čoho sa odvážil pre ňu, a zodvihne konečne svoje statočné oči, plné lásky.

Možno, že posledný raz padol, keď už bol celkom blízko záchrane, vzdialený niekoľko jutár od domu alebo lodenice. Často sa to tak stáva. Vraždiaci mráz a jeho pomocníci sa hodili na neho ako na korisť, znehybnili navždy jeho mocné údy, pokryli snehom jeho úprimnú, peknú tvár, bez lútosti a jemnosti zavreli jeho smelé oči, urobili ľadový balvan z jeho žijúceho tela ... Maria nemá už slz, ale sa chveje a trsie tak, ako sa musel on chviesť a triasť, kým prišlo milosrdné bezvedomie. A tlačí sa k peci s výrazom hrôzy a útrpnosti, ako keby bolo v jej moci takto ho znova zohriať a ochrániť jeho drahý život proti vrahom.

Och, Ježiši Kriste, ktorý vystieraš ruky nad nesťastnými, prečo si neodhrnul sneh svojimi bledými rukami? Prečo si ho, Svätá Panna, nepodoprela nejakým zázračným pohybom, keď sa posledný raz potkola? Prečo sa vo všetkých nebeských zástupoch ne-našiel ani jeden anjel, ktorý by mu ukázal cestu?

Ale to hovorí bolesť takto výkrikmi výčitky a prosté srdce Marie sa bojí, že bolo bezbožné, keď ju počúvalo. Skoro sa vyskytla druhá obava: možno, že François Paradis nedodržal dosť presne sluby, ktoré jej bol dal. Možno, že v lodeniciach, medzi surovými chlapmi, mal chvíľky slabosti, rúhal sa, klial a šiel opríti smrti v stave hriechu, postihnutý hnevom božím.

Jej rodičia práve povedali, že dajú slúžiť omše. Akí boli dobrí! Ako vedeli mlčať, uhádnuc jej tajomstvo! Ale ona tiež môže pomôcť svojimi modlitbami

úbohej duši v utrpení. Jej ruženec ostal na stole, vezme ho a celkom prirodzene sú to vety Zdravasu, ktoré jej plynú s pier:

„Zdravas, Mária, milosti plná...“

Pochybovali ste o nej, matka Galilejského? Preto, lebo vás pred ôsmimi dňami tisíc ráz prosila a vy ste odpovedali na jej modlitbu len tým, že ste ustrnuli v naozaj bozskej nehybnosti, kým sa naplňoval osud, mysleli ste si, že ona bude pochybovať alebo o vašej moci alebo vašej dobrote? To by ste ju zle poznali. Tak ako vás prosila o ochranu pre človeka, tak vás teraz prosí o odpustenie pre jednu dušu, tými istými slovami, s tou istou poníženosťou, s tou istou bezhraničnou vierou.

„Požehnaná medzi ženami a požehnaný plod života tvojho, Ježiš.“

Len sa tisne k veľkej železnej peci a hoci teplo ohňa ſou preniká, trasie sa ďalej, mysliac na ľadový kraj, ktorý ju obklopuje, na hlboký les, na Françoisa Paradisa, ktorého si ešte nemôže predstaviť necitným a ktorému musí byť zima v jeho snehovej posteli...

XI.

Istého februárového večera povedal otec Chapdelaine :

„Cesty sú pekné. Ak chceš, Maria, pôjdeme v nedelu do Pipe na omšu.“

„To je dobre, otecko.“

Ale odpovedala to ustatým, skoro ľahostajným hlasom a rodičia si vymenili kradmé pohľady ponad jej hlavu.

Sedliaci vôbec neumierajú od strasti lásky, ani neostávajú nimi tragicke poznačení na celý život. Sú pribлизko prírode a prijasne chápú podstatnú odstupňovanosť vecí, na ktorých záleží. Možno, že preto sa najčastejšie vyhýbajú veľkým patetickým slovám, že ochotne vravia „priateľstvo“ namiesto „lásky“, „mrzutost“ namiesto „bolest“, aby starostiam a radostiam srdca zachovali ich pomernú hodnotu v živote vedľa tých ostatných starostí, dôležitejších, ktoré sa týkajú každodennej roboty, žatvy, budúceho pohodlia.

Maria ani na chvíľku nemyslela, že by jej život bol skončený alebo že by sa svet mal pre ňu stať bolestnou púšťou preto, lebo François Paradis sa nebude môcť vrátiť na jar, ani pozdejšie. Bola len nesťastná a kým toto utrpenie trvalo, nemohla íst' ďalej.

Ked' prišla nedela, otec Chapdelaine a jeho dcéra sa začali už zavčasu pripravovať na dvojhodinovú cestu, ktorá ich mala zaviesť do Saint-Henri-de-Taillon, kde bol kostol. Pred pol ôsmou bol Charles-Eugène už zapriahnutý ; Maria oblečená do veľkého zimného kožucha stískala v svojej peňaženke soznam vykonávaní, ktoré jej dala matka. O niekoľko minút pozdejšie zvončeky na štverňach začaly cengat' a ostatok rodiny sa shromaždil za štvorhranným oblôčkom, aby videl, ako sa cestujúci vzdialujú.

Celú hodinu mohol kôň íst' len krokom, boriač sa až po kolená do snehu, lebo Chapdelainovci boli jediní, ktorí chodili touto cestou, ktorí ju sami vyznáčili a urovnali, a ona nebola dosť často šliapaná, aby sa stala klzkou a tvrdou.

Ale ked' sa dostali na vychodenú cestu, cválal Charles-Eugène veselo.

Prešli Honfleur, majer pozostávajúci z ôsmich roztratených domov, potom sa zasa vrátili do lesa. V diaľke sa zjavilo niekolko polí, domce boly rozložené pozdĺž cesty, tmavý kraj lesa sa pomaly vzdialoval a onedlho boli sane v postriedku dediny a pred nimi a za nimi boli iné sane, ktoré tiež tiahly ku kostolu.

Od Nového roku bola už tri razy počúvať omšu v Saint-Henri-de-Taillon, ktorý ľudia z kraja nepreštávajú nazývať Pipe, ako v hrdinských dňoch prvých kolonistov. Bolo to pre ňu jediným možným rozptylením a jej otec sa usiloval poskytnúť jej ho častejšie, mysliac, že zriedkavý pohľad na obrady a stretnutie niekoľkých známych, ktorých mali v dedine, pomôžu premôcť jej smútok.

Tento raz po skončení omše, miesto aby šli navštíviť niekoľko známych domov, šli na faru. Táto už bola naplnená cirkevníkmi, prišými zo vzdialených fariem, lebo kanadský farár je nielen správcom svedomia svojich ovečiek, ale je aj ich radcom vo všetkých odvetviach, sudcom v ich sporoch a v skutočnosti jedinou osobou od nich odlišnou, ku ktorej sa môžu utiekať v pochybnosti.

Kňaz zo Saint-Henri uspokojil všetkých, ktorí prišli k nemu o radu, niektorých niekoľkými rýchlymi slovami vo všeobecnom rozhovore, v ktorom sa sám úprimne zúčastnil, iných dlhšie v úkryte súsednej izby. Keď prišiel rad na Chapdelainovcov, pozrel na hodiny.

„Najprv budeme jest, čo?“ povedal dobromyselne.
„Vy ste museli vyhľadnúť na ceste a ja, keď slúžim omšu, dostanem vždy hrozný hlad.“

Smial sa zo všetkých sôl a zabávajúc sa ako nik druhý na svojom žarte, šiel pred svojimi hostmi do jedálne. Tam bol druhý kňaz, ktorý prišiel zo súsednej farnosti, a dvaja alebo tria sedliaci. Obed nebol iným, ako dlhým rozhovorom poľnohospodárskym, prerušovaný veselými historkami a klebetami bez zlomyseľnosti. S času na čas si niektorý zo sedliakov pripomenul miesto a zavádzal do rozhovoru nejakú zbožnú úvahu, ktorú kňazi prijímali s krátkym pokyvaním hlavy a s trochou roztržitým: „Áno, áno!“

Konečne sa obed skončil, niektorí z pozvaných odišli hned so zapálenými fajkami. Kňaz zachytil po hľad otca Chapdelaina a zdalo sa, že sa rozpomenu na niečo. Vstal a dal znamenie Marii.

„Pod trošku sem“, povedal.

Šiel pred ňou do súsednej izby, ktorá mu slúžila za prijímaciu izbu a za kanceláriu.

Bolo tam malé harmonium pri stene, na druhej strane bol stôl, na ňom rozložené roľnícke časopisy, jeden kodex, niekoľko kníh, zaviazaných v čiernej koži. Na stene bola podobizeň pápeža Pia X., jedna rytina predstavujúca Svätú rodinu, jedna farebná rytina, na ktorej boly vedľa seba sane a mlyn jedného fabrikanta z Quebecu, a niekoľko úradných oznámov, obsahujúcich rady, čo treba robiť pri lesných požiaroch alebo pri nákazlivých chorobách statku.

„Tak, zdá sa, že ty sa jednako bez podstatnej príčiny trápiš?“ opýtal sa dosť jemne, obrátiac sa k Marii.

Pozrela na neho s poniženosťou, nie ďaleká od viery, že on v svojej nadprirodzenej moci kňaza uhádol jej utrpenie beztoho, aby ho niekto bol na to upozornil. On zohol trochu svoju nezmernú postavu a nahol k nej chudú sedliacku tvár; lebo pod svojou sutanou bol úplne pozemštanom so žltou a chudou tvárou, nedôverujúcimi očami, širokými kostnatými plecami. I jeho ruky, udelujúce zázračné odpustenia, boli rukami roľníka s navretými žilami pod brnavou kožou. Ale Maria videla v ňom len kňaza, kňaza svojej farnosti, zrejme poslaného Bohom, aby jej vysvetlil život a ukázal jej cestu.

„Sadni si sem!“ povedal, ukazujúc na stoličku.

Sadla si, trochu ako žiačka, ktorú karhajú, trochu ako žena, ktorá sa radí čarodejníka v jaskyni, a so smiešanými pocitmi dôvery a hrôzy čaká, kým začnú účinkovať nadprirodzené čary.

O hodinu pozdejšie letely sane po tvrdom snehu.
Otec Chapdelaine začal driemať a opraty sa mu
maly vykľzly z otvorených rúk.

Ešte raz sa pohol, zodvihol hlavu a plným hla-
som opakoval chválospev, ktorý si nôtil, keď opúšťali
dedinu:

...Vzývajme Ho na nebesiach,
vzývajme Ho pred oltárom ...

Potom zamíkol, brada mu pomaly klesala na prsia,
a na ceste nebolo iného hluku, ako zvuk zvončekov
na štverňach.

Maria myslała na farárove slová.

„Keď bolo medzi vami priateľstvo, je celkom pri-
rodzené, že preto trpiš. Ale neboli ste zasnúbení, lebo
ty si nič nepovedala rodičom a jemu tiež nie, a takto
sa trápiš a sužovať pre mladíka, ktorý ti neboli ničím,
je jednako nie dobre, to sa nepatrí...“

A ešte:

„Dať za neho slúžiť omše a modliť sa za neho,
to je správne, a nemôžeš nič lepšieho urobiť. Tri veľké
omše so spevmi a druhé tri, keď sa chlapci vrátia z le-
sov, ako mi povedal tvoj otec, to sa rozumie, že to
mu bude dobre, a môžeš si myslieť, že jemu to bude
milšie ako nariekanie, lebo to o toľko skráti jeho po-
byt v očistci. Ale trápiš sa bez príčiny a tváriš sa tak,
že to celý dom zastraší, to je nie rozumné a dobrý
Boh to nemá rád.“

Vraviac to, neboliako utešiteľ alebo ako radca, ktorý
hovorí o nezvážiteľných dôvodoch srdca, ale skôr ako
človek zákona alebo lekárnik, ktorý prozaicky vyhla-
suje absolútne, isté formule.

„Dievča ako si ty, milé, dobrého zdravia a k tomu statočné a dobrá gazdiná, je stvorené na to, aby v prvom rade posilňovalo svojich starých rodičov a potom aby sa vydalo a založilo krestiansku rodinu. Nemáš v úmysle vstúpiť do kláštora? Nie. Tak sa prestaneš stále rmútiť, lebo je to trápenie nízke a nehodí sa, keďže ti ten mladík neboli ničím. A dobrý Boh vie, čo je dobre pre nás, netreba sa ani búriť, ani žalovať sa...“

Z tohto celého Maria jednej vete trochu neverila: uisťovaniu knaza, že François Paradis tam, kde je, potreboval iba, aby sa slúžily omše za pokoj jeho duše a nie nežný, trhajúci žiaľ, ktorý za sebou nechal. Tomuto nemohla veriť. Neschopná ozajstne si ho predstaviť v smrti iným, iba akým bol v živote, myslala naopak, že musel byť šťastný a vďačný za túto veľkú lútosť, ktorá i po smrti pokračovala, a lásku, ktorá sa stala neužitočnou. Napokon, keď to farár povedal...

Cesta sa vinula medzi tmavými stromami, ktoré trčaly v snehu. Veveričky, naľakané rýchlym behom sani a zvukom zvoncov, niekoľkými skokmi dostihly kmene jedlích kanadských a škriabaly sa, zachytávajúc sa pazúrmi kôry. Ostrá zima sostupovala zo sivého neba na bielu zem a vietor pánil kožu, lebo bol február, čo v quebeckom kraji znamená ešte úplné dva mesiace zimy.

Kým kôň Charles-Eugène cválal po stvrdnutej zemi, privážajúc dvoch cestovateľov k ich opustenému domcu, Maria priponínajúc si príkazy knaza zo Saint-Henri, zahnala zo svojho srdca všetok priznaný zármutok a všetko trápenie tak dôkladne, ako to len

mohla, a s takou prostotou, ako by bola odmietla pokúšenie tanečných večierkov, bezbožnej slávnosti alebo iného podniku zrejme nečestného a zakázaného.

Prišli domov, keď už bola noc. Večer bol len pomalým zmieraním svetla, lebo od rána ostalo nebo sivé a slnko neviditeľné. Smútok doliehal na načernalú pôdu, jedle a cyprusy neboli ako živé stromy a zdalo sa, že holé brezy pochybovaly o jari. Maria vystúpila zo saní trasúc sa a len roztržite si všimla brechania psa, jeho skákania, kriku detí, ktoré na ňu volaly s prahu. Svet sa jej zdal divne prázdnym, aspoň na jeden večer. Láska jej už neostávala a žiaľ jej zakázali. Vstúpila veľmi chytro do domu, beztoho, aby sa obzrela okolo seba, pocitujúc nový pocit, složený z trochu obavy a z trochu nenávisti k pustej krajine, tmavému lesu, mrazu, snehu, všetkým tým veciam, medzi ktorými stále žila a ktoré ju ranily.

XII.

Ked' prichádzal marec, doniesol Tit'Bé jedného dňa z Honfleuru novinku, že večer budú u Ephrema Surprenanta veľké večierky, na ktoré všetkých pozývajú.

Niekto [musel] zostať strážiť dom a keďže matka Chapdelainová vyslovila túžbu vykonáť túto cestu, aby sa rozptylila po dlhých mesiacoch uzavrenosti, zostať Tit'Bé. Honfleur, najbližšia dedina k ich domu, bola osem mil ďaleko, ale čo bolo prejsť osemmiarovú vzdialenosť na saniach po snehu a cez lesy, v porovnaní s potešením počúvať spevy a historky a shovárať sa s ostatnými ľuďmi, prišlymi z ďaleka?

U Ephrema Surprenanta bola ľud početná spoločnosť: najprv niekoľkí obyvatelia z dediny, potom traja Francúzi, ktorí kúpili zem od jeho bratanca Lorenza, a konečne na veľké prekvapenie Chapdelainovcov sám Lorenzo, ktorý sa ešte raz vrátil zo Spojených Štátov, k vôlenej veci, týkajúcej sa tohto predaju a pozostalosti po jeho otcovi. Prijal Mariu so zrejmou úslužnosťou a sadol si vedľa nej.

Mužskí si zapálili fajky, rozprávalo sa o čase, o stave ciest, o novinkách kraja, ale rozhovor sa vlie-

kol a zdalo sa, že každý čaká. Pohľady sa mimovoľne obracaly na Lorenza a troch Francúzov, ako keby z ich súčasnej prítomnosti musely prirodzene vyjsť znamenité rozprávania, opisovania neznámych krajov, kde panujú cudzie mravy. Francúzi, ktorí prišli do kraja len pred niekoľkými mesiacmi, museli pocíťovať tiež takú istú zvedavosť, lebo počúvali a vôbec nehovorili.

Samuel Chapdelaine, ktorý sa s nimi po prvý raz stretol, cítil sa oprávneným podrobiť ich výsluchu podľa prostosrdečného kanadského zvyku.

„Tak, vy ste sa vydali sem, aby ste obrábali zem? Ako sa vám páči Kanada?“

„Je to pekný kraj, nový, rozsiahly... Je tu hodne mých v lete a mrazy sú veľmi kruté, ale predpokladám, že sa tu dá privyknúť na dlho.“

To odpovedal otec, jeho synovia pokývali hlavami, majúc oči upreté na zem. Ich zovňajšok by bol stačil, aby ich odlišoval od ostatných obyvateľov dediny, ale keď hovorili, zdalo sa, že sa ľepasť ešte väčšmi rozširuje, a reči, ktoré vychádzaly z ich úst, znely ako slová cudzieho jazyka. Nemali pomalosti kanadskej mluvy, ani toho nevyjadritelného prízvuku, ktorý je nie prízvukom niektoréj francúzskej provincie, ale len prízvukom roľníka, v ktorom splynuly rozličné nárečia niekdajších vysťahovalcov. Používali výrazy a zvraty viet, ktorých vôbec nepočuť v quebeckom kraji, ba ani v mestách nie, a ktoré sa prostým ľudom tu shromaždeným zdaly hľadanými a strojenými.

„Kým ste sem neprišli, boli ste i vo vašom kraji roľníkmi?“

„Nie.“

„A aké bolo vaše zamestnanie?“

Francúz váhal chvíľku, kým odpovedal, uvedomujúc si azda, že to, čo povie, bude divné a ľažko pochopiteľné.

„Ja som bol ladičom“, povedal konečne, „ladičom klavírov; a tu moji dvaja synovia boli zamestnaní, Edmond v kancelárii a Pierre v obchode.“

Zamestnaní — pomocníci — to bolo každému jasné, ale zamestnanie otca ostávalo trochu nejasným v mysliach tých, ktorí ho počúvali.

Ephrem Surprenant opakoval: „Ladič klavírov, tak to bolo, naozaj to tak bolo!“ A obrátil sa k svojmu súsedovi Conradovi Néronovi s výrazom povýšenosti a pohrdania, ako by chcel povedať: „Ty si mi nechcel veriť alebo nevieš, čo je to. Ale viď...“

„Ladič klavírov“, opakoval Samuel Chapdelaine, vnikajúc pomaly do smyslu slov. „Je to dobré zamestnanie? Zarábali ste hodne? Nie veľmi, však? ... Ale jednako ste, vy i vaši chlapci, dobre vzdelaní, viete čítať a písat a počítať, však? A ja neviem ani len čítať.“

„Ani ja“, doložil pohotove Ephrem Surprenant. Conrad Néron a Egide Racicot doložili sborom:

„Ani ja!“

„Ani ja!“

A všetci sa dali do smiechu.

Francúz urobil nejasný pohyb shovievavosti, naznačujúci, že sa mohli beztoho veľmi dobre zaobiť a že jemu to tiež teraz nebude na nič.

„Tak vy ste nemohli z vašich zamestnaní tam dolu

vyžiť ako sa patrí. Áno... A to je teda príčina, prečo ste prišli sem?“

Opýtal sa to bez urážlivého úmyslu, v celej svojej prostote, diviac sa, že oni k vôli tvrdej roľnickej práci opustili zamestnania, ktoré sa mu zdaly byť takými zábavnými a ľahkými.

Prečo prišli sem?... Pred niekoľkými mesiacmi boli by to vedeli obširne vysvetliť, vetami, prýštiacimi od srdca: Unavenosť, spôsobená trotoármi a dlažbou, biednym vidom miest, vzbura proti nekonečnému výhľadu podriadeného žitia, dojemné, náhodou začuté slovo nejakého rečníka, ktorý bez nebezpečenstva hľásal evanjelium energie a podnikavosti, zdravého a slobodného života na zúrodnenej pôde. Toto všetko by boli vedeli vrele vyrozprávať pred niekoľkými mesiacmi...

Teraz mohli už len urobiť vyhýbavú grimasu a hľadať, ktorá z ich ilúzií im ešte ostala.

„Človek je nie vždy šťastný v mestách“, povedal otec. „Všetko je drahé, žije sa uzavrene.“

V ich úzkom parižskom byte sa im takou výbornou zdala myšlienka, že v Kanade strávia skoro všetky dni von, na čistom povetri panenského kraja, blízko veľkých lesov! Nepredvídali čierne muchy, ani nepochopili hned, čo je to zimný mráz, ani netušili tisíc tvrdostí nemilosrdného kraja.

„Či ste si ho predstavovali takým, aký je, tu najší kraj, život?“ opýtal sa ešte otec Chapdelaine.

„Vôbec nie“, odpovedal tichým hlasom Francúz. „Nie, vôbec nie...“

Niečo prešlo po jeho tvári, čo primalo Ephrema Surprenanta povedať:

„Ach, tu je to tvrdé, je to tvrdé!”

Všetci traja prikývli hlavou: áno, a sklopili oči. Traja mužskí s úzkymi plecami, ešte bledí, hoci šesť mesiacov strávili na vidieku, ktorých akýsi prelud vytrhol z kancelárií, z úradov, s klavirových stoličiek, z jediného života, pre ktorý boli stvorení. Lebo nie len sedliaci môžu byť vytrhnutí z koreňa. Začali chápať svoj omyl, i že boli prveľmi odlišní, aby ich mohli napodobňovať, týchto Kanadánov, ktorí ich obklopovali, a nemali ani ich sily, ani otuženého zdavia, ani potrebnej tvrdosti ku všetkým prácam: roľníckej, rubačstvu, tesárstvu podľa ročného času a hodiny.

Otec zamyslene potriasol hlavou, jeden zo synov, opierajúc sa laktami o kolená, pozoroval s akýmsi údivom mozole, ktoré mu tvrdá poľná práca posiala po dlaniach nežných rúk. Zdalo sa, že všetci traja v myslach uvažovali melancholickú súvahu úpadku. Okolo nich si mysleli: „Lorenzo im predal majetok za viac ako stál, nemajú viacej peňazí, a teraz sú v pasci, lebo títo ľudia sú nie stvorení obrábať zem.”

Matka Chapdelainová ich chcela povzbudiť, trochu z lútosti, trochu z úcty k roľníkom.

„Zpočiatku je to trochu namáhavé, kým človek neprivykne”, povedala, „ale keď váš pozemok bude obrobený, uvidíte, aký budete mať pekný život.”

„To je zábavné”, poznamenal Conrad Néron, „koľko má každý trápenia, aby bol spokojný. Tu sú traja, ktorí opustili svoje miesta a prišli sem hodne ďaleko, aby sa tu osadili a obrábali zem, a ja som si vždy vravel, že nemôže byť radostnejšieho, ako sedieť

pokojne celý deň v úrade, pero za uchom, chránený pred mrazom a priveľkým slnkom."

„Každý má svoj náhľad“, povedal nestranne Lorenzo Surprenant.

„Ale tvojím náhľadom nebolo ostat v Honfleure a potíš sa s pňami“, ozval sa Racicot s hlučným smiechom.

„To je pravda a ja to netajím, to by nebolo pre mňa. Títo ľudia kúpili moju zem. Je to dobrá zem, nik nemôže nič povedať proti nej. Mali v úmysle nejakú kúpiť a ja som im svoju predal. Ale čo sa mňa týka, mám sa dobre tam, kde som, a nikdy by som sa nebol chcel vrátiť.“

Matka Chapdelainová pokývala hlavou.

„Niet krajšieho života, ako je život osadníka, ktorý je zdravý a nemá dlžoby“, povedala. „Je voľný, nemá pánov, má svoj statok; keď pracuje, robí to pre svoj vlastný zisk ... Ach, to je krásne!“

„Všetkých počujem tak rozprávať“, odpovedal Lorenzo. „Je voľný, je svojím pánom. A vy ako by ste lutovali tých, ktorí pracujú vo fabrikách, lebo majú pána, ktorého musia poslúchať. Voľný ... na zemi ... pozrime!“

Čím ďalej, tým sa väčšmi rozohňoval a rozprával s výrazom vyzývania.

„Niet na svete človeka, ktorý by bol menej voľný, ako je osadník ... Ked rozprávate o ľuďoch, ktorí majú úspech, ktorí sú dobre vystrojení všetkým, čoho treba k pozemku, a ktorí majú viac šťastia ako druhí, poviete: „Ach, tí majú krásny život, sú spokojní, majú krásny statok.“

Nemalo by sa tak vravet. Pravda je, že statok je vaším pánom. Niet na svete pána, ktorý by bol taký hlúpy, ako obľúbené zviera. Skoro každý deň vám spôsobia trápenie alebo vám ublížia. Je to kôň, ktorý sa ničoho nebojí a utečie vám alebo vás kopne, alebo krava, ináče krotká, pobúrená muchami sa pustí do behu, kým ju dojíte, a rozmliaždi vám dva prsty na nohe. A i keď vás náhodou neporania, vždy si najdú niečo, aby vám obťažili život a robili starosti ...

Viem, čo je to, som vychovaný pri gazdovstve a vy ste skoro všetci osadníci a viete to tiež. Pracujete úmorne celé popoludnie a vrátite sa domov na jeseň sa a trochu si oddýchnuť. A potom, prvej ako ste si sadli za stôl, decko vykrikne: „Kravy 'preskočily ohradu!“ alebo: „Ovce sú v zboží!“ A všetci vstanú a pustia sa do behu, mysliac na ovos alebo jačmeň, ktorý dal toľko námahy, kým vyrástol, a ktorý tento úbohy, blázivý statok plieni. Chlapi bežia, mávajúc palicami, zadýchčaní, ženské vyjdú na dvor a kričia. A potom, keď sa podarilo zahnáť kravy alebo ovce za ohradu a podarilo sa postaviť kôlové ohrady a „oddýchnutí“ sa vrátia, najdú hrachovú polievku vychladnutú a plnú múch, slaninu pod stolom schrúmanú psami a mačkami, jedia hocičo v chvate so strachom nad novým kúskom, ktorý zvieratá možno ešte prípravujú.

Vy ste sluhmi svojho statku, veruže ste. Vy sa oň staráte, čistíte ho, sbierate jeho hnoj, ako chudáci sbierali omrvinky boháčov. A vy ho živíte silou svojej práce, lebo zem je skúpa a leto prikrátke. Tak je to, a niet postriedka, ktorý by to zmenil, lebo vy sa

nemôžete bez neho zaobísť, bez statku by nebolo možno žiť na roli... Ale i keby bolo možno... I keby bolo možno... Mali by ste ešte druhých pánov: leto, ktoré sa začína pripozde a končí veľmi zavčasu, zima, ktorá zje sedem mesiacov z roka bez úžitku, suchota a dážď, ktoré vždy prichádzajú nevhod.

V mestách sa z takýchto vecí vysmievajú, ale tu nemáte obrany proti nim a ony vás trápia, nepočítajúc veľkú zimu, zlé cesty a samotárske žitie, vzdialené od všetkého, bez radostí. Je to bieda, bieda, bieda od začiatku až do konca. Často sa hovorí, že so zemou majú úspech len tí, ktorí sa narodili a sú vychovaní na zemi, to sa rozumie... U tých ostatných, ktorí bývajú v mestách, niet nebezpečenstva, že budú dosť sprostí, aby sa uspokojili s takýmto životom!"

Rozprával so zápalom a obširne, ako mestský obyvateľ, ktorý sa každý deň shovára so sebe podobnými, číta noviny, počúva na križovatkách rečníkov. Ti, ktorí ho počúvali, boli z plemena citlivého na slovo, cítili sa unášaní jeho kritikami a nárekmi a ozajstná tvrdosť ich života sa im zjavovala v novej a uchvacujúcej podobe, ktorá ich samých prekvapovala.

Ale matka Chapdelainová preca krútila hlavou.

„Nevravte tak, niet krajšieho života ako je život osadníka, ktorý má dobrú zem.“

„Ale nie v tomto kraji, pani Chapdelainová. Vy ste prídaleko na sever, leto je prikrátke, zbožie nemá času vyrásť, keď už idú mrazy. Keď pri každej ceste, prichádzajúc zo Spojených Štátov, prejdem tadiaľto a vidím drevené domce, roztratené po kraji, tak ďaleko

jeden od druhého, a ktoré sú ako keby sa bály, a les, ktorý sa začína a obklopuje vás so všetkých strán... Na moj' pravdu, ja, ktorý nebývam tu viac, bojím sa o vás ostatných a spytujem sa samého seba, ako je to, že tunajší ľudia sa už dávno nesobrali a neodišli do menej tvrdých krajov, kde možno najť všetko, čo treba k peknému životu a kde možno v zime vyjsť a ísť sa prejsť bez strachu o život..."

Bez strachu o život... Maria sa zrazu striašla a pomyslela na zlovestné tajomstvá, ktoré skrýva zelená a biela hora. Je to pravda, čo tu vravel Lorenzo Surprenant, bol to kraj bez milosrdenstva a bez nehy. Všetko to nepriateľstvo hroziace zvonku: mráz, hlboký sneh, samota, zdalo sa, že zrazu vnikajú do domu a sadajú si okolo pece ako roj zlých víl s prorockými výkrikmi zla alebo ešte hroznejším mlčaním.

„Pamätáš sa na pekných, milovaných chlapcov, ktorých sme zabily a skryly v lese, sestra moja? Ich duše nám mohly uniknúť, ale ich telá, ich telá, ich telá... nikto nám ich už nikdy nevyrve...“

Hučanie vetra v kútoch domu sa podobá žalostnému smiechu a Marii sa zdá, že všetci tí, ktorí sú tu shromaždení medzi doštenými stenami, zohýňajú chruby a hovoria potichu ako ľudia, ktorých život je ohrozený a ktorí sa boja.

Na celý zbytok posiedok zaťahol kus smútka, aspoň jej sa tak zdalo. Racicot rozprával poľovnícke historky, historky o medvedoch, chytených do klepca, ktorí sa hádzali a revali tak divo pri pohľade na poľovníka, že on sa triasol a stratil odvahu, a potom sa zrazu oddávali, keď videli poľovníkov, vracajúcich sa vo

väčšom počte, a vražedné pušky na nich namierené. Poddávali sa, skrývajúc si hlavu medzi laby a žalostili krikmi a vzdychaniami skoro ľudskými, rozrývajúcimi a dojemnými.

Po polovnických historkách prišly historky o strašidlach a zjaveniach, rozprávanie o hrozných zjaveniach alebo zázračných výstrahách, ktoré dostali ľudia, ktorí sa rúhali alebo mrzko rozprávali o kňazoch. A potom, keďže nik neboli náchylní spievať, hrali sa v karty, rozhovor sa snížil na menej dojemné témy a jediná rozpomienka, ktorú si Maria odnášala so sebou, keď sane ju i s rodičmi odvážaly domov cez stemnelé lesy, bola rozpomienka na Lorenza Surprenanta, rozprávajúceho o Spojených Štátach a o skvelom živote vo veľkých mestách, o živote radostnom, istom, a pekných, rovných uliciach zaplavencích večer svetlom, podobných nekonečným zázračným divadlám.

Pred odchodom jej Lorenzo polohlasne, skoro dôverne povedal:

„Zajtra je nedela... Prídem vás po obede navštíviť.“

Niekoľko krátkych nočných hodín, jedno slnečné ráno na snehu a už je zasa vedľa nej, pokračujúc vo svojich znamenitých rečiach ako v prerusenom plaidoyeri.

Lebo to hlavne jej rozprával včera večer, ona to jasne chápala. Veľké opovrženie, ktoré prejavil oproti rolnickemu životu, jeho opisovania skvelého života v mestách, to bol len úvod k pokušeniu, ktorého dvacäť pohľadov predložil jej zraku, ako keď sa prezerá obrázková knižka.

„Och, Maria, vy si to nemôžete predstaviť. Obchody v Robervale, veľká omša, dramatické večierky v kláštore, to je všetko, čo ste dosiaľ najkrajšieho videli. A všetky tieto veci ľuďom, ktorí bývali v meste, by boli len na simech. Nemôžete si predstaviť... Nič, len sa prechádzat po trotoároch veľkých ulíc, večer, keď je denná práca skončená — nie doštené trotoáriky ako v Robervale, ale pekné asfaltové, hladké ako stôl a široké ako dvorana — nič, len sa prechádzat, a svetlá, električka, ktorá ide každú chvíľu, sklepy, ľudia... videli by ste veci, ktorým by ste sa divili celé tyždne. A všetky potešenia, ktoré možno mať: divadlo, cirkus, obrázkové noviny a na všetkých uliciach miestnosti, do ktorých možno vstúpiť za nikel, päť centov, a ostať dve hodiny plakať a smiať sa. Och! Maria! Len si pomysleš, že vy ani neviete, čo sú to pohyblivé obrázky.”

Zamíkol na chvíľku, preberajúc si v pamäti zázračné predstavenia kín, a spytoval sa samého seba, či jej to bude môcť vysvetliť a rozprávať v obyčajných zvratoch: dojemný prípad opusteného alebo strateného dievčatka, ktorého život je shustený na plátne v dvanásťich minútach zúfalej biedy a v troch minútach nápravy a oslavu v salóne prepiateho prepychu... Bezuzdné cválanie cowboyov pri prenasledovaní zbojníckych Indiánov, hrozná streľba z pušiek, konečné osloboodenie zajatých v poslednej chvíľke vojakmi, ktorí dobehnu ako smršť, skvele máchajúc hviezdnatou zástavou...

Po chvíľkovom váhaní sklonil hlavu, uznajúc svoju bezmocnosť vymaľovať všetky tieto veci slovami.

Kráčali spolu po snehu, majúc rakety na nohách, po pohoreniskách, ktoré pokrývajú vysoký breh rieky Péribonky nad vodopádom. Lorenzo Surprenant sa neuchýlil k nijakej výhovorke, aby dosiahol toho, že Maria šla s ním. On ju prosto o to poprosil pred všetkými a teraz jej rozprával o láske s tou istou priamou a praktickou prostotou.

„Prvý deň, keď som vás videl, Maria, prvý deň... to je pravda. Už dávno som sa nevrátil do kraja a povedal som si, že je to biedne miesto pre život, že ľudia sú len „radom“ sprostákov, ktorí nič nevideli, a že dievčatá iste nebudú také jemné a skvelé ako v Štátoch... A potom, stačilo, že som na vás len pozrel a hned som si povedal, že som to ja bol tým sprostákom, lebo ani v Lowelle, ani v Bostone som nikdy nevidel takého dievčaťa, ako ste vy. Keď som sa potom vrátil ta dolu, mysel som desať ráz cez deň, že azda nejaký neotesaný osadník príde po vás a vezme vás, a zakaždým mi šiel mráz po chrbte. Pre vás som sa vrátil, Maria, vrátil skoro od Bostonu až sem, to je tri dni cesty! Veci, ktoré som mal, bol by som mohol aj listovne vybaviť, pre vás som sa vrátil, aby som vám povedal, čo som vám mal povedať, a zvedef, čo mi vy odpoviete.“

Zakaždým, keď bolo pred nimi niekoľko siah rovnnej pôdy, zbavenej pňov a koreňov, a mohol zodvihnuť oči bez obavy, že sa potkne na snehu, pozrel na ňu, ale videl z nej len naklonený profil s trpelivým a pokojným výrazom medzi vlnenou čiapkou a dlhým vlneným kabátkom, ktorý vyznačoval jej hrdé formy, tak že každý pohľad mu pripomínal jeho dô-

vody milovať ju beztoho, aby mu prinášal odpoved.

„Tu, to je nie miesto pre vás, Maria. Kraj je privelmi surový a aj práca je tvrdá, človek sa uštve do úmoru, len aby si vyrobil na chlieb. Tam dolu, vo fabrikách, kedže ste jemná a mocná, zarobili by ste si chytro skoro toľko ako ja, ale keby ste boli mojou ženou, nemuseli by ste robiť. Zarábam dosť pre dvoch a mali by sme pekný život: čisté šaty, pekné bývanie v dome z tehly s plynom, teplou vodou a so všetkými tými vecami, o ktorých ani neviete a ktoré by vám usporily nepokoj a námahu každú chvíľu. A nepredstavujte si, že tam dolu sú len samí Angličania, poznám hodne kanadských rodín, ktoré pracujú ako ja, alebo majú obchody. A je tam pekný kostol s kanadským farárom, pánom farárom Tremblay zo Saint-Hyacinthu. Nenudili by ste sa...“

Váhal ešte a prechádzal pohľadom okolo seba po bielej zemi, posiatej brnavými pňami, po nevľúdnej rovine, ktorá o niečo ďalej prudko sostupovala až k zamrznutej rieke, ako keby hľadal rozhodujúce dôvody.

„Neviem, čo by som vám povedal... Vy ste vždy žili tu a nemôžete si predstaviť, ako je inde, a ja vám to nemôžem odhaliť inak ako slovami. Ale ja vás milujem, Maria, hodne zarábam a nikdy si nevypijem ani pohárlik. Ak by ste chceli ísť za mňa, ako vás o to prosím, odviedol by som vás na tie miesta, ktoré vás zadivia, naozaj pekné miesta, kde je celkom inak ako tu, kde možno žiť po ľudsky a šťastne až do smrti.“

Maria ostala nemá, a preca každá veta Lorenza

Surprenanta jej bila do srdca, ako sa vlna bije o pobrežie. To neboli výlevy lásky, ktoré sa jej dotýkaly, i keď boli úprimné a počestné, ale opisovanie, ktorým ju hľadel sviest. Rozprával jej len o všedných potešeniach, malicherných výhodách pohodlia alebo márnivosti, ale uvážte, že všetky tieto veci boli jediné, ktoré mohla presne pochopiť, a ostatok — tajomné kúzlo miest, príťažlivosť odlišného, neznámeho života v samom postriedku sveta ľudí a nie viac na jeho krajnej hranici — len tým viac sily mal, že ostával takýto neohmatateľný a nejasný, podobný veľkému vzdialenému jasu.

Všetko to, čo bolo výborné, opojné v pohľade a styku s množstvom, všetko to bohatstvo, ktoré sa hemží senzáciami a myšlienkami, ktoré je údelom, pre ktorý meštan zamenil chudobnú pýchu zeme, to všetko Maria nejasne tušila ako nový život v novom svete, ako slávnostné prevtelenie, za ktorým už vopred túžila. Ale hlavne mala veľkú túhu odísť odtiaľto.

Vietor fúkal od východu a hnal pred sebou zástup smutných mrakov, plných snehu. Letely ako hrozba ponad bielu zem a tmavé lesy, zdalo sa, že pôda čaká na nové prikrývadlo a jedle, kanadské jedle a cyprusy, pritisnuté jeden ku druhému, sa ani nepohly, ustrnuté v svojom vide veľkého odovzdania sa, ktorý majú stromy s rovnými pňami. Pne vyčnievaly zo snehu ako trosky. V kraji nič nerozprávalo o možnej jari, ani o budúcom čase tepla a úrodnosti. Bol to skôr kus niektornej vydedenej planety, kde vždy panovala len chladná smrť.

Túto zimu, tento sneh, tento spiaci kraj, pustotu

tmavých stromov poznala Maria po celý svoj život a teraz po prvý raz myslala na to s nenávisťou a s obavou. Akým rajom musely byť tie krajinu na juhu, kde zima sa končila v marci a kde od apríla ukazovalo sa listie? V najtuhších zimách bolo možno chodiť po cestách bez raket, bez kožušín, ďaleko od divých lesov. A v mestách, ulice ...

Na perách sa jej triasly otázky. Chcela vedieť, či sú tam vysoké domy a sklepy s oboch strán ulice, bez prestávky, ako jej to povedali, či električky chodia celý rok, či je draho tam žiť ... A odpovede na všetky tieto otázky by boly uspokojily len malú čiastku jej pohnutej zvedavosti a boly by nechaly skoro celú nejasnú úžasnosť veľkého preludu.

Jednako ostala mlčanlivá, obávajúc sa, že by poviedala niečo, čo by sa podobalo začiatku slabu. Lorenzo sa dlho na ňu díval, kráčajúc vedľa nej po snehu, a neuhádol nič, čo sa odohrávalo v jej srdci.

„Nechcete, Maria? Nemáte ko mne náklonnosti alebo sa nemôžete ešte rozhodnúť?“

A keď ona stále neodpovedala, zo strachu pred konečným odopretím chytil sa tejto druhej domnenky.

„Rozumie sa, že nepotrebujete povedať hned áno! Nepoznáte ma ešte dávno ... Len myslite na to, čo som vám povedal. Ja sa vrátim, Maria. Je to veľká cesta a mnoho stojí, ale ja sa vrátim. A ak budete hodne myslieť, uvidíte, že v kraji niet ani jedného mladíka, ktorý by vám mohol zaistiť taký život ako ja, lebo ak pôjdete za mňa, budeme žiť ako ľudia, miesto aby sme sa zabili opatrovaním statku a škrabáním zeme na opustených miestach ...“

Vrátili sa. Lorenzo rozprával nejaký čas o ceste, ktorú mal pred sebou, o Štátoch, kde najde už jar, o hojnej a dobre platenej práci, o čom svedčily jeho elegantné šaty a dobrý vid. Potom odišiel, a Maria, ktorá namáhave odvracala svoje oči pred jeho, sadla si k obloku a dívala sa, ako sa spolu spúšťa noc a sneh, mysliac na svoj veľký zármutok.

XIII.

Ani toho večera, ani v nasledujúce večery nik nedával Marii otázky, ale niektorý člen rodiny musel vraveť Eutropovi Gagnonovi o návšteve Lorenza Surprenanta a jeho zrejmých úmysloch, lebo v nasledujúcu nedelu po obede prišiel zasa Eutrope a Maria počula druhé vyznanie lásky.

François Paradis prišiel v najhorúcejšom lete, sotúpiac s kraja tajomne ležiaceho „nad riekami“; rozpomienka na jeho prosté slová, ktoré povedal, sa úplne pomiešala s rozpomienkou na prudké, žiariace slnko, na zrelé čučoriedky, na posledné kvety hrabov, vädnúce v kroví. Po ňom priniesol Lorenzo Surprenant druhý div: div krásnych vzdialených miest a života, ktorý ponúkal, bohatého na neznáme znamenitosti. Keď prišiel rad na Eutropa Gagnona, on rozprával bojazlive s akousi hanblivosťou a ako keby bol vopred zastrašený, chápuc, že nemôže poskytnúť nič, čo by malo silu pokúšania.

Smelo popýtal Mariu, aby sa šla s ním prejsť, ale keď sa obliekli do kožuchov a otvorili dvere, videli, že padá sneh. Váhajúca Maria zastala na podstení, majúc ruku na klučke, chcejúc sa vrátiť, a on,

obávajúc sa, že si dá uniknúť príležitosti, začal hneď hovoriť, ponáhľajúc sa, ako keby sa bál, že nebude môcť všetko povedať.

„Viete dobre, že mám k vám priateľské city, Maria. Nehovoril som vám ešte o tom, najprv preto, lebo moja zem nebola ešte dosť obrobená, aby sme obaja mohli na nej žiť ako sa patrí, a potom preto, lebo som uhádol, že máte radšej Françoisa Paradisa. Ale keď je on teraz mŕtvy a ten druhý mladík zo Štátov chodí za vami, povedal som si, že by som mohol oprobovať šťastie...“

Sneh padal teraz v hustých vločkách, sypal sa zo sivej oblohy, tvoriac bielu chumelicu pred nesmiernym tmavým pásom, ktorým bola hranica lesa, a potom sa spojil s iným snehom, ktorý päťmesačná zima nashromaždila na zemi.

„Ja som nie bohatý, to je isté, ale mám dva podiely, úplne zaplatené, a viete, že je to dobrá zem. Budem na nej pracovať celú jar, čistiť veľký kus pod kopcom, robiť ohrady, a keď pride máj, všetko bude úplne pripravené na siatie. Zasejem tristo meríc, Maria... tristo meríc pšenice, jačmeňa a ovsa, nepočítajúc jutro na krm pre statok. Všetko toto semeno, dobré zrno na siatie, kúpim v Robervale a zaplatím ho v hotovosti na pult... Mám odložené usporené peniaze, zaplatím v hotovosti, beztoho, aby som jediného centa ostal dlžen niekomu, a ak to bude len obyčajný rok, bude to pekná úroda. Len si pomyslite, Maria, tristo meríc dobrého zrna a v dobrej zemi! A v lete, pred kosbou a potom medzi kosbou a žatvou bude príhodný čas postaviť si pevný a teply do-

mec z červenej jedle. Drevo mám úplne pripravené, otesané a nahromadené za humnom. Pomôže mi brat a možno aj Esdras a Da'Bé, keď sa vrátia. V nasledujúcu zimu pôjdem s jedným koňom robif ku drevu a vrátim sa na jar s nie menej ako dvesto čistými piastrami vo vrecku. A vtedy, ak by ste mali vôle čakať, by bol čas ...“

Maria ostala opretá o dvere, s jednou rukou na klučke, odvracajúc oči. To bolo všetko, čo jej mohol Eutrope Gagnon ponúknut: Čakať rok a potom sa stať jeho ženou a pokračovať v doterajšom živote, v druhom drevenom domci, na druhej poloobrobenej zemi. Staraf sa o domácnosť a bežné veci, dojíť kravy, čistiť stajňu, kým muž bude preč, možno že aj robif na poli, lebo boli len dvaja a ona je mocná. Tráviť večery pri kolovrátku a plátať staré šaty ... Zavše si polhodinku oddýchnuť, v lete sediac na prahu oproti niekoľkým poliam, stískaným ohromným tmaravým lesom, alebo v zime, rozpúšťajúc trochu dychom nepriehladnú osuhel na skle a dívajúc sa, ako na kraj a na les už biely padá sneh. Les ... Stále les, nepreniknutelný, nepriateľský, plný zlých tajností, zavretý okolo nich ako nemilosrdná päť, ktorú treba pomaly, po troche, s roka na rok otvárať, získavajúc s roka na rok na jar a na jeseň niekoľko jutár, cez celý pochmúrny a tvrdý život.

Nie, nechcela takto žiť.

„Viem dobre, že zo začiatku by bolo treba tvrdo pracovať, ale vy, Maria, ste zmužilá a privyknutá robif, a ja tiež. Ja som vždy tvrdo robil, nik nemohol na mňa nikdy povedať, že som zbabelý, a ak by ste

chceli ísť za mňa, bolo by mojou radosťou robotovať ako vôl celý deň, aby som vám urobil kus peknej zeme a aby sme sa mali dobre prvej, ako budeme starí. Nepijem, Maria, a mal by som vás veľmi rád..."

Jeho hlas sa triasol a teraz natiahol ruku ku klučke, možno preto, aby chytil jej ruku, možno preto, aby jej zabránil otvoriť dvere a vrátiť sa prvej, ako by mu odpovedala.

„Náklonnosť, ktorú mám k vám... to sa nedá vypovedať...“

Stále nič neodpovedala. Už po druhý raz jej rozprával mladý človek o láske a kládol do jej rúk všetko to, čo mohol dať, a ona po druhý raz počúvala a ostávala nemá, v rozpakoch, zachraňujúc sa pred nešikovnosťou len nehybnosťou a mlčaním. Mladé dievčatá z miest by ju boli pokladaly za sprostú, ale ona bola len prostá a úprimná a blízka k prírode, ktorá nepozná slov. Kedysi prvej, kým sa svet nestal složitým ako je teraz, prichádzali polodiví, polobojazliví mladíci a blížili sa k dievčaťu širokých bokov a statných prs núkať a pýtať, a ona zakaždým, kým príroda neprehovorila v nej rozkazujúcim hlasom, počúvala ich mlčky, bedlive počúvajúc menej ich rečí ako vnútorný hlas a pripravujúc si oddiaľujúci pohyb, ktorý ju obráni pred priprudkým naliehaním. Traja zaľúbení do Marie Chapdelainovej neboli pritahovaní šikovnými alebo lahodnými slovami, ale jej krásou, a preto, lebo tušili, že jej srdce je čisté a statočné. Keď jej hovorili o láske, ostávala sebe podobná, trpelivá, pokojná, nemá, kým nevidela niečo, čo by im mala povedať, a oni ju za to mali tým radšej.

„Ten chlapec zo Štátov vám prišiel narozáprávať pekných rečí, ale netreba sa dať uniesť...“

Uhádol jej chystaný pohyb odporu a stal sa pokornejším.

„Och! Vy ste úplne voľná, to sa rozumie, a ja nemôžem proti nemu nič povedať. Ale vám, Maria, by bolo lepšie zostať tu, medzi ľuďmi ako ste vy.“

Cez padajúci sneh dívala sa Maria na jedinú stavbu z dosák, polo-stajňu, polo-humno, ktorú jej otec a jej bratia postavili pred piatimi rokmi, a teraz, keď si začala predstavovať skvelé stavby miest, zdala sa jej súčasne odpudzujúcou a úbohou. Teplé a zapáchajúce vnútro, zem pokrytá mrvou a špinavou slamou, v jednom kúte pumpa, ktorá šla fažko a tak škrípala, opustený zovňajšok, rozrývaný chladným vetrom, zavievaný neustálym snehom, to bolo symbolom toho, čo ju čakalo, ak sa vydá za mladíka ako Eutrope Gagnon, života nesmiernej námahy v smutnom a divom kraji.

Pokývala hlavou.

„Nemôžem vám nič povedať, Eutrope, ani áno, ani nie, aspoň nie teraz... Nikomu som nič nesľubila. Treba čakať.“

To bolo viac, ako povedala Lorenzovi Surprenantovi, a jednako Lorenzo odišiel plný nádeje a Eutrope cítil, že sproboval šťastie a prehral. Sám odišiel snehom, a ona vošla do domu.

Marec sa vliekol smutnými dňami. Chladný vietor preháňal s jedného kraja neba na druhý sivé oblaky, museli študovať kalendár, dar kupca so zbožím z Robervalu, aby pochopili, že prišla jar.

Dni, ktoré nasledovaly, boli pre Mariu úplne podobné dňom niekdajším, prinášajúc tie isté starosti, naplnené takým istým spôsobom ; ale večery sa staly inými, naplnenými úsilím o vznešenú myšlienku. Jej rodičia bezpochyby uhádli, čo sa stalo, ale, rešpektujúc jej mlčanie, nedávali jej rady a ona ich o to ani nepýtala. Uvedomovala si, že len jej náleží výber a upravenie jej života, a cítila sa ako žiačka, stojaca na vyvýšenom mieste pred pozornými zrakmi a poverená rozlúšťif fažkú úlohu bez cudzej pomoci.

To bolo tak : keď dievča dosiahlo istého veku a bolo pekné, zdravé a mocné, šikovné do všetkých domácich a poľných prác, prišli mladí ľudia pýtať ju za ženu. A bolo treba povedať : „Áno“ jednému, „Nie“ druhému.

Keby François Paradis nebol nenávratne zablúdil v opustených lesoch, všetko by bolo bývalo ľahké. Nebola by sa sptyovala samej seba, čo robiť : bola by šla rovno k nemu, tlačená rozkazujúcou a múdrou silou, taká istá o tom, že dobre robí, ako dieťa, ktoré poslúcha. Ale on odišiel a nevráti sa, ako bol slúbil, ani na jar, ani pozdejšie, a pán farár zo Saint-Henri jej zakázal stálym žiaľom pokračovať v dlhom čakaní.

Och ! Môj Bože ! Aký skvelý by bol býval začiatok tohoto roku ! Niečo sa dvíhalo a otváralo v jej srdci, s týždňa na týždeň, ako krásny bohatý snop, ktorého klasy sa rozkladajú a skláňajú, a veľká radosť prichádzala k nej tancujúc... Nie, bolo to živšie a silnejšie ako toto. Podobalo sa to veľkému plameňu svetla, spozorovanému na mraku v smutnom kraji, žiariacemu slibu, ku ktorému sa kráča, zabú-

dajúc na slzy, ktoré sú na krajičku, a vyzývave vra-viac: „Vedela som to dobre... Vedela som dobre, že je niekde na svete taká nejaká vec.“ Koniec. Áno, to bol koniec. Teraz bolo treba urobiť sa takou, ako keby nič nebola videla a usilovne hľadať svoju cestu, váhajúc v smutnom kraji bez zázraku.

Otec Chapdelaine a Tit'Bé bez slova fajčili, sediac vedľa pece, matka plietla punčochy, pes ležiac na bruchu, hlavu medzi natiahnutými labami, zláhka žmurkal očami, tešiac sa z dobrého tepla. Télesphore, majúc otvorený katechizmus na kolenách, zaspal, a malá Alma-Rose, ktorá bola ešte hore, už niekoľko minút váhala medzi veľkou túhou upozorniť na neospravedlnitelnú lenivosť brata a medzi hanbou nad takou zradou.

Maria sklopila oči, pustila sa znova do práce a sledovala trochu ďalej svoju nejasnú a prostú myšlienku.

Ked dievča necíti alebo už viacej necíti veľkú tajomnú silu, ktorá ju ťahá k mladíkovi odlišnému od ostatných, čo ju má viesť? Čo má hľadať v manželstve? Zaiste pekný život, šťastný život...

Jej rodičia by radšej videli, keby išla za Eutropa Gagnona — ona to vedela — najprv preto, lebo by ostala tak blízko pri nich, a potom preto, lebo rolnícky život bol jediný, ktorý poznali a ho prirodzene pokladali za vznešenejší ako ostatné. Eutrope bol dobrý mladík, statočný a pracovitý, a mal ju rád, ale Lorenzo Surprenant ju tiež mal rád a bol práve taký striedmy, pracovitý. On v podstate ostal Kanadánom, úplne podobný ľudom, medzi ktorými žila, chodil do kostola... A prinášal jej ako skvelý dar oslňujúci svet,

kúzlo miest, vyslobodil by ju zo skľúčenosti zamrznutého vidieka a tmavých lesov...

Nemohla sa ešte rozhodnút' povedať si: „Pôjdem za Lorenza Surprenanta.“ Ale v skutočnosti jej voľba bola hotová. Vražedný severo-západný vietor, ktorý pochoval Françoisa Paradisa pod snehom pri nejakom melancholickom cypruse, dal naraz Marii pocítiť celý smútok a tvrdosť kraja, v ktorom bývala, a vnukol jej nenávist' k zimám Severa, mrazom, bielej zemi, samote, veľkým neľudským lesom, kde všetky stromy sú ako stromy z cintorina. Láska — pravá láska — prešla vedľa nej... Veľký teplý a jasný plameň, ktorý sa vzdialil, aby sa nikdy nevrátil. Ostala jej za ním len túha a ona teraz začínala túžiť za náhradou a akoby za liekom, za oslnením vzdialeného života v bledom jase miest.

XIV.

V jeden aprílový večer v čas večere matka Chapdelainová sa zdráhala sadnúť si s ostatnými za stôl.

„Boli ma v tele a nie som hladná“, povedala. „Zdá sa mi, že som sa presilila dnes, keď som dvihala vrece múky na pečenie chleba. Teraz cítim, že ma čosi pichá v chrbte... a nie som hladná.“

Nikto nič neodpovedal. Ľudia žijúci ľahkým životom sú ochotní znepokojiť sa hneď, keď sa niekto-rému z nich poruší telesná sústava, ale tí, čo obrábjajú zem, došli k tomu, že pokladajú za celkom prirodzené, keď ich zavše ich zamestnanie premôže a nejaké vlákno tela sa im pokazí. Kým otec a deti jedli, ostala matka Chapdelainová nehybná na stoličke vedľa pece. Trochu vzdychala a jej široká tvár sa menila.

„Idem si ľahnúť“, povedala onedlho. „Jedna dobrá noc a zajtra ráno budem iste v poriadku! Budeš bdiť nad pečením, Maria.“

Naozaj, na druhý deň vstala v obyčajnú hodinu, ale keď pripravovala cesto na halušky, námaha ju premohla a musela si znova ľahnúť. Pri posteli sa na chvíľku zastavila, a držiac si oboma rukami boky, uistila sa, že denná práca bude spravená.

„Dáš mužským jest', Maria. A otec ti pomôže podojiť kravy, ak chceš. Dnes ráno som na nič nie súca.“

„Dobre, mama, dobre“, odpovedala Maria. „Len si pokojne oddýchnite, nebudem mať biedu.“

Ostala dva dni ležať, pozorujúc z posteľe celý domáci život a dávajúc rady.

„Nič sa neznepokojuj“, opakoval jej neustále muž. „Okrem obvyklých prác niet v dome skoro čo robiť, a to Maria spraví, a ostatné tiež, na moj' pravdu! Dnes je už nie malé dievča: je taká spôsobná ako ty. Lež a nehýb sa, hodne pohodlne, na miesto toho, aby si sa stále „mrieštrila“ medzi prikrývadlami a zväčšovala si bolest.“

Na tretí deň prestala myslieť na domáce starosti a začala sa žalovať.

„Och, môj Bože!“ vzdychala. „Celé telo ma bolí a hlava ma páli. Umrem!“

Otec Chapdelaine sa pokúsil žartovaním ju uspokojit'.

„Umreš, keď bude dobrý Boh chcet', aby si umrela, a ja myslím, že ten čas ešte neprišiel. Čo by robil s tebou? Raj je plný starých žien, a tu máme len jednu a tá nám ešte môže zavše poslúžiť...“

Ale začal sa znepokojoval a radil sa s dcérou.

„Mohol by som zapriahnut' a zajst' do Pipe“, navrhoval. „Možno, že v sklepe budú mať lieky na túto chorobu, alebo sa budem shovárať s pánom farárom a on mi povie, čo robit'.“

Kým sa rozhodli, prišla noc, a Tit'Bé, ktorý bol pomáhať Eutropovi Gagnonovi kálať brezu na kúrenie, vrátil sa a priviedol ho so sebou.

„Eutrope má jeden liek“, povedal.

Všetci sa shrnuli okolo Eutropa, ktorý siahol do jedného zo svojich vrecákov a pomaly otváral malú plechovú škatuľku.

„Hľa, čo mám“, povedal s výrazom pochybnosti.
„To sú pilulky. Keď bol môj brat chorý na obličky pred troním rokmi, videl v novinách oznam o týchto pilulkách, ktorý oznamoval, že sú dobré, a tak poslal peniaze na škatuľku. Vraví, že je to dobrý liek. Rozumie sa, že jeho choroba neprešla hned, ale povedal, že je to dobrý liek. Je to zo Štátov...“

Hľadeli bez slova za chvíliku na niekoľko sivých piluliek, ktoré sa sem a ta kotúľaly na dne škatuľky. Liek... pripravený nejakým človekom, nakŕmeným vedou vo vzdialených krajoch... Nakláňali sa nad ním s tou zmätenou úctou, akú vnuká Indiánom odvar z tráv, nasbieraných v noci pri splne mesiaca, nad ktorým mastičkár kmene odrieikal svoje tajomné formule.

Maria sa opýtala váhavým hlasom:

„Len či ju naozaj bolia obličky?“

„Podľa toho, čo mi Tit'Bé povedal, myslieť som, že je to to.“

Otec Chapdelaine urobil odmietavý posunok.

„Presilila sa, keď dvíhala vrece múky, ako vratela, a teraz ju bolí v celom tele. Nemožno vedeť...“

„Noviny, ktoré písaly o tomto lieku“, ozval sa zasa Eutrope Gagnon, „tvrdili, že keď človek ochorie a trpi, že to vždy od obličiek a toto sú pilulky práve na obličky. Noviny to písaly a môj brat to tiež hovoril.“

„I keby to nebolo celkom na túto chorobu“, povedal Tit'Bé s výrazom úcty, „je to vždy liek...“

„Ona trpí, to je isté, nemožno ju tak nechať.“

Priblížil sa k posteli, na ktorej chorá stonala a hlasite dýchala, pokúšajúc sa chvílkami o ľahké pohyby, za ktorými nasledovaly ešte ostrejšie náreky.

„Eutrope ti doniesol liek, Laura.“

„Neverím vašim liekom“, odpovedala ona medzi dvoma vzdychmi.

Ale jednako so záujmom pozerala na sivé pilulky, ktoré sa neustále gúľaly v plechovej škatuľke, ako keby boli oživené nadprirodzeným životom.

„Môj brat z nich jedol pred troma rokmi, ked ho obličky bolely tak veľmi, že skoro ani robit' nemohol, a povedal, že mu to dobre robilo. Och, pani Chapdelainová, to je iste dobrý liek.“

Ako rozprával, jeho primitívne rozpaky mizly a cítil sa zachvátený veľkou dôverou.

„To vás, pani Chapdelainová, iste vylieči, tak ako že je dobrý Boh. To je prvotriedny liek, môj brat si ho dal doniest' zo Štátov. Takýto liek celkom iste nenajdete v sklepe v Pipe.“

„To jej nemôže poškodiť?“ spytovala sa Maria so zbytkom obáv. „Nie je to jed alebo niečo takého?“

Všetci chlapi odporovali spolu s akýmsi opovržením.

„Poškodiť? Také malé pilulky ako toto?“

„Môj brat z nich zjedol skoro celú škatuľku a povedal, že mu to dobre robilo.“

Ked Eutrope odišiel, nechal pilulky tam, chorá ešte nesvolila užiť ich, ale jej odpor slabol čoraz väčšmi.

V noci užila z nich dve, ráno tiež dve a v nasledujúcich hodinách všetci čakali s dôverou, že kúzlo lieku bude účinkovať. Ale k obedu bolo treba smieŕiť sa so skutočnosťou; ešte stále tak trpela a neuštále sa žalovala. Večer bola škatuľka prázdna a keď prišla noc, vzdychanie chorej naplňovalo dom úzko-stlivým smútkom, teraz hlavne preto, lebo nebolo viac lieku, v ktorý by bolo možno dúfať.

Maria, dojatá jej žalovaním, vstala dva alebo tri razy; zakaždým našla svoju matku v tej istej polohe, ležiacu na boku, v nehybnosti, ktorá, ako sa zdalo, jej pôsobi bolesť a napína ju každú hodinu väčšmi a väčšmi, a stále hlasite sa žalujúcu.

„Čo vám je, mama?“ spytovala sa Maria. „Je vám lepšie?“

„Och! Bože môj, ako trpím! Ako len trpím!“ odpovedala chorá. „Nemôžem sa už vôbec hýbať a jednako ma to len boli. Podaj mi čerstvej vody, Maria, umieram od smädu.“

Maria sa jej dala viac ráz napiť, ale napokon ju zachvátila obava.

„Mama, možno, že vám toľké pitie nerobí dobre. Usilujte sa trochu znášať smäd.“

„Vravím ti, to sa nedá zniesť... Smäd, potom bolest', akú mám v celom tele, a hlava ma páli... Och, môj Bože! Iste umrem.“

Krátko pred svitaním obe zaspaly, ale Mariu skoro zbudil otec, ktorý ju potriasol za plece a ticho ju oslovil.

„Idem zapriahat“, povedal. „Zaveziem sa do Mi-stooka pozret' lekára, a keď pôjdem cez Pipe, posho-

váram sa i s pánom farárom. To je desné ju počúvať, ako neprestajne vzdychá...“

Majúc oči otvorené v mdom jase svitania, Maria počúvala hluk odchodu: dvere stajne, udierajúce sa o stenu, kopytá koňa, čo nejasne zvučaly na dláždení, pridusené rozkazy: „Ho, hot ho! Hot ho! Ho!...“ Potom cenganie zvoncov záprahu. V nastalej tichosti chorá dva alebo tri razy zastonala zo spánia. Maria sa dívala, ako svetlo plní dom a myslela na cestu otca, usilujúc sa vypočítat vzdialenosť.

Od nich do dediny Honfleur je osem miľ. Z Honfleuru do Pipe šesť. V Pipe sa bude otec shovárať s pánom farárom a potom pôjde ďalej k Mistook. Opravila sa a na miesto starého indiánskeho mena, ktoré ľudia z kraja vždy používali, dala dedine jej úradné meno, to, ktorým ju pokrstili kňazi: Saint-Coeur-de-Marie... Z Pipe k Saint-Coeur-de-Marie... druhých osem miľ. Osem a šesť a ešte osem. Zamračila sa a ticho povedala:

„Jednako je to len ďaleko. A cesty budú zlé.“

Zasa pociťovala tragicke zdesenie, mysliac na ich samotu, ktorá jej kedysi ani na um neprišla. To bolo dobre, keď bol každý mocný a radostný a nepotreboval pomoci. Ale keď prišlo trochu trápenia, choroba, tu hora, ktorá ich obklopovala, bola ako by svieraťa nad nimi svoju nepriateľskú päť, aby ich zbaivila pomoci ľudí, hora a jej pomocníci: zlé cesty, na ktorých sa kone noria až po bruch, fujavice v apríli...

Matka sa pokúsila obrátiť sa v spánku, zobudila sa vykřiknuc ostro od bolesti a hned začala stonat’

bez ustania. Maria vstala a sadla si k nej, mysliac na dlhý deň, ktorý nastával, cez ktorý nebude mať ani rady, ani pomoci.

Tento deň bol len dlhou žalobou: nekonečným stenaním, prichádzajúcim s posteľou, kde ležala chorá, a rozliehajúcim sa po úzkom drevenom dome. S času na čas sa zamiešal do tohoto horekovania nejaký domáci hluk: zvuk riadu, dvere pece otvárané so štuknutím, kroky po podlahe, keď sa Tit'Bé vracal ticho do domu, znepokojený a nešikovný, aby sa dozvedel, čo nového.

„Nie jej je lepšie?“

Maria pokrútila hlavou. Obaja ostali za chvíľku nehybní, dívajúc sa na nehybný tvar pod prikrývkami z brnavej vlny, počúvajúc náreky. Potom Tit'Bé znova vyšiel, aby sa von zaoberal bežnými starosťami, Maria dokončila riadenie domu a začala potom svoje trpelivé stráženie, ktoré vždy ostrejšie a ostrejšie vzdychanie prerušovalo ako výčitky.

Každú hodinu sa púšťala do nových počítaní času a vzdialenosťi.

„Otec nemôže byť teraz ďaleko od Saint-Coeur-de-Marie... Ak je tam lekár, dajú koňovi niekoľko hodín odpočívať a odídu spolu. Ale cesty musia byť zlé, na jar, v takýto čas sa zavše skoro ani nedá prejsť...“

Trochu pozdejšie:

„Už museli odísť, je ľahko možné, že keď budú prechodiť cez Pipe, zastavia sa poshovárať sa s pánom farárom. Alebo on príde hned, ako sa dozvedel, beztoho, že by čakal na nich. Každú chvíľu môže byť tu.“

Ale noc sa blížila beztoho, že by niekoho pri-viedla, a len okolo siedmej bolo von počuť zvončeky. To prišiel otec Chapdelaine a lekár. Posledný vstú-pil do domu sám, položil svoje vrecko na stôl a za-čal sa vyzliekat' z kožucha, nadávajúc.

„Pri takýchto cestách“, povedal, „je nie malič-kost' navštevovať chorých. A vy, vy ste sa podľa vše-tkého prišli skryť do hory, najďalej ako ste len mohli. Na moj' pravdu! Vy by ste všetci mohli umrieť, bez-toho, že by vám niekto prišiel na pomoc.“

Chvíľku sa hrial pri peci, potom sa priblížil k posteli.

„Tak čo, matka, ona sa uloží do posteľe ako ľu-dia, ktorí majú peniaze!“

Ale po prvom preskúmaní prestal žartovať.

„Zdá sa mi, že je vážne chorá!“

Hovoril bez prepínania, ako sedliaci; jeho starý otec a jeho otec obrábali zem a on odišiel z vidieka len študovať do Quebecu, medzi ostatných jemu po-dobných mladíkov, vnukov ak nie synov rolníkov, ktorí všetci si zachovali starobylé spôsoby dedinčanov a de-dičné pomalé hovorenie. Bol veľký a mohutný, so si-vými fúzmi, a jeho tučná tvár mala vždy trochu roz-pačitý výraz dobrej vôle, na krátko zastavenej ozna-mením utrpenia iného, ktorému musel ukazovať súcit.

Otec Chapdelaine, keď vypriahol a opatril koňa, vošiel tiež do domu. Sadol si s defmi v úctivej vzdia-lenosti, kým lekár plnil svoje obrady. Všetci mysleli:

„Teraz sa dozvieme, čo jej je, a on jej dá do-bré lieky...“

Ale keď prezeranie bolo skončené, on miesto aby hned siahol za mastičkami vo vrecku, ostal váhavým

a začal klášť nekonečné otázky. Ako sa to začalo a na čo sa najmä žalovala... Či už bola niekedy na to chorá... Zdalo sa, že odpovede ho veľmi neosvietily; tu sa obrátil na samú chorú, ale od nej dostał len nejasné náznaky a žaloby.

„Ak je to nie nič inšieho, len presilenie“, povedal napokon, „vylieči sa úplne sama; nech ostane len v posteli a nech sa ani nepohne. Ale ak je to vnútorné zranenie niekde v tele, na obličkách alebo inde, to môže byť zlé.“

Nejasne cítil, že pochybnosťami, v ktorých ostal vnorený, sklamal Chapdelainovcov, a ponáhľal sa obnoviť svoju vážnosť.

„Vnútorné zranenie, to je zlé, a z toho nemožno nič vidieť. Najväčší učenec sveta by vám o tom nemohol povedať viacej ako ja. Treba čakať... Ale možno, že je to nie to.“

Pustil sa znova do skúmania a pokýval hlavou.

„Vždy jej môžem dať niečo, čo by zamedzilo jej utrpenie...“

Kožené vrecko odhalilo konečne svoje tajomné fľaštičky: pätnásť kvapák žltkavého lieku padlo do dvoch prstov vody, ktorú chorá, podporovaná, vypila s veľmi ostrými žalobami. Potom zrejme neostávalo nič, len čakať ešte, mužskí si zapálili fajky a doktor, nohy vystreté ku peci, rozprával o svojej vede a o svojom liečení.

„Jednako“, povedal, „choroby, o ktorých sa nievie, čo je to vlastne, sú pre lekára horšie ako nejaký vážny prípad. Tak na príklad zapálenie plúc alebo týfus; tri štvrtiny tunajších ľudí, ak len neumrú od

staroby, zabíjajú tieto dve choroby. Veru, zapálenie plúc a týfus liečim každý mesiac. Poznáte dobre Via-teura Tremblay, poštmajstra zo Saint-Henri...“

Zdal sa byť trochu urazeným, že matku Chapdelainovú postihla taká choroba, kde bola ľažká diagnoza, a nie jedna z týchto dvoch chorôb, ktoré liečil s najväčším úspechom; a podrobne rozprával, ako vyliečil poštmajstra zo Saint-Henri. Z toho prešiel rozhovor na všetky novinky z kraja, novinky, ktoré obe-hujú jazero Saint-Jean, sú prenášané z domu do domu a o ktoré je záujem tisíc ráz náruživejší ako o hlad alebo vojny, lebo rozprávajúci ich vždy spoja s niektorým zo svojich priateľov alebo príbuzných v kraji, kde všetky príbuzenské sväzky sú v duchu, i pri veľkých vzdialostiach, úzkostlive sledované.

Matka Chapdelainová prestala sa žalovať a zdalo sa, že zaspala. Lekár teda usúdil, že vykonal to, čo od neho čakali, aspoň na jeden večer, vyklopal si fajku a vstal.

„Idem prenocovať do Honfleuru“, povedal. „Je váš kôň dobrý, aby ma až ta zaviezol, čo? Vy nemusíte ísť, poznám cestu. Prenocujem u Ephrema Suprenanta a zajtra pred obedom sa vrátim.“

Otec Chapdelaine chvíľku váhal, mysliac na svojho starého koňa, ktorý mal za sebou ľažký deň, ale neodpovedal nič a napokon vyšiel zasa zapriahat. O niekoľko minút pozdejšie človek vedy odišiel, a rodina bola zasa sama, ako obyčajne.

Veľký pokoj naplnil dom. Každý si myslieť s oblahčením: „To je naozaj dobrý liek, čo jej dal! Už sa nežaluje viacej...“ Ale sotva uplynula hodina, ked

chorá vyšla z malátnosti, do ktorej ju ponorila prislaba narkóza, pokúsila sa obrátiť a vykrikla. Všetci vstali zarmútení, a postavili sa vedľa posteľe. Otvorila oči a po niekoľkých ostrých vzdychoch dala sa do hlasitého pláču.

„Och, Samuel! To je isté, že umrem.“

„Ale nie! Ale nie! Nerob si sama také myšlienky.“

„Áno, vrvám ti, že umrem. Cítim to, a tento lekár je len veľký hlupák, ktorý nevie, čo robiť. Ani len to nemôže povedať, aká je to choroba, a liek, ktorý mi dal, je nie dobrý liek. To ma nevyliečilo. Vrvám ti, že umrem.“

Hovorila to slabnúcim hlasom, prerušovaná vzdychaním, a slzy jej tiekly po tučných lícach. Jej muž a deti dívali sa na ňu skľúčení. Strach pred smrťou zachvátil dom. Cítili sa opustení od ostatného sveta, bez obrany, nemajúc ani len koňa, aby šli hľadať vzdialenosť pomoc; oči im vlhly, mlčali a ostávali nehybní, zdesení, ako odnejakej zrady.

Medzitým prišiel Eutrope Gagnon.

„A ja som sa nazdal, že ju najdem už skoro vyliečenú“, povedal. „Teda ten lekár...“

Otec Chapdelaine, nemôžuc sa opanovať, začal vykrikovať:

„Tento lekár je na nič nie súci a ja mu to veru sám poviem. Prišiel sem, dal jej trošku naničodného lieku na dno šálky a odišiel spať do dediny, ako keby si bol zarobil svoje peniaze. Neurobil nič, len unavil môjho koňa; ale nedostane ani centa odo mňa, celkom nič, nič...“

Eutrope pokýval hlavou a vážne povedal:

„Ani ja nemám už dôvery k lekárom. Keby vám bolo prišlo na um ísť po nejakého felčiara, ako Tit-Sèbe zo Saint-Félicienu...“

Všetky tváre sa obrátily k nemu a slzy sa za stavily.

„Tit’Sèbe“, ozvala sa Maria. „Myslite, že je dobrý na takéto choroby?“

Eutrope a otec Chapdelaine súčasne vyslovili svoju dôveru:

„Tit’Sèbe uzdravuje svet, to je isté. Nechodil do školy, ale uzdravuje svet.“

„Počuli ste rozprávať o Nazairovi Gaudreau, ktorý spadol so stavby a zlomil si krížovú koſť... Lekári ho prišli pozreť, nepovedali mu nič, len latinské meno choroby a potom to, že umre. Vtedy išli po Tit’Sèba a ten ho vyliečil.“

Všetci vedeli o dobrej povesti felčiara a nádej sa znova zrodila.

„Tit’Sèbe je dobrý človek a lieči svet. A ani s peniazmi sú nie ťažkosti. Idú pre neho, zaplatia mu za jeho čas, a on vás vylieči. On vyliečil malého Roméa Boilyho, ktorého prešiel voz s doskami.“

Chorá upadla zasa do akéhosi omámenia a slabostonala, majúc zavreté oči.

„Pôjdem pre neho, ak chcete“, navrhoval Eutrope.

„Ale na akom koni?“ ozvala sa Maria. „Lekár odviedol Charles-Eugène do Honfleuru.“

Otec Chapdelaine urobil zlostný pohyb a zakliaľ medzi Zubmi:

„Prekliaty starygáň...!“

Eutrope chvíľku uvažoval a rozhodol sa.

„To nič nerobí, aj tak pôjdem. Pôjdem peši až do Honfleuru a tam iste najdem niekoho, kto mi požičia koňa a voz. Racicot alebo otec Néron.“

„Odtiaľto do Saint-Félicienu je tricafpäť mil a cesty sú zlé.“

„I tak pôjdem.“

Odišiel hned a bežal po snehu, mysliac na vďačný pohľad Marie. Ostatní sa pripravovali na noc, mysliac znova o vzdialenosťach... Sedemdesiat mil ta a nazpäť... A zlé cesty... Lampa ostala horeť a v tihosti chorá bedákala až do rána, zavše ostro stenajúc, zavše slabšie vzdychajúc.

Dve hodiny po svitaní lekár a farár zo Saint-Henri sa vrátili spolu.

„Nemohol som prísť prvej“, vysvetľoval farár. „Ale jednako som tu a prechádzajúc cez dedinu vzal som i doktora.“

Sadli si ku posteli a ticho sa shovárali. Lekár vykonal novú prehliadku, ale farár oznamil výsledok.

„Nemožno nič povedať“, povedal. „Nezdá sa horšie, ale to je nie obyčajná choroba. Jednako ju idem vyspovedať a dať jej rozhrešenie, potom obaja odídeme a vrátime sa pozajtre.“

Priblížil sa znova k posteli; ostatní si šli sadnúť k obloku. Za niekoľko minút sa zamieňaly dva hlasy: jeden oslabený chorobou a prerývaný vzdychmi, druhý pevný, vážny, trochu znížený pri vznešených otázkach. Po nesrozumiteľnom šepote vznášaly sa vznesené pohyby, pred ktorými sa klonily hlavy, a farár vstal.

Pred odchodom lekár sveril Marii flaštičku s načeniami.

„Len keď by trpela tak veľmi, že by kričala, a nikdy nie viac ako pätnásť kvapák odrazu... A nedávajte jej piť čerstvú vodu...“

Vyprevadila ho až na prah, držiac v ruke flaštičku. Keď sadali do voza, farár zo Saint-Henri ju vzal na stranu a aj on jej povedal niekoľko slov.

„Lekári robia čo môžu“, povedal prosto, „ale len dobrý Boh pozná choroby. Vrúcne sa modlite a ja zajtra budem slúžiť omšu za ňu, áno, rozumie sa, veľkú omšu so spevmi.“

Celý deň sa Maria snažila modlitbami premôcť nepochopiteľný pochod choroby a zakaždým, keď sa blížila k posteli, blížila sa s nejasnou nádejou, že sa stal zázrak a že chorá práve prestala stonáť, zaspala na niekoľko hodín a zobudí sa vyliečená. Nič takého sa nesstalo: stenanie pokračovalo a k večeru sa zmenilo v akési hlboké vzdychanie, neustále opakovane, ktoré sa zdalo protestovať proti bremenu alebo proti pomalému postupovaniu vraždeného jedu.

V postred noci prišiel Eutrope Gagnon, privádzajúc so sebou Tit'Seba, felčiara.

Bol to malý, chudý človek, so smutnou tvárou, s nežnými očami. Ako vždy, keď ho volali k lôžku chorého, obliekol si obradný oblek z tmavého súkna, dosť obnosený, ktorý nosil s nešikovnosťou nedelne oblečených sedliakov. Ale mocné, brnavé ruky, ktoré mu vyčnievaly z rukávov, malý pohyby vzbudzujúce dôveru. Ohmatával údy a telo matky Chapdelainovej s nekonečnou opatrnosťou, beztoho, aby bola čo

len raz vykrikla od bolesti, a potom, sediac vedľa posteľe, dlho ostal nehybný, pozorujúc ju, ako keby čakal, že mu príde nejaké zázračné vnuknutie.

Ale keď sa ozval, povedal len toto:

„Zavolali ste farára? Prišiel... A kedy sa vráti? Zajtra, to je dobre.“

Po novom mlčaní sa prosto priznal:

„Nemôžem tu nič robiť... To je nejaká choroba v tele, ktorej nepoznám. Keby to bola nejaká nehoda, polámané kosti, bol by som ju vyliečil. Bol by som len ohmatal jej kosti a dobrý Boh by mi bol vnukol, čo mám robiť a bol by som ju vyliečil. Ale toto, to je choroba, ktorej nepoznám. Mohol by som jej pložiť pijavice na chrbát, a to by jej možno vytiahlo krv a obľahčilo na čas. Alebo by som jej mohol dať nápoj, zhotovený z obličiek bobra; to je dobré pre takéto choroby, to je známe. Ale nemyslím, že by ju to vyliečilo, ani nápoj, ani pijavice.“

Hovoril s takou statočnosťou a tak prosto, že všetci pocitili, čo je to choroba tela ľudského: tajomný a hrozný zjav, čo sa odohráva za zavretými dvermi, ktorý druhí ľudia môžu premáhať len nešikovne, habkajúc, sverujúc sa neurčitým zjavom.

„Ak dobrý Boh bude chcieť, umre.“

Maria sa pustila do tichého pláču, otec Chapdelaine ostal nehybný a nemý, s otvorenými ústami, nechápuc ešte dobre, a felčiar, keď vyniesol svoj výrok, sklonil hlavu a dlho sa díval na chorú súcitnými očami. Jeho počerné sedliacke ruky, neužitočné, odpočívaly na kolenách. Tak zohnutý, trochu naklonený napred, bol ako keby viedol s Bohom nemý dialog, vraviac:

„Dali ste mi dar liečiť polámané kosti a ja som liečil, ale nedali ste mi dar liečiť choroby ako je táto, a tak musím tejto biednej žene dať umrť.“

Po prvý raz sa zdaly hlboké znaky, ktoré choroba vyryla na tvár matky Chapdelainovej, jej mužovi a jej deťom niečim iným, ako prechodnými znakmi bolesti: konečným znakom prichádzajúceho rozriešenia. Hlboké vzdychy, vychádzajúce jej z hrudia, ktoré sa v skutočnosti podobaly chrčaniu, neboli už viac vedomým výrazom bolesti, ale posledným podočním protestom organizmu, ktorý otriasala blízkosť smrti. A nový strach zaťahol na nich všetkých, skoro väčší ako bol strach, že ju stratia.

„Nemyslite, že umre prvej, ako sa vráti pán farár?“ opýtala sa Maria.

Tit'sebe naznačil pohybom, že nevie.

„Nemôžem povedať... Ak je váš kôň nie prveľmi ustatý, dobre by ste urobili, keby ste šli pre neho hned, ako sa rozodnie.“

Pohľady sa obrátily k obloku, ktorý ešte vždy bol čierou tabuľou, a vrátily sa odtiaľ ku chorej. Taká mocná a pričinlivá žena, ktorá bola úplne zdravá a pri plnom vedomí ešte pred piatimi dňami. Isteže neumre tak chytro... Ale teraz, keď poznali smutné a nevyhnuteľné východisko, každý pohľad im odhaloval jemnú zmenu, nejaký nový znak, ktorý z tejto ležiacej, oslepnutej a stenajúcej ženy uobil celkom odlišnú bytnosť od ich ženy a matky, ktorú tak dávno poznali.

Prešla polhodina. Otec Chapdelaine, keď bol znova pozrel na oblok, zrazu vstal.

„Idem zapriahat“, povedal.

Tit'Sèbe pokýval hlavou.

„To je správne: dobre urobíte, keď zapriahnete, skoro bude deň. Tak bude tu pán farár na poludnie.“

„Áno, idem zapriahat“, opakoval otec Chapdelaine.

Ale keď odchádzal, zdalo sa, že si zrazu uvedomuje, že sa chystá vyplniť žalostné a vznešené poslanie, idúc po posledné pomazanie, ktoré značí smrť, a zaváhal trochu, ako na prahu neodvratného.

„Idem zapriahat.“

Prestupoval s nohy na nohu, posledný raz pozrel na chorú a napokon vyšiel.

Rozvidnilo sa a onedlho sa zodvihol vietor a začal zavýjať okolo domu.

„Začína fúkať severo-západný vietor, bude fuja-vica“, povedal Tit'Sèbe.

Maria obrátila oči k obloku a vzdychla si.

„A práve pred dvoma dňami padal sneh, to bude iste prášíť. Cesty boli už zlé, otec a pán farár vytrpia dosť.“

Felčiar pokýval hlavou.

„Možno, že cestou vytrpia hodne, ale i tak dôjdu. Kňaz, ktorý donáša posledné pomazanie, je veľmi mocný.“

Jeho nežné oči boli plné bezhraničnej viery.

„Kňaz, ktorý donáša posledné pomazanie, je veľmi mocný“, opakoval. „Pred troma rokmi ma zavolali liečiť chorého dolu na rieke Mistassini. Videl som hned, že ho nemôžem vyliečiť, a tak som povedal, aby šli pre kňaza. Bola noc a v dome nebolo mužských, lebo

to sám otec bol chory a chlapci boli ešte celkom malí. Tak som šiel sám. Cestou nazpäť bolo treba prejst' cez rieku, práve sa púšťaly ľady — bolo to na jar — a skoro ani jeden čln nebol ešte na vode. Našli siene veľkú barku, ktorá ostala v piesku cez celú zimu, a keď sme ju probovali pustiť na vodu, bola taká vnonrená do piesku a taká ťažká, že hoci sme boli štyria chlapi, nemohli sme ju ani |pohnúť'. Bol tam Simon Martel, veľký Lalancette zo Saint-Méthoda, ešte jeden, na ktorého sa už nepamätam, a ja. A my štyria, hoci sme tisli a tlačili, že nám malo srdce puknúť pri pomyslení na toho chudáka, ktorý umieral ako pohan na druhom brehu rieky, nepohli sme barku ani o piad. No dobre; a prišiel pán farár, položil ruku na kraj barky ... nič, len položil ruku na kraj ... „Tisnite ešte trochu“, povedal, a barka sa akoby sama pohla a išla k vode ako živá bytnosť'. Ten človek, čo bol chory, dostal dobrého Pána Boha ako sa patrí, a umrel ako kresťan práve keď svitalo. Veru, taký kňaz je mocný!"

Maria ešte vzdychala, ale jej srdce našlo v istote a očakávaní smrti akúsi smutnú spokojnosť'. Nejasná choroba, obava pred tým, čo by mohlo prísť, to boly veci, s ktorými sa bojovalo na slepo, nechápuc ich dobre, veci neurčité a hrozné, ako duchovia. Ale to, čo bolo treba robiť pred nevyhnuteľnou a blízkou smrťou, to bolo prosté a už od stáletí predvídané neomylnými zákonmi. Prišiel pán farár, či to bol deň alebo noc, prišiel zdaleka, prinášajúc poslednú sviatosť', cez prudké rieky na jar, po zradnom ľade, zlými cestami, zavalenými snehom, oproti nemilosrdnému severo-západnému vetru, prišiel vyzbrojený zázrakmi a

nevystal nikdy. Robil posvätné pohyby a potom už neostávalo viacej miesta pre pochybnosti alebo strach. Smrť sa stávala božským povýšením, otvorenými dverami k nepredstaviteľnej blaženosťi vyvolených ...

Zdvihla sa vichrica a triasla steny domu, ako sa trasú obločné tably pri nárazoch vetra. Severo-západný vietor skučiac prichádzal z ponad vrcholkov tmarého lesa, cez obrobenu a holú pôdu, ktorá obklopovala malé drevené stavby — dom, stajňu a humno — tisil sa a krúžil za chvíľu, prudký, zlý, s náhlymi nárazmi, ktoré chcely podvihnuť strechu, alebo sa opieral o steny ako nárazmi barana, kým sa vrátil k hore nazostený.

Drevený dom sa chvel od základu po komín a zdalo sa, že sa otriasa v základoch, tak, že obyvatelia počúvajúc hučanie a ostré skučanie vetra, cítiac okolo seba otriasanie jeho nárazov, v pravde trpeli skoro úplne hrúzu vichrice, lebo nemali dojem istého útulku, aký poskytujú kamenné domy.

Tit'Sèbe popozeral okolo seba.

„Pekný domček to tu máte, dobre suchý a teplý ... To ho postavil váš otec a chlapci? Áno ... A musíte mať hodne obrobenej zeme, v tento čas ...“

Vietor bol taký tuhý, že nepočuli cengania záprahu, len zrazu sa dvere udrely o stenu a farár zo Saint-Henri vstúpil, nesúc v zdvihnutých rukách posledné pomazanie. Maria a Tit'Sèbe si kľakli, Tit'Bé utekal zavreté dvere a potom si kľakol tiež. Kňaz soblikol si veľký kožuch, složil vysokú zasneženú čiapku, čo mu siahala až po oči, a nestrácajúc ani chvíľky, šiel k posteli chorej ako posol, ktorý prináša milosť.

Och ! Istota ! Uspokojenie božského sľubu, ktorý rozptyluje hroznú hmlu smrti ! Kým kňaz vykonával posvätné pohyby a jeho mrmlanie sa miešalo so vzdychmi umierajúcej, Samuel Chapdelaine a jeho deti sa modlili, nedvihajúc hlavy, skoro utešení, vytrhnutí z pochybnosti a nepokoja, istí, že to, čo sa odohráva tam, je dohodou uzavretou s božstvom, ktorá z belasého raja, posiateho zlatými hviezdami, robila oprávnený majetok.

Potom sa kňaz zo Saint-Henri hrial pri peci; zatým sa všetci modlili spolu, kľačiac pri posteli.

Okolo štvrtej obrátil sa vietor na juho-východ, víchrica prestala tak razom, ako vlna, čo doráža na stenu, a vo zvláštnom veľkom tichu, ktoré nasledovalo po hluku, matka Chapdelainová dva razy vzdychla a umrela.

XV.

Ephrem Surprenant potisol dvere a zjavil sa na prahu.

„Prišiel som...“

Nenašiel iných slov a ostal za chvíľku nehybný, divajúc sa rozpačite s jedného na druhého, na otca Chapdelaina, Mariu, deti, ktoré stuhnute a nemé sedely za stolom, potom rýchlym pohybom sňal čiapku, ako by chcel napraviť chybu, zavrel za sebou dvere a priblížil sa k posteli, kde odpočívala mŕtva.

Premenili polohu posteľe, obrátiac ju hlavou ku stene a nohami smerom do vnútra domu, aby mohli k nej chodiť s oboch strán. Vedľa steny horely dve sviečky na stoličkách, jedna z nich bola vo veľkom svietniku z bieleho kovu, ktorého návštevníci rodiny Chapdelainovcov ešte nikdy nevideli, pre druhú nemohla Maria nájsť ničoho súcejšieho ako sklený kalich, v ktorom v lete podávali čučoriedky a maliny pri slávnostných príležitostiach.

Kovový svietnik sa leskol, sklo kalicha ligotalo sa v svetle, ktoré jednako len slabovo osvetľovalo tvár mŕtvej.

Táto tvár sa odela do zvláštnej bledosti, preči-

stenej, ako majú ženy mesta, čo je následok niekoľkodňovej choroby alebo konečného chladu mŕtvol. Otca Chapdeľaina a jeho deti to najprv zadivilo, ale pozdejšie videli v tom božskú premenu, ktorá označovala, ako ju smrť vyvýšila nad nich.

Ephrem Surprenant za chvíľku hľadel, potom si klakol. Zo začiatku mrmlal len neurčité slová modlitby, ale keď si Maria a Tit'Bé prišli kľaknúť vedľa neho, vytiahol z vrecka ruženec s veľkými zrnami a tak sa polohlasne modlil. Keď to bolo skončené, šiel si sadnúť na stoličku k stolu a nejaký čas ostal mlčalivý, kývajúc hlavou so smutným výrazom, ako sa patrí robiť v dome, kde je smútok, a aj preto, lebo bol úprimne dojatý.

„Je to veľká strata“, povedal napokon. „Ty si dostał dobrú ženu, Samuel, nikto nemôže proti tomu nič povedať. Ty si dostał dobrú ženu, to je isté.“

Potom zasa zamíkol, hľadal slová útechy beztoho, že by ich našiel, a napokon hovoril o inom.

„Oteplelo, bude skoro pršať. Každý vraví, že jar príde skoro.“

Pre sedliakov všetko to, čo sa týka zeme, ktorá ich živí, a čiastok roka, ktoré jedna za druhou uspávajú a zobúdzajú zem, je také dôležité, že možno o tom hovoriť i v prítomnosti mŕtveho bez rúhania. Všetci mimovoľne pozreli smerom ku štvorhrannému obloku, ale noc bola tmavá a nemohli nič vidieť.

Ephrem Surprenant spustil novú chválu na mŕtvu.

„V celej farnosti nebolo ani statočnejšej, ani súcejšej ženy, ako bola ona. K tomu bola privetivá a aký mala pekný spôsob, ktorým prijímalá návštevy!“

Ani v starých osadách, ba ani v mestách, kadiaľ idú železnice, nebolo by sa našlo mnoho takých, ktoré by sa jej vyrovnaly. Veru, ty si mal dobrú ženu, isteže . . .“

Onedlho vstal a vyšiel so smutnou tvárou.

V dlhom tichu, ktoré nastalo, otec Chapdelaine pomaly spustil hlavu na prsia a zdalo sa, že zaspáva. Maria, obávajúc sa znesvätenia, povedala hlasnejšie:

„Nezaspíte, otec.“

„Nie . . . nie . . .“

Vystrel sa na stoličke a založil si ruky, ale keďže sa mu oči proti jeho vôle zavieraly, skoro vstal.

„Pomodlime sa ešte jeden ruženec“, povedal.

Šli si kľaknúť k posteli, kde odpočívala mŕtva a pomodlili sa celý ruženec. Keď vstali, počuli, ako dážď šlahá do obloka a na šindle strechy. To bol prvy jarný dážď a oznamoval osvobodenie, koniec zimy, oznamoval, že sa zem zjaví skoro, rieky sa zasa pustia svojím šťastným tokom, svet sa zasa premení, ako kráska, ktorú šibnutie zázračným prútikom vysvobodí konečne zo zakliatia . . . Ale v tomto dome, kde zaľahla smrť, sa neopovážili tešiť sa a naozaj nepociťovali skoro nijakej radosti, lebo ich zármutok bol hlboký a úprimný.

Otvorili oblok a zasa si sadli a dávali pozor, ako ľažké kvapky padaly na strechu. Maria videla, že otec odvrátil hlavu a ostal nehybný, myslala na jeho obyčajný spánok večer, ktorý sa ho zasa zmocňoval, ale v tej chvíľke, keď ho chcela zbudovať slovíčkom, on vzdychol a začal hovoriť.

„Ephrem Surprenant povedal pravdu“, povedal.

„Tvoja matka bola dobrá žena, Maria, akej páru niet.“

Maria, stisnúc pery, súhlasne kývla hlavou.

„Odhodlaná a rozumná cez celý život, ale najmä na začiatku, po našej svadbe a trochu pozdejšie, keď Esdras a ty ste boli ešte malí, dokázala sa ako zriedkavá žena. Žena malého osadníka čaká, že bude mať biedu, ale takých žien, ktoré sa s takou šikovnosťou púšťajú do roboty a s takou dobrou vôľou, ako to ona vtedy robila, niet mnoho, Maria.“

Maria mrmlala :

„Ja to viem, otec, ja to dobre viem.“

A utrela si oči, lebo sa jej srdce svieralo.

„Kedž sme vzali našu prvú zem v Normandine, mali sme dve kravy a nie moc pašienky, lebo skoro celý ten podiel bol ešte horou na korení a ľažko ho bolo obrobiť. Ja som vzal sekera a povedal soin jej: „Idem robiť zem, Laura!“ A od rána do večera to bolo len samé stínanie a domov som sa vracal len najesť sa. Cez celý tento čas sa ona starala o domácnosť a o bežnú prácu, opatruvala statok, dávala do poriadku ohrady, čistila stajeň, neustále sa namáhajúc, a tri alebo štyri razy cez deň vyšla predo dvere a ostala sa dívať na mňa, ako tam dolu na kraji lesa z celej sily mlátim do kanadských jedlí a briez, aby som jej urobil pôdu.

A potom raz v júli vyschla studňa, kravy nemaly viac vody na zahasenie smädu a skoro celkom prestaly dávať mlieko. Tu, kým som ja bol v lese, matka chodila k rieke s kotlíkom v každej ruke, vystupujúc na strmý breh osem alebo desať ráz jedno sa druhým s plnými kotlíkmi, pričom sa jej nohy borily do sypkého piesku, kým nenaplnila súdok, a keď bol súdok

plný, naložila ho na fúrik a šla ho vyliat do veľkej nádrže v ohrade pre kravy, ktorá bola viac ako na tristo siah od domu pod čistinou. To nebola ženská práca a ja som jej aj povedal, aby to nechala mne, ale zakaždým sa pustila do kriku: „Nestaraj sa o to... Nestaraj sa o nič... Rob pre mňa zem.“ A smiala sa, aby ma povzbudila, ale ja som videl, že trpela a že pod očami mala všetko čierne od ustatosti.

Tu som vzal sekera a išiel som do hory, a rúbal som tak tuho do briez, že triesky veľké ako päť od-skakovaly, vraviac si, že mám príkladnú ženu a že ak mi dobrý Boh dopraje zdravia, že jej urobím peknú zem...“

Dážď hučal stále na streche, s času na čas závan vetra ošľahal oblok ťažkými kvapkami, ktoré tiekly potom po štvorci ako pomalé slzy. Ešte niekoľko hodín dažďa a zem bude holá, potôčky sa utvoria na všetkých stráňach; ešte niekoľko dní a znova bude počuť vodopády...

„Keď sme si vzali druhú zem hore nad Mistassini“, ozval sa znova Samuel Chapdelaine, „bolo to to isté. Tvrdá robota a bieda pre ňu ako i pre mňa, ale bola vždy plná odvahy a dobrej vôle... Tam sme boli vpostred lesa, ale že tam boli čistinky s belasou trávou medzi skalami, dali sme sa do pestovania oviec. V jeden večer...“

Chvíľku ešte mlčal, potom zasa začal rozprávať, dívajúc sa uprene na Mariu, ako by chcel dobre jej dať pochopiť to, čo jej povie.

„Bolo to v septembri, v čase, keď sa všetky zvery v lese stávajú zlými. Jeden človek z Mistassini, ktorý

prišiel na člnku po rieke, zastavil sa u nás a povedal nám toto: „Dajte si pozor na ovce, minulý týždeň medvedi zabili jalovicu celkom blízko pri domoch.“ Tu matka a ja šli sme večer na belasú lúku zahnať ovce do ohrady na noc, aby ich medvedi nezožrali.

Ja som šiel s jednej strany a ona s druhou, lebo ovce blúdily v jelšinách. Bolo to už podvečer a zrazu počujem Lauru kričať: „Ach, prekliati!“ Zvery sa hýbaly v kroví a bolo ľahko vidno, že sú to nie ovce, lebo v lese podvečer ovce tvoria biele škvarky. Tu, držiac sekuru v ruke, pustil som sa do behu, ako som len mohol. Tvoja matka mi to rozprávala pozdejšie, keď sme sa vracali domov: videla ovcu na zemi, už mŕtvu a dvoch medvedov, ktorí ju práve žrali. To musí byť smelý chlap, ktorý sa ničoho nebojí, aby sa čo i s puškou v ruke postavil proti medvedovi v septembri, a ak je to ženská, ktorá nemá ničoho v ruke, najlepšie čo môže urobiť je utiecť, a nik nič nemôže povedať. Ale matka zdvihla kus dreva so zeme a puštala sa priamo na medvedov, kričiac: „Naše krásne tučné ovce! Utečte, zlodejiskovia, lebo vás doriadim!“

Ja som bežal cvalom, ako som len mohol cez kŕče, ale kým som sa k nej dostal, medvedi ušli do lesa, celkom žalostní, lebo ich nastrašila ako sa patrí.“

Maria počúvala, zadŕžujúc dych, a spytovala sa samej seba, či to naozaj urobila matka, jej matka, ktorú vždy poznala takú nežnú a trpelivú a ktorá nikdy nepačla Télesphora beztotoho, aby ho potom nevzala na kolená potešíť ho, plačúc s ním a rozprávajúc mu, že keď bije dieťa, trhá jej to srdce.

Krátky jarný lejak sa skončil, mesiac sa ukázal

cez oblaky, ako zvedavá tvár, ktorá prichádza pozret, čo ostalo ešte zo zimného snehu po tomto prvom daždi. Zem mala stále bielu rovnošatu, hlbohé ticho noci oznamovalo, že ešte mnoho dní uplynie, kým znova bude počuť vzdialený hukot veľkých vodopádov. Ale vánok šepkal povzbudenie a sľuby.

Samuel Chapdelaine chvíľku mlčal s naklonenou hlavou a s rukami na kolenách, rozpomínajúc sa na minulosť a na tvrdé roky, ktoré jednako boli plné nádeje. Keď zasa začal rozprávať, rozprával váhavým hlasom s akousi melancholickou pokorou.

„V Normandine a v Mistassini a na iných miestach, kadiaľ sme prešli, som tvrdo robil. Nik nemôže povedať opak toho. Vyčistil som pekné jutrá lesa a postavil domy a humná, vraviac si zakaždým, že príde raz deň, keď budeme mať peknú zem a tvoja matka bude môcť žiť ako ženy zo starých osád s peknými holými poliami s oboch strán domu tak ďaleko, kam len oko dohliadne, zeleninovú záhradu, pekné, tučné kravy v ohrade... A hľa, jednako umrela na polodivom mieste, ďaleko od ostatných domov a kostolov a tak blízko lesa, že sú noci, keď počuť škrek líšky. A to je moja chyba, keď umrela na takomto mieste, isteže je to moja chyba!“

Výčitky ho svieraly, pokýval hlavou, oči upreté na zem.

„Viac ráz, keď sme strávili päť alebo šesť rokov na jednom mieste a všetko šlo dobre, začíname sme mať pekný majetok: pašienky, veľké kusy zeme pripravenej na siatie, dom úplne vylepený zdnuky obrázkovými novinami... Prichodili ľudia, ktorí sa osá-

dzali okolo nás, bolo treba už len trochu čakať, pracujúc pokojne, a boli by sme bývali na postriedku krásnej farnosti, kde by Laura bola mohla žiť šťastným životom ... A potom som zrazu strácal odvahu, nudila ma robota, nudil ma kraj, začal som nenávidieť tváre ľudí, ktorí si brali pozemky v súsedstve a prichodili nás navštíviť, mysliac si, že budeme šťastní, keď máme návštevu po takej dlhej samote. Počul som rozprávať, že tam ďalej, nad jazerom, v hore je pekná zem, že ľudia zo Saint-Gédéona vraveli, že si vezmú podiely na tej strane, a tu za týmto miestom, o ktorom som počul rozprávať, ktorého som nikdy nevidel a kde ešte nebolo nikoho, začal som túžiť, ako keby to bolo moje rodné miesto ...

V tie časy, keď denná práca bola skončená, miesto toho, aby som ostal fajčiť pri peci, šiel som si sadnúť na podstenie a ostal som tam ani sa nehýbajúc, ako človek, ktorého trápi túha po rodnom kraji a ktorý sa nudí. A všetko to, čo som videl pred sebou : majetok, ktorý som s toľkou námahou a toľkým utrpením sám urobil, polia, ohrady, záseku, ktorá zacláňala výhľad, som nenávidel do zbláznenia.

Tu tvoja matka prišla ticho od chrbta, dívala sa tiež na náš majetok, a ja som vedel, že v hlbke svojho srdca bola spokojná, lebo sa to začínalo podobať starým osadám, kde bola vychovaná a kde chcela stráviť celý svoj život. Ale namiesto toho, aby mi povedala, že som len starý hlupák a blázon, keď chcem odísť, ako by to mnoho žien bolo urobilo, a aby vyhľadávala spory pre moje bláznovstvo, nepovedala nič, len trochu vzdychla, mysliac na biedu, ktorá sa začne

na druhom mieste, v horách, a len mi jemne povedala : „Tak čo, Samuel, zasa sa budeme onedlho hýbať?“

Vtedy som jej nemohol odpovedať, tak som sa dusil od hanby, pre biedny život, aký mala so mnou. Ale vedel som dobre, že napokon zasa len odídem vyššie na sever, ďalej do lesa, a že pôjde so mnou a vezme svoju čiastku v ľažkej starosti začiatku, stále taká schopná, plná odvahy a dobrej vôle, beztoho, aby povedala slovo na priek alebo zlomyseľné.“

Potom sa odmlčal a zdalo sa, že dlho prežíva svoj žiaľ a utrpenie. Maria si vzdychla a prešla si rukou po tvári, tak, ako to robia ľudia, keď chcú niečo zmať alebo zabudnúť, ale pravdu povediac, netúžila na nič zabudnúť. To, čo počula, ju dojalo a pomútilo; mala nejasné tušenie, že toto rozprávanie ľažkého života statočne prežitého má pre ňu hlboký a priliehavý význam a že ak bude môcť pochopiť, obsahuje naučenie.

„Ako zle sa vyznáme v ľuďoch!“ myslela si.

Odvtedy, ako prišla smrť, zdalo sa, že jej matka dostávala božský a zvláštny vid, a tu rodinné, pokorné vlastnosti, pre ktoré ju za živa milovali, mizly za inými, temer hrdinskými ctnosťami.

Žiť celý život na opustených miestach vtedy, keď by bola rada mala spoločnosť ostatných ľudí a pokojnú bezpečnosť dedín, namáhať sa od svitu do noci, vynaložiac všetky svoje telesné sily na tisíc tvrdých námah a zachovať si od svitu do noci všetku trpelivosť a radostnú spokojnosť, neviďať nikdy okolo seba nič iného ako primitívnu, divú prírodu, neludský les, a zachovať si medzi tým všetkým rozumný poriadok,

nehu a veselosť, ktoré sú ovocím hodne století života bez drsnosti, to je iste ľažká a záslužná vec. A aká bola odmena? Niekoľko slov pochvaly po smrti.

Či to stalo za námahu? V jej mysli otázka sa nepostavila s takou jasnosťou, ale veru na to myslela. Málo ženských mohlo žiť tak, tak tvrdo, tak hrdinsky, a nechať za sebou taký žiaľ. Ona sama...

Nebo, kúpajúce sa v mesačnom svetle, bolo zvláštne lesklé a hlboké, a divne strihané oblaky, podobné dekorácií, niesly sa s jedného konca neba na druhý ako slávnostrná procesia. Biela zem nevyvolávala myšlienky ani na zimu, ani na smútok, lebo vánok bol nežný a akási tajomná vlastnosť prichodiacej jari robila zo snehu len prostý oblek krajiny, ktorý nijako neboli hrozivý a o ktorom sa dalo uhádnuť, že je od-súdený na skoré zmiznutie.

Maria, sediac vedľa oblôčka, beztoho, aby na to myslela, dívala sa za čas na bielu zem, na vzdialenosť čiaru lesa, a zrazu sa jej zdalo, že táto otázka, ktorá sa jej položila, práve dostala odpoveď. Cítila, že by bola schopná žiť tak, v tomto kraji, ako žila jej matka, a potom umrieť a nechať za sebou utrápeného muža a pamiatku na podstatné ctnosti jej rodu. Uvedomovala si to bez akejkolvek márnomyseľnosti a ako keby odpoveď bola prichodila odinakiaľ. Áno, bola by na to schopná a akési začudovanie ju opanovalo, ako keby to bolo nové, neočakávané odhalenie.

Mohla by tak žiť... lenže nezamýšľala tak urobiť... Trochu pozdejšie, keď sa smútok skončí, Lorenzo Surprenant sa po tretí raz vráti zo Štátov, od-

viesť ju k neznámemu kúzlu miest, ďaleko od veľkých lesov, ktoré nenávidela, ďaleko od barbarského kraja, kde chlapi, ktorí zablúdili, zahynuli bez pomoci, alebo ženské trpely a dlho sa trápily, kým im šli hľadať neužitočnú pomoc po dlhých, nekonečných cestách, za valených snehom. Prečo ostat tu a toľko sa namáhat, toľko sa trápiť, keď mohla odísť na juh a žiť ſťastlive?

Nežný vetrik, ktorý oznamoval jar, oprel sa o oblok, prinášajúc akýsi zmätený hluk : šum hustýchstromov, ktorých vetve sa triasly a narážaly na seba, vzdialené húkanie sovy. Potom slávnostné ticho zavladlo znova. Samuel Chapdelaine zaspal, ale tento spánok pri posteli mŕtvej nemal nič hrubého alebo znesväcujúceho. Majúc bradu na prsiach, otvorené ruky na kolenách, zdal sa byť pohrúžený do smutného opustenia alebo vhĺbený do dobrovoľnej polo-smrti, kde zblíža sledoval zosnulú.

Maria sa sptyovala ešte samej seba : Prečo ostat tu a toľko sa trápiť a toľko trpeť ? Prečo...? A keďže nenachádzala odpovedi, ozvaly sa napokon hlasy z ticha noci.

Tieto hlasy nemaly nič zázračného. Každý z nás počuje podobné hlasy, keď sa utiahne do samoty nechajúc ďaleko za sebou všedný hurhaj denného života, a keď dostatočne premýšla. Lenže ony hovoria hlasnejšie a jasnejšie prostým srdciam postred veľkých lesov severu a opustených krajín. Keď Maria myslela na vzdialené zázraky miest, prvý hlas šepkajúc jej prišomuľ stá neznámych rozkoší kraja, z ktorého chcela utiecť.

Temer zázračné zjavenie sa zeme na jar, po dl-

hých zimných mesiacoch. Hrozný sneh, ktorý sa zmenil na žartovné potôčky po všetkých stráňach, korenne, ktoré sa derú na povrch, potom moch, ešte nasiaknutý vodou, a onedlho osvobodená zem, po ktorej sa chodí s pohľadmi rozkoše a veselými vzdychmi, ako pri výbornom zotavovaní sa... O niečo pozdejšie ukážu sa púčky na brezách, jelsach a osikách, hrab sa pokryje ružovými kvetmi a po nútenom zimnom odpočinku tvrdá rolnická práca bola skoro sviatkom. Drenie od rána do večera zdalo sa byť požehnaným dovolením...

Statok, konečne osvobodený zo stajne, vnikol behom do ohrád a napchával sa novou trávou. Všetky ročné tvory: telce, mladá hydina, jahňatá šantovaly na slniečku a rástly so dňa na deň práve tak, ako tráva a jačmeň. Najchudobnejší z farmárov sa zavše zastavil postred svojho dvora alebo svojich polí, ruky vo vreckách, a ochutnával veľké spokojné vedomie, že teplo slnka, vlažný dážď, šlachetná alchymia zeme — všetky druhy obrovských síl — pracovali ako poddaní otroci pre neho... pre neho...

Potom bolo leto: oslepenie slnečných poludní, stúpanie páliaceho povetria, v ktorom sa chvel obzor a kraj lesa, muchy, krúžiace v svetle, a na tristo krovov od domu bystrina a vodopád — biela pena na čiernej vode — na ktorý sám pohľad rozsieval rozkošnú sviežosť. Potom žatva, živné zrno, shromažďujúce sa v humnách, jeseň, a onedlho vracajúca sa zima... Ale tu, akýmsi zázrakom, zima sa nezdala viac nenávidenia hodnou ani hroznou: prinášala aspoň dôvernosť zavretého domu a tam von s jednotvárno-

stou a tichostou nahromadeného snehu pokoj, veľký pokoj...

V mestách boli znamenitosti, o ktorých rozprával Lorenzo Surprenant, a tie iné znamenitosti, ktoré si sama nejasne predstavovala: široké, osvetlené ulice, skvelé sklepy, ľahký život, temer bez námahy, naplnený drobnými radosťami. Ale možno, že by tento závrat napokon unavil a prišly by večery, kde by sa túžilo len po oddychu a pokoji, alebo najst pokoj polí a lesov, objatie prvého nežného vánku, prichodíaceho zo severo-západu po západe slnka, a nekonečný mier, úplne zaspávajúci v tichu.

„Jednako to musí byť pekné!“ povedala si, mysliac na veľké americké mestá. A druhý hlas sa ozval ako odpoveď. Tam dolu, to bola cudzina, ľudia iného plemena, inej reči, spievajúci iné piesne... Tu...

Všetky mená jej kraja, tie, ktoré počúvala každý deň, ako i tie, ktoré počula len raz, prebudily sa v jej pamäti. Tisíce mien, ktoré pobožní sedliaci, prišli z Francúzska, dali jazerám, rieкам, dedinám, novému kraju, ktorý odkrývali a postupne zaľudňovali... jazero Eau-Claire... Famine... Saint-Coeur-de-Marie... Trois Pistoles... Sainte-Rose-du-Dégel... Pointe-aux-Otardes... Saint-André-de-l'Epouvante...

Eutrope Gagnon mal strýca, ktorý býval v Saint-André-de-l'Epouvante. Racicot z Honfleuru rozprával často o svojom synovi, ktorý bol kuričom na parníku v Zálive a zakaždým to boli nové mená, ktoré sa pripojovaly ku starým: mená rybárskych dedín alebo malých prístavov pri Saint-Laurentovi, roztrúsené pri riekach, medzi ktorými lode kedysi hrudinsky plá-

valy k neznámu... Pointe-Mille-Vaches... Escou-mains... Notre-Dame-du-Portage... Grandes-Ber-geronnes... Gaspé...

Aké radostné bolo počuť vyslovovať tieto mená, keď sa rozprávalo o pribuzných alebo vzdialených priateľoch, alebo o dlhých cestách! Aké boly príbuzné a bratské, lebo zakaždým dávaly teplé vzrušenie príbuzenstva, a spôsobily, že každý, opakujúc si ich, mysel: „V tomto celom kraji sme doma... doma!“

Na západ, keď sa vyšlo z provincie, na juh, keď sa prešly hranice, boli všade len anglické mená, ktoré sa naostatok naučili vysloviť a ktoré napokon zdaly sa prirodzenými; ale kde najst' zasa radostnú sladkosť francúzskych mien?

Slová cudzej reči, zvoniace na všetkých ústach, na uliciach, v sklepoch... Malé dievčatká, ktoré sa pochytyaly za ruky zatancovat' si kolo a notovaly piesň, ktorej nemožno rozumet'... Tu...

Maria hľadela na otca, ktorý stále spal, majúc bradu na prsiach ako zronený človek, rozjímajúci o smrti, a hned sa rozpamätala na chválospevy a náivné piesne, ktoré skoro každý večer učil deti.

Prechádzal som sa raz
pri čistej studničke...

V mestách Štátov, i keby naučili deti tieto piesne,
iste by ich skoro zabudly!

Rozhádzané mraky, ktoré ešte pred chvílikou plávaly s jedného konca neba, kúpajúceho sa v mesačnom svetle, na druhý, splynuly v jedno ohromné sivé prikrývadlo, jednako tenké, cez ktoré sa svetlo len

osievalo. Zem, pokrytá polo-roztopeným snehom, bola bledá, a medzi dvoma jasnými priestormi sa tiahol čierny obrys lesa, ako front armády.

Maria sa striasla, roznežnenie, ktoré zaplavilo jej srdce, sa rozplynulo. Zasa si povedala:

„Jednako... je to tvrdý kraj tu. Prečo ostat?“

Tu sa v tichosti ozval tretí hlas, mocnejší ako tie dva: hlas quebeckého kraja, ktorý zpolovice bol ženským spevom, zpolovice kázňou farára.

Prichádzal ako zvuk zvona, ako božský hlas organov v kostoloch, ako naivná žaloba a ako prenikavý a fahavý krik, ktorým rubači volajú na seba v lesoch. Lebo, pravdu povediac, tento hlas obsahoval všetko to, čo tvorilo dušu kraja: drahú slávnosť starých obradov, sladkosť starej reči, žiarlive strážnej, nádheru a barbarskú silu nového kraja, kde starý koreň našiel si znova mladosť.

A ten hlas vravel:

„Prišli sme sem pred tristo rokmi a ostali sme... Tí, ktorí nás sem viedli, môžu sa medzi nás vrátiť bez horkosti a bez bôlu, lebo ak je pravda, že sme sa ničomu nenaučili, isteže sme nič nezabudli.

Priniesli sme sem zpoza mora svoje modlitby a svoje spevy. Ostaly vždy tie isté. Priniesli sme v našich prsiach srdce ľudí z nášho kraja, údatné a živé, práve také ochotné k súčitu ako ku smiechu, najľudskejšie srdce zo všetkých ľudských sŕdc. Nezmenilo sa. Naznačili sme plán novej pevniny od Gaspé po Montréal, od Saint-Jean-de-Iberville po Ungavu, hovoriac: tu všetky veci, ktoré sme doniesli so sebou, naše obrady, našu reč, naše ctnosti až po naše sla-

bosti stanú sa vecmi svätými, nedotknuteľnými a musia takými zostať až do konca.

Okolo nás prišli cudzinci, ktorých sa nám zapáčilo pomenovať barbarmi. Uchvátili skoro všetku moc, získali skoro všetky peniaze, ale v quebeckom kraji sa nič nezmenilo. Ani sa nič nezmení, lebo my sme svedectvom. Z nás samých a z našich osudov súne jasne pochopili túto úlohu: vydržať... udržať sa... A udržali sme sa, možno preto, aby ešte za niekoľko století sa svet obracal k nám a hovoril: „Tito ľudia sú z plemena, ktoré neumiera...“ My sme svedectvom.

Preto treba zostať v kraji, kde naši otcovia ostali, a žiť, ako oni žili, aby sme poslúchli nevyslovený rozkaz, ktorý sa utvoril v ich srdeciach, prešiel našimi a ktorý musíme preniesť, keď príde na nás rad, početným deťom: v quebeckom kraji nič nesmie umrieť a nič sa nesmie zmeniť...“

Nesmierna, sivá prikrývka, ktorá pokrývala nebo, stala sa nepriehladnejšou a hustejšou, a dážď začal zrazu zasa pršať, približujúc ešte trochu požehnané časy holej zeme a osvobodených riek. Samuel Chapdelaine spal stále, s bradou opretou na prsia, ako starý človek, ktorého zrazu prepadla únava dlhého tvrdého života. Plamienky oboch sviečok, upevnených v kovovom svietniku i v sklenom kalichu, sa triasly v miernom vánku tak, že tiene tancovaly po tvári mŕtvej a zdalo sa, že jej pery mrmlú modlitby alebo šepkajú tajnosti.

Maria Chapdelainová sa vytrhla zo snenia a myslela si: „Tak ja ostanem tu... jednako!“ lebo hlasy

rozprávaly jasne a bolo treba poslúchnuť. Rozpomienka na ostatné povinnosti prišla len potom, keď sa už od-hodlala, so vzdychom. Alma-Rose bola ešte celkom malá, jej umrela matka a bolo treba, aby ženská ostala v dome. Ale v skutočnosti boly to hlasy, ktoré jej označili cestu.

Dážď hučal na šindľoch strechy, a príroda, šťastlivá, že vidí koniec zimy, posielala otvoreným oblokom malé závany nežného vetra, podobajúce sa spokojným vzdychom. Cez celé hodiny noci Maria ostala nehybná, so skriženými rukami v lone, trpelivá a bez horkosti, ale mysliac s troškou patetickej lútosti na vzdialené znamenitosti, ktorých nikdy nepozná, a aj so smutnými rozpomienkami na kraj, kde jej bolo rozkázané žiť. Na teplý plameň, ktorý len objal jej srdce, aby odišiel a nevrátil sa, a na veľké lesy, plné snehu, odkiaľ sa odvážliví chlapci nevracajú.

XVI.

Esdras a Da'Bé prišli v máji od dreva a ich bôl oživil bôl ostatných. Ale zem, ktorá bola už konečne holá, čakala semeno a nijaký smútok nemohol osvobodiť od letnej práce.

Eutrope Gagnon prišiel v jeden večer na posiedky, a možno, že keď sa ukradomky díval na tvár Marie, uhádol, že sa jej srdce zmenilo, lebo keď boli sami, opýtal sa:

„Ešte vždy zamýšľate odísť, Maria?“

Pokrútila hlavou, že nie, s očami na zem upretými

„Tak... Ja viem dobre, že je nie čas hovoríť o tom, ale ak by ste mi mohli povedať, že mám nádej na pozdejšie, lepšie by som znášal čakanie.“

Maria mu odpovedala:

„Áno... Pôjdem za vás, ak chcete, tak, ako ste ma o to pýtali, v tú jar, ktorá príde po tejto jari, keď sa chlapci vrátia z lesa ku siatiu.“